

Forvitringen av et kommunistisk prosjekt –

En kvalitativ studie av utmeldinger i AKP (m-l)

Egil Jensen

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

15. februar 2008

Sammendrag

Dette er en kvalitativ studie av utmeldinger i det norske maoistpartiet AKP (m-l), som ble offisielt stiftet i 1973. For å besvare spørsmålet om hvorfor folk meldte seg ut av partiet har jeg intervjuet 11 tidligere medlemmer. Utmeldingsproblematikken er belyst ut i fra tre vinkler, henholdsvis de politiske og ideologiske, de organisatoriske og kulturelle forholdene i innad i partiet, og ut i fra livssituasjon eller livsfase.

Tap av politisk og ideologisk overbevisning spilte en sentral rolle for utmeldingen. Både konkrete politiske saker har hatt betydning, samt det faktum at bildet av de ideologiske idealene, med Kina i spissen, etter hvert begynte å falme. Som et resultat av dette ble AKP (m-l) svekket, noe som førte til ytterligere utmeldinger på grunn av partiets reduserte innflytelse. Strukturelle og kulturelle forhold i partiorganisasjonen som sentralisme, hierarki, hemmelighold, innblanding i privatlivet, kontroll og stemping er også viktige i å forstå utmeldingene. Denne organiseringen må forklares ut i fra partiets mål om ”væpna revolusjon” og frykten for en ny verdenskrig. Disse begrunnelsene, samt viktigheten av handlekraft og rask progresjon i den politiske kampen, gjorde at medlemmene i hovedsak aksepterte den sentralistiske og hierarkiske styreform. Imidlertid ble disse indre forholdene i partiet svært belastende for mange medlemmer i det lange løp.

For å forstå medlemmenes behov for handling, og derav aksept for organisasjonsstrukturen og innblanding i privatlivet, må det også legges til grunn at AKP (m-l) bør forstås som en sosial bevegelse snarere enn et politisk parti. Den eksistensielle dimensjonen lå sterkt til grunn for deltakelsen. Medlemskapet var ikke kun en jobb eller en hobby, men en livsstil. Med knappe ressurser var partiet helt avhengig av at brorparten av medlemmenes energi ble benyttet i ”sakens” tjeneste. Da hovedstammen i partiet etter hvert kom i etableringsfasen, med eksempelvis jobb etter endte studier, endring av bosted og stifting av familie, ble dette en byrde. Stress eller utbrenthet ble da resultatet for mange, mens en gradvis tilbaketrekning ble resultatet for andre.

Enkelte hadde kraftige personlige oppgjør i tiden rundt utmeldingen, mens andre gled stille ut over en lengre tidsperiode. Blant de sistnevnte kan den langvarige tilbaketrekningen til dels ha vært et uttrykk for en sterk grad av partiloyalitet, samt den sterke kollektive identiteten i AKP (m-l). Selv om enkelte opplevde en viss grad av desillusjon i etterkant av utmeldingen, var det snarere en tilbaketrekning fra partiet, enn en generell politisk tilbaketrekning som var gjeldende. Mange lot sitt engasjement gå over i andre politiske kanaler etter endt medlemskap, i all hovedsak på venstresiden i norsk politikk.

Førord

Dette har sannelig tatt tid. Full jobb ved siden av masteroppgave er ikke en kombinasjon jeg uten forbehold vil anbefale, men hvis man ikke har det travelt er det altså mulig.

Jeg vil gjerne takke mine veiledere, Fredrik Engelstad og Ståle Østhus, for meget god hjelp. En stor takk også til de utallige jeg har diskutert temaet og oppgaven med underveis. Og ikke minst takk til studentmiljøet på Blindern, med blant annet min søster og sosiolog (!), Laila Jensen. Både faglig og sosialt har dere vært av helt avgjørende betydning for min motivasjon i dette arbeidet.

Til slutt vil jeg takke alle mine informanter som ved siden av å ha vært svært imøtekomende og sjenerøse, også har vært til uvurderlig hjelp i å gi meg innsikt om AKP (m-l).

Oslo, 01.02.08

Egil Jensen

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	9
1.1 AVGRENSNING OG PROBLEMSTILLING.....	9
1.2 LITTERATUR OM ML-BEVEGELSEN	10
1.3 HISTORIKK.....	12
1.3.1 60-tallet.....	12
1.3.2 Utviklingen i den norske ml-bevegelsen.....	13
1.4 PARTIETS ORGANISATORISKE OPPBYGNING.....	16
2 AKP (M-L) SOM EN SOSIAL BEVEGELSE	19
2.1 DEN SOSIALE BETYDNINGEN.....	22
2.2 UTMELDINGER OG FALL.....	23
2.3 MENING, SOSIALE BÅND OG ANLEDNING	25
2.4 RESSURSMOBILISERING OG RASJONELLE VALG	26
2.4.1 Rasjonelle valg og sosiale normer.....	27
2.4.2 Lojalitet	28
2.5 TEORIEN OM INTERAKSJONSRIKUALER	30
2.5.1 Identitet	31
2.5.2 Kontroll i organisasjoner.....	33
2.5.3 Rollespill og stress.....	34
2.6 ANALYSEGRUNNLAG.....	36
3 DATA OG METODE	39
3.1 METODEVALG.....	39
3.2 UTVALG.....	39
3.3 I FORKANT AV INTERVJUENE.....	41
3.4 INTERVJUENE.....	41
3.5 I ETTERKANT AV INTERVJUENE.....	43
3.6 VURDERING AV INTERVJUENES KVALITET.....	44
3.7 ETISKE BETRAKTNINGER.....	46
4 INNMELDING	49
4.1 FRA VIETNAM TIL CHILE	49
4.2 SOSIALE DIMENSJONER	51
4.2.1 Påvirkning hjemmefra.....	52
4.2.2 Et attraktivt sosialt miljø.....	52
4.3 VIKTIGST Å FÅ UTRETTET NOE.....	54
4.4 OPPVÅKNINGER	56
4.5 OPPSUMMERING	60

5 SOSIALE KOSTNADER OG IDENTITET	63
5.1 REAKSJONER.....	63
5.2 MOTIVASJONEN	65
5.3 VI OG DEM.....	66
5.4 OPPSUMMERING	68
6 INDRE FORHOLD.....	69
6.1 REVOLUSJON OG KRIG.....	69
6.2 HIERARKI OG HEMMELIGHOLD.....	73
6.3 DISKUSJONER, DIREKTIVER OG HANDLEKRAFT	76
6.4 PARTI OG PERSON	79
6.4.1 <i>Parti = person?</i>	79
6.4.2 <i>Kameratskap, kontroll og stempling</i>	84
6.5 OPPRØR OG OPPMYKNING	90
6.6 OPPSUMMERING	93
7 LIVSLØP OG ENDRING	95
7.1 ROLLER, STRESS OG UTSLITTHET	95
7.2 ROLLEDISTANSE	98
7.3 PERSONLIGE OPPGJØR.....	99
7.4 OPPSUMMERING	101
8 TAP AV OVERBEVISNING	103
8.1 POLITISK TVIL OG UTMELDING	103
8.2 ENGASJEMENTET GÅR OVER I ANDRE FORMER	107
8.3 OPPSUMMERING	110
9 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	111
10 LITTERATUR	117
VEDLEGG.....	123

1 Innledning

Jeg ønsker i denne masteroppgaven å rette søkelyset mot AKP (m-l). Selv om dette partiet kun var et promilleparti uten noen parlamentarisk innflytelse i norsk politikk, fanger fenomenet likevel opp noe av den atmosfæren som min generasjon, oppvokst på 80-tallet, innbiller oss var gjeldende i 70-årene. Dessuten gir den medieomtalen og samfunnsdebatten som AKP (m-l) er blitt til del, den gang som nå, inntrykk av at partiet var langt større enn hva det egentlig var. Interessant nok er mange tidligere ml'ere i dag sterkt representert i politikken, fagforeninger, journalistikken, næringslivet, academia og kulturlivet.

Ml-bevegelsen er et av de mest særegne fenomenene vi har hatt innenfor politiske organisasjoner i norsk etterkrigshistorie. Den oppstod på slutten av 60-tallet som utbrytere av Sosialistisk Folkeparti, og hadde som uttalte mål "væpna revolusjon" og "proletariatets diktatur". Selve partiet AKP (m-l) ble grunnlagt i 1972/1973, og selv om det ikke har vært å regne med i norsk politisk sammenheng siden 80-tallet, bestod partiet helt frem til 2007, da de slo seg sammen med RV og RU i *Rødt*. AKP (m-l) baserte seg på Marx', Lenins og Stalins lære, med Mao og Kina som det store idealet. Ved å skjele til Kina kunne man både jobbe for et kommunistisk samfunn, samtidig som man kunne ta avstand fra datidens Sovjetunionen, som man mente hadde gjennomgått kontrarevolusjon ved Khrusjtsjovs maktovertakelse i 1956.

Rent sosiologisk kan fenomenet AKP (m-l) blant annet bidra til innsikt rundt sosiale bevegelser, organisasjoner, identitet, sosial kontroll, stemping og livsløp. Jeg vil i oppgaven drøfte partiet opp i mot disse begrepene.

1.1 Avgrensning og problemstilling

AKP (m-l) var en del av ml-bevegelsen, men jeg har valgt å ha hovedfokus på *partiet*. Dette fordi jeg anser en bred analyse av hele ml-bevegelsen som for omfattende for denne oppgaven, og formelt medlemskap i *partiet* har vært et krav til intervjupersonene, da jeg har ønsket flest mulig felles referansepunkter. Som en avspeiling av informantenes aktivitet i partiet vil 70- og 80-tallet bli belyst i betraktelig større grad enn 90-tallet og utover.

I etterpåklokskapens lys er det lett å hevde at det før eller senere måtte gå galt med paroler som "væpna revolusjon" og "proletariatets diktatur" i Norge. Men jeg synes det er interessant å finne ut av nøyaktig hvorfor det gikk galt? Hovedproblemstillingen blir dermed:

Hvorfor meldte folk seg ut av AKP(m-l)?¹

Jeg ønsker å ta for meg denne problemstillingen under tre synsvinkler. Det ene forholdet vil ta for seg de politiske sidene, og informantenes begrunnelser vil dermed omfatte både nasjonale og internasjonale faktorer, konkrete politiske saker, så vel som ideologiske. Jeg vil også fokusere på de indre forholdene i partiet, og vil da se på både organisasjonsstrukturen og organisasjonskulturen. Den tredje vinklingen går på individuelle og strukturelle forklaringer sett i lys av livsløp².

Årsaker for innmelding vil også få en viktig plass i oppgaven, da jeg anser dette som en forutsetning for å forstå hvorfor de melde seg ut. Gjennom dette vil det åpenbare seg hva som gjorde bevegelsen attraktiv, og utmeldingen må til dels speiles opp i mot hvordan medlemmene avveier de positive argumentene for fortsatt medlemskap i forhold de problematiske sidene.

Hovedproblemstillingen min kan best besvares med aktørperspektivet, der tidligere medlemmer av partiet oppgir sine beveggrunner for utmelding. Jeg vil i denne diskusjonen også trekke inn litteratur som omhandler ml-bevegelsen i Norge.

1.2 Litteratur om ml-bevegelsen

Det har vært skrevet en rekke bøker, artikler og romaner om ml-bevegelsen av daværende og tidligere medlemmer. De kanskje mest kjente av disse er partiideologen Tron Øgrims (1978, 1982) *Marxisme – vitenskap eller åpenbaringsreligion* og *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP (m-l)*, partiformann fra 1975 til 1984, Pål Steigans (1985) *På den himmelske fredsplass*, Erling Folkvords (1998) *Rødt!* og Terje Tvedts *MI* (1989) Disse bidragene har jeg i hovedsak benyttet som bakgrunns litteratur, med unntak av *MI* som jeg har benyttet i stor grad. Den inneholder ni ulike artikler, forfattet av syv utmeldte ml'ere, og er en analyse av ulike sider ved bevegelsen. De fleste av disse syv forfatterne har forankring innenfor academia og er i hovedsak vitenskaplige i sin tilnærming. Steigans bok fremstår i forhold til øvrig litteratur om ml-bevegelsen som en skjønnmaling av partiets virksomhet,

¹ Denne problemstillingen er delvis inspirert av Hans Petter Sjølis hovedoppgave fra 2002, *Fra raddis til kader*, der hans problemstilling er, "hvorfor ble folk med i ml-bevegelsen?" Denne problemstillingen har jeg dermed snudd på hodet. En annen inspirasjonskilde har vært Pål Repstads (1984) *Fra ilden til aske*, som er en studie i religiøs passivering.

² Disse tre vinklingene i å forstå AKP (m-l)s fall er ikke unike, og finnes med variasjoner i eksempelvis Istad (1992: 182-184) og Sjøli (2005).

mens Øgrims bøker i større grad inneholder selvkritikk og erkjennelse av problematiske sider, kombinert med et forsøk på å holde troppene samlet i vanskelige perioder for partiet.

På romanfronten er Dag Solstad utvilsomt den mest fremtredende med bøker som *Arild Asnes, 1970* (1971), *25. septemberplassen* (1974), *Gymnaslærer Pedersen beretning om den store vekkelsen som har hjemstøkt vårt land* (1982) og *Roman 1987* (1987). *Gymnaslærer Pedersens* hovedtyngde begynner der *Arild Asnes 1970* slutter. Mens sistnevnte omhandler en eksistensielt søkende person på vei mot bevegelsen, kan *Gymnaslærer Pedersen*, i likhet med *Roman 1987*, tolkes som et betinget oppgjør med AKP (m-l). Blant de mange andre ml-forfatterne finnes blant andre Espen Haavardsholm med *Historiens Kraftlinjer* (1975) og *Drift* (1980). Mens førstnevnte beskriver prosessen mot overbevisning, reiser sistnevnte en rekke kritiske spørsmål i forhold til kommunismen.

Det har de senere år imidlertid vært etterlyst mer *forskning* rundt ml-bevegelsen. En viktig grunn til at dette har vært en mangelvare er nok at det ennå ligger nært i tid. Det har foreløpig ikke vært gjort noen doktoravhandlinger om fenomenet, selv om enkelte hovedfagsoppgaver finnes. De viktigste blant disse omhandler de politiske endringene i SUF og AKP (m-l) mellom 1969 og 1980 (Istad 1992), en komparativ undersøkelse av ml-bevegelsen i Norge og Sverige (Skorpen 1995), om bevegelsens forhold til Kina (Mork 1996) og om hvorfor folk ble medlem av ml-bevegelsen (Sjøli 2002). I de senere årene har mediedebatten om og interessen for ml-bevegelsen vært økende, og Hans Petter Sjøli ga i 2005 ut boken *Mao, min Mao: Historien om AKPs vekst og fall*, og som tittelen er antyder, er den en grundig gjennomgang av hele bevegelsens historie. Selv om jeg påbegynte min oppgave før utgivelsen av denne boken har den i mitt arbeid vært det viktigste bidraget om AKP (m-l).

I 2006 kom også Hans Petter Molands filmatisering av Dag Solstads roman, *Gymnaslærer Pedersen*, men på tross av filmatiske kvaliteter, opplevde jeg verken at den greide å generere stort av den tiltrekningskraften ml'erne må ha hatt, eller klarte å demonstrere noen særlig forståelse for et hvilket som helst politisk engasjement på 60- og 70-tallet.

Mitt bidrag i forhold til litteraturen omkring ml-bevegelsen er vektleggingen av utmeldingsproblematikken. Selv om også annen litteratur og forskning om AKP(m-l) omhandler dette, er det ikke belyst i like stor grad som forutsetninger og begrunnelser for innmelding. Mitt teoretiske bidrag er at jeg vil se på partiet i lys av sosiologisk teori, med teorien om rasjonelle valg og interaksjonsritualer som teoretiske hovedretninger, samt

spesiell vektlegging på sosiale bevegelser. Dette har ikke vært gjort i utbredt grad tidligere, og jeg håper at det vil være til hjelp i å besvare hovedproblemstillingen.

1.3 Historikk

Jeg vil først gi et kortfattet historisk overblikk av 60-tallet med vektlegging på internasjonale forhold. Disse vil inkludere politiske, kulturelle, sosiale, økonomiske og teknologiske forutsetninger og årsaker som gjorde maoistbevegelser i den vestlige verden mulig. Deretter vil jeg ta for meg ml-bevegelsens kronologiske utvikling i Norge.

1.3.1 60-tallet

Etterkrigsgenerasjonen som vokste frem på 50- og 60-tallet opplevde en økonomisk frihet som ingen tidligere generasjoner var forunt. På 50-tallet vokste en ny musikkform frem, rock'n roll, hvis millionselgende plater var et resultat av denne økonomiske uavhengigheten. I kjølvannet av rocken fikk vi også klarere definerte ungdomsmoter og fremvekst av populærkultur. En annen konsekvens av den økonomiske fremgangen mange familier opplevde, var at andelen studerende ungdom stadig ble større, noe som økte den teoretiske bevisstheten blant unge, samtidig som studenttilværelsen åpnet for en mer fleksibel arbeidshverdag (Hagen 1989: 58-59, Hobsbawm 1997). Dette bidro også til økt individualisering i den yngre generasjonen (Marwick 1998: 18-20).

I 1963 ble den amerikanske presidenten John F. Kennedy skutt og drept. Kombinert med borgerrettighetskampen i USA, med Martin Luther King i spissen, og krigen i Vietnam, vokste en stadig større politisk bevissthet frem blant de unge i den vestlige verden. Dette gjenspeilte seg også innenfor populærmusikken der politiske tekster ble mer utbredt. Samtidig førte den teknologiske utviklingen til en økende globalisering og medienes påvirkning ble større (Hagen 1989: 58-65, Hobsbawm 1997, Marwick 1998:18-20). Via fjernsynet fikk man bilder fra krigen i Vietnam nå rett inn i stuene sine.

Studentopprøret i Paris spredte seg til ulike samfunnsområder i Frankrike og landet befant seg langt på vei i unntakstilstand i flere uker sommeren 1968. Disse begivenhetene fikk også ringvirkninger i flere andre vestlige land med varierende styrke, og det var kravene om økt demokrati og ideologi-kritikk som var de mest sentrale områdene (Hobsbawm 1997: 138-139, Hjellum 1989: 44-46). De spirene man hadde sett på 50-tallet av kulturell divergering mellom ungdoms- og foreldregenerasjonen slo ut i full blomst på slutten av 60-tallet, og endte

i en rekke subkulturer, med brodd mot det etablerte samfunnet i ulik grad. Opprøret antok ulike former, alt fra bruk av ulovlige narkotiske stoffer eller en slags tilbaketrekning fra samfunnet, til et aktivt ønske om å forandre verden. Deltakelse i politiske organisasjoner, i all hovedsak på venstresiden, økte betraktelig. Borgerrettighetsbevegelsen, maoistbevegelsen, feministbevegelsen og miljøbevegelsen er eksempler på dette (Hobsbawm 1997). Opprøret fikk også utslag innenfor områder som kunst, litteratur og arkitektur. Selv om samfunnet hadde nådd det liberale punkt at det var rom for ulike subkulturer til å påvirke samfunnet, møtte den nye venstrebevegelsen sterk motstand fra konservative elementer, som kirken og politiet (Marwick 1998: 18-20).

Disse anti-autoritære vindene nådde også Norge, både blant studentene og innenfor kunst og litteratur. Mange unge opplevde det politiske Norge som autoritært og servilt, blant annet fordi verken Arbeiderpartiet eller regjeringspartiene (Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet) tok tilstrekkelig avstand fra Vietnam-krigen. På grunn av Sovjets innmarsj i Ungarn i 1956 og Tsjekkoslovakia i 1968 var heller ikke Norges Kommunistiske Parti et alternativ, og mange opplevde at SF var for vagt i forhold til kritikken av Sovjetunionen (Hjellum 1989). Maos Kina derimot brøt med Sovjetunionen og lanserte en tredje vei mellom kapitalismen i vest og den sovjetiske sosialismen i øst (Mork 1996: 67). Mao fremstod som anti-autoritær med paroler som "Tjen folket" og "Bomb hovedkvarteret". Kina ble dermed sett på som både en forsvarer og en fornyer av marxismen-leninismen (Hagen 1989).

1.3.2 Utviklingen i den norske ml-bevegelsen

Sosialistisk Folkeparti ble stiftet i 1961 av utbrytere fra Arbeiderpartiet, hvor uenigheten blant annet gikk på Norges medlemskap i Nato, som denne gruppen var motstandere av. SF fikk i 1963 en ungdomsorganisasjon under navnet SUF (Sosialistisk Ungdomsforbund).

Omkring 1967 utviklet det seg til store uenigheter mellom SF og SUF i ulike utenriksspørsmål, og i 1968 vedtok SUF en marxistisk-leninistisk strategi, med uttalte mål som "proletariatets diktatur" og "væpna revolusjon". Det ble vedtatt å systematisk studere formannen for det kommunistiske partiet i Kina, Mao Tse-tungs tanker (Istad 1992: 16-22, Mork 1996: 33). Året etter brøt SUF med SF og ble uavhengige under navnet SUF (m-l). I kjølvannet av dette ble det dannet Marxistisk-leninistiske grupper (MLG), hvor målet var å samle alle maoistgrupper i ett parti (Sjøli 2005: 63-64).

Ml'erne var sterkt dominerende i universitetsmiljøene og oppsøkte også arbeidsplasser, hvor de ble sterkt involvert i flere av 70-årenes "ville streiker" (Sjøli 2005). Ekspandering av medlemsmassen var viktig for å få gjennomslag for det politiske siktemålet, og ble enda viktigere da spørsmålet om Norge skulle bli medlem av Det Europeiske Fellesskapet ble aktuelt. Som en del av nei-siden ønsket ml'erne å ha en sterkest mulig organisasjon for å unngå å bli isolert. For å favne om flest mulige forlot man den dogmatiske linjen. Den anti-kapitalistiske kursen i partiet ble nedtonet til fordel for en mer nasjonalistisk argumentasjon, eksempelvis 'Nei til salg av Norge' (Istad 1992: 62-63, Sjøli 2005: 70-76). Man søkte å være mer inkluderende, å være et parti for "vanlige folk", og stilte mindre krav til teoretiske studier (Istad 1992: 66, Sjøli 2005: 63-83).

Byggingen av partiorganisasjonen ble etter hvert fullført, og de aller fleste grupperingene ble samlet i Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene), AKP (m-l). Partiet ble dannet i romjulen 1972, offisielt stiftet i januar 1973, med Sigurd Allern som partileder (Sjøli 2005: 87-89). Rød Valgallianse ble partiets valgorganisasjon, som også innebefattet uavhengige sosialister som ikke var medlemmer av AKP (m-l) (Sjøli 2005: 96).

I 1973 og 1974 var det flere faktorer som hadde stor betydning for partiets videre utvikling. Ved valget i 1973 ønsket AKP (m-l) å gå til valg sammen med SV, men dette ble avvist av partene i SV. Forholdet til SV ble gradvis forverret etter dette, og de ble erklært som partiets taktiske hovedfiende (Sjøli 2005: 118-119). Gjennom Augusto Pinochets kupp i Chile 11. september 1973, der den demokratisk valgte presidenten Salvatore Allende ble drept, ble mange ml'ere styrket i oppfatningen om at veien til et kommunistisk samfunn ikke kunne virkeliggjøres gjennom fredelige reformer (Sjøli 2005: 102-105). På denne tiden fikk også AKP (m-l) kritikk av det Albanias Kommunistiske Parti, som var et viktig ideologisk fyrtårn for partiet, for det de anså som en revisjonistisk utvikling hos sitt norske søsterparti (Sjøli 2005: 108-109). En sterk frykt for en ny verdenskrig begynte også å gjøre seg gjeldene i partiet, blant annet som et resultat av den korrespondansen partiet hadde med Kina. Man antok at hovedmotsetningen ville stå mellom USA og Sovjetunionen, med sistnevnte som den mest aggressive part. AKP (m-l)s oppfatning var at i en slik krig ville SV og NKP støtte Sovjet, mens de selv ville stå i en spesielt utsatt posisjon på grunn av sin klare avstandstaken fra Sovjet (Sjøli 2005: 117-133).

Alle disse faktorene førte til en oppstramming rundt den politiske linjen og den indre disiplinen i partiet. Det ble bestemt at deler av partiet skulle være hemmelig, og i ledelsen var det kun den nyvalgte partiformannen Pål Steigan som var kjent. Kampen mot hva man anså som politiske høyreavvik og revisjonistiske ideer ble kraftig skjerpet (Istad 1992: 101-107,

Sjøli 2005: 106-133). Medlemmene i partiet ble også oppfordret eller presset til å gå ut i industrien i gjennom den såkalte proletariseringskampanjen. På denne måten ønsket man å slå større rot i arbeiderklassen, samtidig som man fulgte Maos formaninger om å gå ut blant folket (Istad 1992: 107-108, Sjøli 2005: 109-116).

Under de påfølgende årene førte de utenrikspolitiske forholdene til store problemer for de maoistiske bevegelsene i den vestlige verden. Uenigheter og senere brudd mellom Albania og Kina oppstod i 1976 på grunn av uoverensstemmelse over tredjeverdenen-teorien³. Dette var et fundamentalt brudd i den internasjonale ml-bevegelsen, og mens en del vest-europeiske maoistpartier valgte å støtte Albania sluttet den norske ml-bevegelsen opp om Kina. Samme år døde Mao, og firerbanden som hadde tilhørt Maos indre krets ble arrestert. Diskusjonen gikk på hvorvidt den nye formannen for det kinesiske kommunistparti, Deng Xiaoping fulgte Maos linje eller om det var skjedd en kontrarevolusjon med innføring av kapitalistiske elementer. Med sin sterke Kina-tilknytning fulgte AKP (m-l) Dongs linje, men da kulturrevolusjonen til slutt ble fordømt, viste partiet for første gang en mild kritikk av Kina, da de ikke ville gå så langt som å avfeie Kina under Maos ledelse (Istad 1992: 117-144, Sjøli 2005: 134-142).

I 1979 invaderte Vietnam Kambodsja. Kina svarte på dette med å invadere det nordlige Vietnam. På grunn av Kina-tilknytningen forsvarte AKP (m-l) Kambodsja til tross for den stadig sterkere dokumentasjon på Pol Pots og Røde Khmers brutale linje innad i landet. Kinas invasjon ble dermed også forsvart, da man mente Vietnam var blitt sosialimperialistisk etter modell fra Sovjet (Istad 1992: 133-136, Sjøli 2005: 151-156). Samme år invaderte Sovjetunionen Afghanistan, og dette var for ml-bevegelsen en ny bekreftelse på bildet av Sovjet som en sosialimperialistisk stormakt. Som en følge av dette vokste krigsfrykten ytterligere i partiet (Sjøli 2005: 160-162).

Partiledelsen i AKP (m-l)s stadige linjeskift og manipulative forsøk på å glatte over ulike motsetninger, kombinert med den strenge partilinen, førte til voksende motstand og protester blant medlemmene (Knutsen 1989: 150-164). Medlemstallene begynte å gå ned etter å ha nådd en topp i 1978, med omkring 5000 medlemmer i partiet og i ungdomsorganisasjonene (Sjøli 1989: 149-150). Demonstrasjoner ledet av m-l-bevegelsen sank i tillegg i oppslutning. De som hadde latt seg proletarisere gikk nå i stor grad tilbake til sine studier eller arbeid, og partiavisen, Klassekampen, var i en alvorlig økonomisk krise

³ Tredjeverden-teorien ble forfattet av Mao i 1974. Den gikk ut på at verdens land ble delt inn i tre grupper. Den første verden bestod av Sovjetunionen og USA, imperialistene, den andre verden bestod av små og mellomstore imperialistland som var potensielle allierte mot den første verden. Den tredje verden var 77 fattige og undertrykte land, deriblant Kina, som var de fremste i kampen mot imperialismen (Sjøli 2005: 138).

(Sjøli 2005). I 1979 innrømmet partiideolog Tron Øgrim at partiet hadde vært for totalitært (Øgrim 1979: 168-181).

I denne perioden var ”høyrebølgen” i emning i den vestlige verden og maoistpartiene var i ferd med å bli utvisket. I Norge kulminerte krisen i AKP (m-l) i en rekke utmeldinger og oppgjør på partilandsmøtet i 1980 (Istad 1992: 163-168, Sjøli 2005: 151-180). Mellom 1978 og 1981 skal partiet ha mistet ¼ av medlemmene (Istad 1992: 150), og flere fulgte (Sjøli 2005: 180).

På sikt ga nok disse forholdene seg utslag i en gradvis mer kritisk holdning i forhold til partiets ideologi og dets forbilder, samtidig som disiplinen i partiet mildnet noe. Kvinneprofilen ble sterkere utover i 80-årene og etter 1984 hadde partiet bare kvinnelige partiledere. Samtidig var det opprinnelige AKP (m-l)-prosjektet i ferd med å forvitte. På begynnelsen av 80-tallet meldte også enkelte seg ut fordi de mente at partiet hadde gått for langt til høyre (Sjøli 2005: 176-200).

AKP (m-l) foretok et endelig brudd med Kina etter massakren på Den Himmelske Fredsplass i 1989. Bruddet med Stalin-tradisjonen fulgte. I 1990 ble *ml*-tillegget i partinavnet fjernet, selv om partiet imidlertid fortsatte å regne seg som et marxistisk parti (Sjøli 2005: 209-220). Samtidig med at AKP var marginalisert, fikk RV, AKP's valgorganisasjon, en noe større oppslutning på valgene, og klarte etter harde kamper å løsrive seg fra AKP i 1990/91. I 1993 fikk de Erling Folkvord inn på Stortinget (Sjøli 2005: 203-222).

AKP ble etter hvert et helt ubetydelig parti med store rekrutteringsvansker, og havnet helt i skyggen av RV (Sjøli 2005: 221-222). I 2007 slo partiet seg sammen med RV og Rød Ungdom i partiet *Rødt*.

1.4 Partiets organisatoriske oppbygning

Jeg vil ved hjelp av den litteraturen som eksisterer på feltet forsøke å gi en beskrivelse av hvordan AKP (m-l) var bygd opp organisatorisk. Dette vil være et helt nødvendig bakteppe, da de indre forholdene i partiet var en viktig grunn til at flere av mine informanter meldte seg ut.

AKP (m-l) benyttet den ”demokratiske sentralismen” som organisasjonsmodell (Tvedt 1989, Sjøli 2005). Denne modellen ble utviklet av Lenin og innebærer at medlemmene velger representanter oppover i hierarkiet, mens medlemmene er pliktig til å akseptere de bestemmelser som kommer fra partiledelsen, Sentralkomiteén (Dziewanowski 1989: 141).

Sjøli hevder at denne modellen fungerte mer sentralistisk enn demokratisk i AKP (m-l), og at dette gjennomsyret hele partiets organisasjon, som var inndelt i fire vertikale nivåer: Sentralkomiteén (SK), distriktstyrene (DS), lokalstyrene og medlemmene. SK var imidlertid nokså stor, og den reelle makten lå i komiteens arbeidsutvalg, SKAU, også kalt diamantgjengen (Sjøli 2005: 89-90). En forutsetning for å sitte i SK var at man holdt seg inne med SKAU. De fleste arbeidere, kvinner og representanter fra distriktene ble imidlertid fjernet fra SK på midten av 70-tallet fordi de etter SKAUs oppfatning holdt for ”lavt nivå” (Knutsen 1989: 146, Sjøli 2005: 89-90).

Informasjonsflyten i partiet var asymmetrisk ved at medlemmene fikk minst info og SK mest. Mens informasjon om salg av Klassekampen og kadervurderinger⁴ gikk oppover i hierarkiet gikk SKAUs direktiver nedover. De ivrige diskusjonene i partilagene kunne gi et skinn av demokrati, men var i hovedsak tvert i mot kun et middel for å få oppslutning om vedtak som allerede var bestemt av ledelsen. Beslutningene fattet av SKAU ble aldri overprøvd i Sentralkomiteén eller Politisk Uvalg, som foruten SKAU, bestod av de mest fremtredende SK-medlemmene fra distriktene (Sjøli 2005: 91-92). Sjøli (Ibid) understreker riktignok, at hierarki og sentralisme ikke er noe unikt i politiske systemer, men at den i AKP ble destruktiv. Siden medlemmene ikke visste hvem som satt i ledelsen, påpeker Tvedt at ”med hemmelighetskremmeriet og den såkalte ”sikkerhetslinja” unnslopp ledelsen kontroll nedenfra” (Tvedt 1989: 130).

Etter en åpnere periode fra 1971 til 1974, strammet man inn grepene på midten av 70-tallet, mye begrunnet i krigsfare. Dette førte til skjerpning av de sikkerhetsmessige sidene, og økt hemmelighold (Sjøli 2005).

⁴ Begrepet *kader* er en del av den kommunistiske tradisjonen, og kan oversettes med medlem. Kadervurderinger var organiserte møter hvor enkeltmedlemmers ”nivå” ble diskutert og fastlagt. Det aktuelle medlem var til stede under disse møtene, og det var forventet at vedkommende skulle gi kritikk og ta selvkritikk (Tvedt 1989: 105). For videre utdypning, se kapittel 6.4.

2 AKP (m-l) som en sosial bevegelse

Jeg ønsker å se nærmere på *sosiale bevegelser* da jeg mener at dette kan kaste lys over AKP (m-l) og være med på å besvare hovedproblemstillingen. Selv om det først og fremst er det politiske *partiet* AKP (m-l), og ikke *ml-bevegelsen* som denne oppgaven omhandler, anser jeg AKP (m-l) som en formalisert del av ml-bevegelsen, og på grunn av den sterke eksistensielle dimensjonen, bør partiet ses på vel så mye som en sosial bevegelse som et politisk parti. Sosiale bevegelser gjennomgår dessuten ulike faser, og økt formalisering og institusjonalisering er en vanlig utvikling innenfor sosiale bevegelser som eksisterer over lengre tidsperioder (Marx og McAdam 1994: 72).

Selv om man kan hevde at sosiale bevegelser skiller seg fra politiske partier og pressgrupper ved at de primært ikke handler gjennom tradisjonelle interne kanaler i politikken, kan det være vanskelig å trekke opp skillelinjene mellom bevegelser, partier og lobbyvirksomhet, på samme måte som det er vanskelig i forhold til sosiale og religiøse bevegelser, og mellom bevegelser, klubber og organisasjoner (Barnes 1995: 151). Når jeg ser på AKP (m-l) i lys av teori om sosiale bevegelser, vil jeg derfor også trekke inn bidrag fra religiøse bevegelser og undergrunnsbevegelser der jeg anser dette som relevant. Her vil jeg benytte meg av henholdsvis Pål Repstad (1984), som har forsket på folks passivering fra religiøse bevegelser, og Vilhelm Aubert (1985) sine erfaringer fra en norsk undergrunnsbevegelse under den andre verdenskrig.

Det er ofte hevdet at ml-bevegelsen hadde en rekke religiøse trekk; eksistensielle dimensjoner, absolutte sannheter, det sterke kollektivet og sekterisme (Tvedt 1989, Sjøli 2002: 123-149, 2005). Jeg kommer ikke til å gå inn i noen direkte drøfting rundt AKP (m-l)s eventuelle paralleller til religiøse bevegelser, men vil hente inn bidrag fra feltet i de tilfellene hvor jeg oppfatter det som relevant for min oppgave. Slik jeg ser det er mennesker i sin natur eksistensielt søkende, og både AKP (m-l) og religiøse bevegelser gir rom for denne typen søken. Ved å anlegge dette perspektivet kommer det frem en rekke likhetstrekk når det gjelder grunnlag for aktivisering og passivering.

Et viktig kjennetegn ved *undergrunnsbevegelsen* er at de mål bevegelsen har satt seg ikke kan gjennomføres ved lovlige midler. Dette fører til hemmelighold både innad i organisasjonen og overfor samfunnet for øvrig (Aubert 1985). Denne beskrivelsen er delvis dekkende for AKP (m-l). Målet om revolusjon kunne ikke gjennomføres med lovlige midler, og deler av medlemsmassen ble i en periode fra midten av 70-årene holdt hemmelig (Sjøli 2005). Likevel var ml'erne godt representert i gatebildet, og i motsetning til den typiske

undergrunnsbevegelsen var AKP (m-l)s hovedmål definert offentlig. Selv om gjennomføring av partiets mål ville innebære ulovligheter var partiets *virksomhet* i all hovedsak lovlig. Selv om ml-bevegelsen altså skiller seg fra en undergrunnsbevegelse på viktige områder er den likevel relevant i forhold til konsekvenser av hemmelighold, at mennesker innehar ulike roller, og viktigheten av det sosiale samholdet i en bevegelse i opposisjon til samfunnet.

Sosiale bevegelser skiller seg fra generell *kollektiv handling* på tre hovedpunkter. For det første foregår kollektiv atferd på et ikke-institusjonalisert nivå, mens en sosial bevegelse vil bevege seg i retning av institusjonalisering. Mens kollektiv atferd på sitt beste er skisser av retningslinjer, preges sosiale bevegelser av en organisasjon og sterke kulturelle retningslinjer. Det andre poenget er graden av spontanitet i forhold til graden av planlegging. Den formelle organiseringen er noe som øker gjennom de ulike stadiene av bevegelsens utvikling, og spontaniteten vil etter hvert i større grad måtte vike for planleggingen. Det tredje er utviklingen fra et engangstilfelle til en forlengelse. Mange sosiale bevegelser er kortvarige, mens andre kan bestå i flere tiår. Enkelte av de som demonstrerer sin levedyktighet blir etter hvert en akseptert, integrert del av det institusjonelle samfunnet. Eksempler på dette er religiøse bevegelser, kommunistiske revolusjoner i Kina og Sovjetunionen og det faktum at flere regjeringspartier i Øst-Europa hadde sin opprinnelse som sosiale bevegelser (Marx og McAdam 1994: 72).

Sosiale bevegelser kan deles inn i *konsensusbevegelser* og *konfliktbevegelser*. Sistnevnte kan eksemplifiseres gjennom arbeiderbevegelsen, feministbevegelsen og borgerrettighetsbevegelsen. Disse har støtte i minoriteter eller knappe majoriteter av befolkningen og er en fundamental og organisert opposisjon til det bestående, med sikte på å skape sosial endring. Dette i kontrast til konsensusbevegelser som kjemper for sosial endring gjennom å søke bred støtte i befolkningen for å oppnå sine mål, og besitter liten eller ingen organisert opposisjon i forhold til samfunnet (McCarthy og Wolfson 1992: 273-274).

Jeg oppfatter at valget mellom å være en konsensusbevegelse eller en konfliktbevegelse i noen sammenhenger kan ses i forhold til det dilemmaet Tarrow snakker om når det gjelder utfordringen om på den ene siden med å bygge opp en sosial bevegelse med sterke bånd og en felles delt identitet innad, samtidig som en bevegelses handlekraft er avhengig av utvidelse av medlemsmassen. Hvis bevegelsen utvikler seg i retning av lukkethet og sekterisme vil dette vanskeliggjøres (Tarrow 1998: 119). Sosiale bevegelser beveger seg på en knivegg i så måte.

Ml-bevegelsen må betegnes som en klassisk konfliktbevegelse. Den var i sterk opposisjon til det bestående samfunn, og var offisielt villig til å gå til væpnede aksjoner for å nå sine politiske mål. Selv om ml-bevegelsen i prinsippet søkte bredest mulig støtte i befolkningen, er de samtidig blitt beskyldt for sekteriske trekk (Sjøli 2002: 123-149, 2005).

Sosiale bevegelser kan dermed defineres som ”en kollektiv, organisert handling, som har deltakernes aktivitet som den viktigste ressurs, og som er dannet med henblikk på å endre samfunnet” (Gundelach 1988: 24). Denne definisjonen innebærer (jfr. Marx og McAdam 1994: 72), en presisering i forhold til mer generell kollektiv handling og eksemplifiseres med at en underskriftskampanje ikke er å anse som en sosial bevegelse. Gundelach hevder videre at selv om sosiale bevegelser forutsetter en eller annen form for samhold, må det ikke tolkes dithen at de fleste sosiale bevegelser er preget av hierarki og stramme strukturer. Snarere er de fleste sosiale bevegelser preget av en desentralisert struktur. I denne henseende skiller AKP (m-l) seg fra mange andre bevegelser, med nettopp en sterk grad av hierarki og stram struktur. Som nevnt vektlegger likevel Marx og McAdam (1994: 72) institusjonaliseringen innenfor sosiale bevegelser, med en fast organisasjon og klare kulturelle retningslinjer, noe som indikerer at det ikke er noe skille mellom ml-bevegelsen og øvrige sosiale bevegelser prinsipielt sett.

Gundelach understreker at selv om sosiale bevegelser tar sikte på samfunnsendring, er det ikke relevant om dette faktisk inntreffer. Poenget er at bevegelsens prosjekt i sin konsekvens ville medført samfunnsendringer (Gundelach 1988: 25-26). Selv om revolusjonen AKP (m-l) arbeidet for aldri inntraff, ville den ha ført til enorme omveltninger hvis den hadde gjort det.

Sosiale bevegelser går gjennom ulike faser fra tilblivelse til fall. Den første fasen i denne syklusen er mobiliseringsfasen, hvor kjennetegnene er økende konflikt i forhold til myndigheter og autoriteter og en stadig ekspansjon av medlemsmassen. Denne utvidelsen er ikke bare et resultat av smitteeffekt, selv om den også er gjeldende, men like mye ut i fra veloverveide strategier for hvordan oppnå fremgang, ofte basert på erfaringer fra andre sosiale bevegelser. Utvidelsen av medlemsmassen i denne perioden fører til at en del av de nye deltakerne ikke er blant dem man kan kalle tradisjonelle opprørere (Tarrow 1998).

Et viktig fellestrekk for sosiale bevegelser er at mange av medlemmene får sterke følelsesmessige reaksjoner av sin aktivitet, og dette er den viktigste drivkraften for aktiviteten i en bevegelse (Gundelach 1988: 15-16). Hirschman (1982: 80-91) hevder også at for mennesker som befinner seg i en vanskelig eller søkende livssituasjon kan kollektive handlinger generelt være befriende. Det kan tilføre spenning, samt en opplevelse av at man får

utført noe. Hvis vi beveger oss over i skjønnlitteraturens verden står nettopp dette beskrevet i Dag Solstads roman *Arild Asnes 1970*⁵, der hovedpersonen er en ung mann som befinner seg i en eksistensiell krise. Han søker etter å bli en del av noe som er større enn ham selv, og finner dette i ml-bevegelsen (Solstad 1971, Landro 1971: 27-30). Både Tvedt og Sjøli hevder at et sterkt følelsesmessig engasjement var en viktig forutsetning for den sterke graden av aktivitet i ml-bevegelsen, og Sjøli vektlegger også det eksistensielle aspektet (Tvedt 1989, Sjøli 2002: 123-149, 2005).

Gundelach skriver at medlemskapet er en prosess, der deltakeren gradvis blir bevisstgjort og overbevist om bevegelsens målsetting. Omvendelsen og internaliseringen kommer dermed sjelden som lyn fra klar himmel (Gundelach 1988: 15-16), men jeg vil likevel i analysekapitlet, der jeg tar for meg de følelsesmessige og eksistensielle sidene, se nærmere på om innmeldingen var et resultat av en brå personlig omvendning eller en prosess.

2.1 Den sosiale betydningen

Mange hevder at å brenne for en politisk sak ikke er det tilstrekkelig for medlemskap, men snarere at det er en rekke sosiale forutsetninger (Gerlach og Hine 1970, Gundelach 1988, Barnes 1995: 165). Verdiforestillingen er derfor ikke tilstrekkelig som forklaringsmodell, og rekrutteringen foregår først og fremst gjennom sosiale nettverk. Likevel er det ikke dermed sagt at man har oppfatninger som ikke er i overensstemmelse med bevegelsens politiske mål. Poenget er at det ikke er disse målene som er årsaken til at man oppsøkte bevegelsen i første omgang, men at noen i omgangskretsen oppfordret til det (Gerlach og Hine 1970).

En viktig møteplass for dannelsen av sosiale nettverk er utdanningsinstitusjonene. De nye utdanningene som er kommet til siste del av det 20. århundre, har ofte plassert mennesket i sentrum, noe som ofte innebærer spørsmål omkring individuell identitet og eksistensielle spørsmål. Dette fører til at disse nettverkene blir verdidannende (Gundelach 1988: 264-266). I ml-sammenheng må Universitetet i Oslo, der bevegelsen stod sterkt på 70-tallet, sies å være et godt eksempel på en slik møteplass. Mennesker med ulik bakgrunn kom fra ulike steder av landet hit for å studere.

⁵ Knut Kjeldstadli (1999: 165-166) utelukker ikke bruk av skjønnlitterære tekster av historikere, men påpeker at det kan være problematisk, da det ikke er en direkte gjenspeiling av virkeligheten, men en fiksjon. Edvard Bull dy. (1982: 102-120) hevder at det samtidig kan gi verdifull innsikt om menneskers opplevelse av sin tids virkelighet. Da Solstad åpenbart er inspirert av sin egen ml-tilknytning (Landro 2001), samt det faktum at flere av mine informanter refererer til personer i Solstads romaner, har jeg funnet det forsvarlig å trekke det inn på dette ene punktet som omhandler de eksistensielle sidene.

Samtidig som mange altså vektlegger viktigheten av det sosiale aspektet ved innmelding er det også mange som påpeker de sosiale forholdene som en drivkraft for opprettholdelse av aktiviteten (McAdam 1986, Tarrow 1998: 23, Repstad 1984, Aubert 1985: 187, Barnes 1995: 165). McAdam (1986) hevder at støtten fra det sosiale nettverket kan være av vesentlig betydning i de tilfeller hvor deltakelsen innebærer høye personlige kostnader. Tarrow (1998: 23) legger til at dette gjør at man ikke føler seg alene, samt at ens mål oppleves som mer meningsfylt. Aubert (1985: 187), som tar for seg undergrunnsbevegelsen, påpeker det samme, at ved å dele bevisstheten rundt sin virksomhet, oppnår man en gjensidig godkjenning av sitt virke. I sine studier av religiøse bevegelser hevder Repstad (1984: 106-107) at folk opprettholder sin religiøse tro i større grad gjennom sosial støtte fra omgivelsene, enn ut i fra ensom filosofering, og tilsvarende inntreffer passivisering og utmelding som et resultat av personlige konfliktfylte relasjoner i miljøet snarere enn ut i fra teoretiske overveielser.

2.2 Utmeldinger og fall

De moderate eller skeptikerne vil være de første til å melde seg ut av sosiale bevegelser i nedgangstider, mens det vil være større sannsynlighet for at den harde kjernen blir værende. I krise og forfallstider kan dermed bevegelsen presses inn i en mer "militant" retning. Ledelsen i en bevegelse står i disse tilfellene overfor dilemmaet om man skal moderere den politiske linjen for å beholde den brede oppslutningen, eller om man skal støtte de mer radikale kreftene for å beholde gnisten i bevegelsen. Uansett vil bevegelsens synkende oppslutning føre til polarisering mellom de som er villige til å inngå kompromisser med myndighetene og de som ønsker å opprettholde steile fronter (Tarrow 1998: 147-148).

Mens Marx og McAdam (1994: 72) vektlegger økende institusjonalisering innefor sosiale bevegelser, synes Alberoni (1984: 221) å være av den oppfatningen at dette markerer begynnelsen på slutten for en sosial bevegelse. Alberoni velger her det individuelle perspektivet for å forklare sosiale bevegelsers fall, ved å hevde at en ny livssituasjon før eller senere vil inntreffe for medlemmene. Han gir dermed en viktig forklaring på hvorfor den følelsesmessige intensiteten som kjennetegner den første fasen av medlemskapet ikke kan opprettholdes. Man tvinges til å bli mer pragmatisk etter hvert, ofte på grunn av overarbeid eller utslitthet. Tarrow (1998: 147) understreker betydningen av utslitthet, og regner det for kanskje å være den aller viktigste grunnen til sosiale bevegelsers fall. Mens protester og demonstrasjoner skaper glede i begynnelsen, vil man etter hvert som bevegelsen formaliseres

oppleve personlige kostnader, og til slutt kanskje utbrenthet og desillusjon. Gundelach (1988: 15) peker på at et viktig fellestrekk ved sosiale bevegelser er at medlemmene er unge, og Tarrows og Alberonis poenger kan være en viktig kilde til å forstå hvorfor. I motsetning til Alberoni og Tarrow imidlertid understreker Gundelach (1988: 284-285) at en bevegelse kan oppleve tilførsel av friske krefter hvis utslitthet på grunn av overarbeid inntreffer hos enkeltpersoner. På den måten kan en bevegelse overleve sin første "bølge".

Da medlemsmassen i AKP (m-l) i hovedsak kom i kjølvannet av ungdomsopprøret på slutten av 60-tallet, og opplevde store problemer med rekruttering ti år senere (Sjøli 2005), er det relevant å anvende noen begreper fra livsløpsforskning i denne sammenheng. En av de fremste forskerne innenfor livsløp, Glen Elder, sier at *livsløp* handler om hvordan livets gang blir strukturert, og begrepet innebærer både biologiske, historiske og sosiale forhold (Elder 1974). *Kohort* viser til en gruppe individer som gjennomlever samme fase i det samme tidsintervallet, og en *fødselskohort* er da en gruppe individer som er født innenfor et gitt tidsintervall (Elder 1974: 15-17). *Alderseffekt* er når noen forandrer seg fordi de blir eldre, eller når samfunnsmessig forandring skyldes endringer i alderssammensetningen (Frønes og Kjølrsrød 2005: 284). Blant ml'erne var svært mange født innenfor en tiårsperiode etter den andre verdenskrig (Istad 1992: 151). Disse gjennomlevde dermed samme historiske periode, og kan dermed betegnes som en kohort. Dette indikerer en rekke likhetstrekk i livssituasjon til medlemmene både under vekst- og nedgangsfasen. Mens studentlivet innebærer en fleksibel hverdag, kom store deler av medlemsmassen i etableringsfasen noen år senere, og eksempelvis ny jobb, nytt bosted og stifting av familie vanskeliggjorde den høye aktiviteten (Istad 1992: 182-184, Sjøli 2005). Dette er noe jeg vil gå nærmere inn på i analysen.

Desillusjon er ofte til stede etter endt aktivitet, og er ofte proporsjonal med graden av utopiske mål. Likevel kan desillusjon være høyst forbigående. Det kan føre til en umiddelbar skuffelse eller utslitthet, men etter en stund kan den erfaringen og det sosiale nettverket man har opparbeidet føre til ny aktivitet innenfor andre politiske organisasjoner. Til tross for fortsatt politisk interesse, kan likevel en viss grad av ambivalens til politikk gjøre seg gjeldende (Tarrow 1998: 165-166). Repstad skriver at "en folkelig hypotese går ut fra at når folk først bryter med et syn som har betydd mye for dem, så gjør de det til gagns, og sklir over til den andre ytterlighet. Denne hypotesen er sannsynligvis basert på iøynefallende enkeltteksempler enn på at fenomenet er svært vanlig" (Repstad 1984: 157).

Blant mine informanter blir det dermed interessant å se om desillusjon gjorde seg gjeldende etter endt medlemskap, eller om engasjementet lot seg transformere til andre

organisasjoner. Og skjedde det en radikal endring i politisk oppfatning i perioden rundt utmeldingen?

2.3 Mening, sosiale bånd og anledning

Jeg vil ved hjelp av tre perspektiver prøve å oppnå en klarere forståelse av hva som trekker mennesker i retning av sosiale bevegelser, og hva som gjør at mange etter en kortere eller lengre periode trekker seg ut. I sin forskning på tilbaketreking fra religiøse bevegelser ser Repstad (1984) på meningsperspektivet, sosiale bånd-perspektivet, profittperspektivet og anledningsperspektivet. På bakgrunn av mitt intervjumateriale anser jeg profittperspektivet som mindre relevant, mens de andre er svært viktig i å forstå hovedproblemstillingen. Disse perspektivene gir i mange tilfeller ikke noen totalforklaring og det er da naturlig å supplere dem med hverandre (Repstad 1984: 17-30).

Meningsperspektivet går ut på om ens virksomhet er tilfredsstillende som fortolkningsramme for individets tilværelse. Mening er ikke nødvendigvis det samme som jakten på rasjonelle forklaringer, og oppstår ikke alltid som følge av ettertenksom refleksjon. Det kan også dannes ved sterke følelsesmessige reaksjoner. Det er også slik at det ikke bare er i sak det gis mening, men også gjennom symboler (Repstad 1984: 17-30). For AKP'erne lå utvilsomt en viktig årsak for aktiviteten i meningen i politikken og ideologien, samt de sterke følelsesmessige reaksjonene i selve virksomheten. Samtidig var det viktige symboler og ritualer i partiet, som "Maos lille røde" og kadervurderingene (Tvedt 1989: 105-133). Når både den rasjonelle overbevisningen, den emosjonelle involveringen og symbolene forsvinner, faller også et vesentlig grunnlag for aktiviteten bort.

Sosiale bånd-perspektivet vektlegger de sosiale båndenes betydning for virksomheten: Sosiale bånd kan føre til tilhørighet eller sosial kontroll (forventningspress). Når den sosiale tilknytningen svekkes, både den positive (tilhørigheten) og den negative (kontrollen), trer passiviseringen inn (Repstad 1984: 22). Når man ikke lenger opplever sitt virke som meningsfylt kan imidlertid den sosiale kontrollen virke belastende (Repstad 1984: 26). Her kan det legges til at Portes (1998) påpeker at sosial kontroll kan virke ulikt inn på forskjellige individer. For ett medlem av en gruppe kan denne kontrollen styrke følelsen av tilhørighet, mens den for et annet medlem kan den oppleves som en begrensning på vedkommendes individuelle frihet.

Anledningsperspektivet vektlegger livssituasjonens betydning for deltakelse. Overskudd av tid og betydningen av bosted står her sentralt. Eksempelvis kan

oppretholdelsen av aktiviteten vanskeligjøres ved stifting av familie eller ved flytting. At man prioriterer tiden annerledes eller flytter kan være et tegn på allerede svekkelse i mening og sosiale bånd. Samtidig kan den geografiske mobiliseringen eller bortprioritering av samvær med gruppen på grunn av tidspress, føre til ytterligere svekking i mening og sosiale bånd. Et nytt miljø kan gi alternative perspektiver, og kan gjøre at man blir mer kritisk til det som sies å gjøres i det gamle miljøet (Repstad 1984). Som vi var inne på i forrige kapittel er det naturlig å anta at endring i livssituasjon har hatt svært stor betydning for passivisering og utmelding av AKP (m-l).

2.4 Ressursmobilisering og rasjonelle valg

I den funksjonalistiske tilnærmingen på 50- og 60-tallet ble deltakerne av sosiale bevegelser ansett for å være irrasjonelle i søken etter sosial tilknytning og sosial kontroll (Morris og Mueller 1992, Barnes 1995: 152-153). Dette kan ha hatt sammenheng med at de studiene som til da var foretatt på feltet i stor grad var av kommunistiske og fascistiske bevegelser (Tarrow 1998: 15). På 60- og 70-tallet ble det imidlertid gjennomført detaljerte studier av nye sosiale bevegelser, og *ressursmobiliseringsteorien*, med Mayer Zald og John McCarthy i spissen, utviklet seg på bakgrunn av dette. De vektla, i motsetning til funksjonalistene, medlemmene av sosiale bevegelser som høyst normale og rasjonelle mennesker som var velintegreerte i samfunnet. Ressursmobiliseringsteoretikerne forklarte utviklingen av sosiale bevegelser ut i fra formalisering og fremveksten av en organisasjon. *Organisasjon* forstås her imidlertid bredt og er ikke avhengig av et tungt byråkrati (McCarthy og Zald 1973, 1977, Barnes 1995: 154, Tarrow 1998). Hvis ressursene i en organisasjonen øker, vil det de har å tilby medlemmene øke, noe som igjen vil kunne øke medlemsmassen (McCarthy og Zald 1987).

Mange innenfor ressursmobiliseringsteorien har en sterk forankring innenfor *teorien om rasjonelle valg*, og dette har langt fra vært uproblematisk. Innvendingen mot bruken av teorien om rasjonelle valg har vært at den har vanskelig for å gi noen god forklaring på hvorfor kollektiv handling kan oppstå. Dette har å gjøre med gratispassasjer-prinsippet; for den uavhengige, rasjonelle aktør vil det være mest lønnsomt å la andre ta byrdene (Barnes 1995: 154-159, Tarrow 1998: 15-16). Mancur Olson, som er en av pionerene innenfor denne teorien, greide ikke å gi noe tilfredsstillende svar på dette spørsmålet utover i de tilfellene hvor deltakelse innebærer forhåpninger om materiell eller personlig vinning. Innenfor små grupper er kollektiv handling mulig fordi kollektive goder vil være nært relatert til individuelle goder (Olson 1965: 43-51).

Selv om innvendingene mot teorien om rasjonelle valg har vært mange ønsker jeg likevel å gå nærmere inn på denne teorien da jeg ikke er ute etter å forklare hvordan kollektiv handling kan oppstå, men på hvilken bakgrunn medlemmene i AKP (m-l) handlet.

2.4.1 Rasjonelle valg og sosiale normer

Teorien om rasjonelle valg har tradisjonelt stått sterkest innenfor sosialøkonomi. I sosiologien er to sentrale representanter for tradisjonen Jon Elster og James Coleman. Begge disse lar sosiale relasjoner inngå i aktørers handlingsvalg.

Et handlingsvalg er rasjonelt dersom det innfrir tre handlingskrav. For det første må valget være foretatt på grunnlag av rasjonelle preferanser, det vil si ut i fra hva aktøren ønsker å oppnå. Det andre kravet for at handlingsvalget skal kunne kalles rasjonelt er at oppfatningene må være rasjonelle. Den informasjonen aktøren har trenger ikke å være i overensstemmelse med den ytre virkeligheten, men aktørens argumentasjon må vise til den informasjonen som er tilgjengelig.⁶ For det tredje må valget være et resultat av en vellykket maksimeringsprosedyre. Dette vil si at aktøren foretar et valg som er i henhold til hans eller hennes preferanser, samt at det gir mest mulig nytte til lavest mulig kostnader (Elster 1989: 22-29).

Coleman (1988: 104-105) lar *sosiale normer* inngå i teorien om rasjonelle valg ved at normer og eventuelle sanksjoner tas med i beregningen når aktøren foretar handlingsvalg. Coleman forstår normer som noe som definerer handlinger som passende eller upassende. Normer blir etablert og opprettholdt av et sett av personer som oppnår fordeler av disse normene. Normene forsterkes vanligvis av sanksjoner, som enten er belønninger for korrekt atferd, eller straff for ukorrekt atferd.

I de tilfellene hvor det ikke er knyttet sanksjoner til en norm vil ikke et eventuelt brudd kunne analyseres i et kost/nytte-perspektiv forut for handlingen. Coleman (1988) avviser

⁶ En del av kritikken mot AKP (m-l) har vært at de lukket øyne og ører for mye av den informasjonen som forelå, eksempelvis i forhold til Pol Pot (Hagtvedt 2003). Slik jeg oppfatter teorien om rasjonelle valg står det å sette større lit til én informasjonskanal fremfor enn en annen på bakgrunn av en troverdighetsvurdering, ikke i veien for at aktøren kan handle rasjonelt. Det kan også tenkes at man ikke utelukker at de argumentene man blir møtt med kan medføre riktighet, men at denne erkjennelsen må vike til fordel for en *verdi* som oppfattes som viktigere for aktøren. Samtidig påpeker Elster (1989) at det er et krav om at hvis man ikke innehar all informasjon (og det er det vel ingen som har), så man forsøke å skaffe seg denne informasjonen. Om dette var gjeldende for medlemmene i AKP (m-l) er mildest talt et vanskelig spørsmål, og bør ikke brukes som argument for at teorien om rasjonelle valg ikke er relevant i denne sammenheng.

dermed den uegennyttige eller altruistiske handlingen innenfor teorien om rasjonelle valg⁷. Elster (1989: 113-123) er imidlertid av den oppfatningen at altruistiske kan inngå i et slikt perspektiv ved at man kan ha preferanser for andres velferd, og at man på denne måten kan handle i strid med egne interesser i snever forstand.

Elster (1989: 123-124) er dessuten opptatt av at sosiale normer kan være internaliserte, og dermed kan ha stor betydning i de tilfellene hvor det ikke er snakk om ytre sanksjoner. Innbakt i dette ligger at normer ikke trenger å være utfallsorienterte eller rasjonelle og at de dermed er garantien for og sementen i kollektiv handling. Coleman avfeier ikke eksistensen av indre normer, men mener at disse blir en ytre begrensning i handlingsvalget hos en aktør, og således kan innlemmes i teorien om rasjonelle valg. Fremdeles behandles normer på en instrumentell måte, der aktørens mål er egennytte eller forventede fremtidige belønninger (Coleman 1988: 104-105).

Albert Hirschman (1970), som også anlegger et rasjonelt perspektiv, påpeker at i de tilfellene hvor et parti eller en organisasjon har strenge sanksjoner for utmelding, kan trusselen om sanksjoner utsette eller hindre både utmelding og trussel om dette. Disse sanksjonene kan innebære at man mister det miljøet man er en del av. I slike organisasjoner, som er svært vanlige i religiøse samfunn og totalitære partier, vil også graden av protester bli hemmet. Dette rimer med Tvedts poeng om at partiledelsen i AKP (m-l), ved hjelp av hemmelighold og manipulasjon, i en lang periode greide å unngå protester og opprør (Tvedt 1989: 123-124). Ekskluderinger forekom også i partiet (Sjøli 2005) og det er naturlig å anta trusselen om dette hemmet protestene ytterligere.

For øvrig vil det være interessant å gå nærmere inn på i hvilken grad medlemmenes handlinger var påvirket av eventuelle sanksjoner ved normbrudd, både under medlemsfasen og da utmeldelsesproblematikken gjorde seg gjeldende.

2.4.2 Lojalitet

Hirschman (1970) tar for seg en del av de dilemmaene som gjør seg gjeldende når man vurderer å trekke seg ut av en organisasjon, og analyserer aktørenes valgalternativer i et kost/nytte-perspektiv.

Når man står overfor valget mellom å melde seg ut av en organisasjon, eksempelvis ved uenighet med dens innhold eller hvis den er i forfall, spiller graden av lojalitet til

⁷Sosiolog og tidligere AKP'er Roar Hagen er skeptisk til bruken av teorien om rasjonelle valg når det gjelder ml-bevegelsen, nettopp med begrunnelsen av at den ikke er forenlig med idealismen som kjennetegnet bevegelsen (Hagen 1989: 63).

organisasjonen en viktig rolle. Lojalistene vil med stor sannsynlighet bli værende og forsøke å endre organisasjonen innenfra ved å protestere, mens de mindre lojale lettere vil velge utgang. Å melde seg ut kan fremstå som et enklere alternativ enn den usikkerheten opposisjon vil være. Protester kan likevel være svært så effektivt, spesielt hvis det innebærer en trussel om å melde seg ut, da alle organisasjoner som kjent er avhengig av medlemmer. Høy grad av lojalitet blant medlemmene vil dermed kunne motvirke forfallet til en organisasjon. (Hirschman 1970: 77-83).

Viktigheten av lojalitet er bestemt av hvorvidt det for medlemmene er aktuelle alternative organisasjoner å melde seg inn. Hvis øvrige organisasjoner, politisk og verdimessig, avviker i stor grad fra ens egen overbevisning, vil betydningen av lojalitet spille en mindre viktig rolle, da konvertering uansett vil være lite aktuelt. Hvis det derimot finnes gode alternativer, vil lojalitet komme inn som en sentral faktor, og kan være avgjørende i forhold til om vedkommende bytter parti eller organisasjon eller velger å bli værende (Hirschman 1970: 80-82). Det store alternativet til AKP (m-l) må sies å være SV/SF, og som tidligere nevnt var forholdet mellom disse to partiene i perioder svært anstrengt. Samtidig som partiet opplevde medlemsflukt på begynnelsen av 80-tallet, førte ikke dette til at RV sank i oppløsning under valgene, og én tolkning av dette kan være at selv om man meldte seg ut av AKP (m-l), så fortsatte man å støtte opp om RV. Selv om RV var en koalisjon av ulike ml-fraksjoner, med AKP (m-l) som hovedstamme, kan RV i denne sammenheng samtidig ses på som et alternativ til AKP (m-l), såfremt min tolkning medfører riktighet.

En faktor som kan være bestemmende for graden av lojalitet, er de sosiale kostnadene man har betalt for medlemskapet. Jo større investeringer man gjør i deltakelse i en organisasjon, jo sterkere er lojaliteten, noe som øker tendensen til å undertrykke erkjennelsen av at organisasjonen er i forfall. Eksempelvis kan dette selvbedraget føre til at selv de mest kjedelige rutineoppgaver vil kunne oppleves som meningsfulle (Hirschman 1970: 94). På grunn av AKP (m-l)s radikale politiske mål er det naturlig å anta at for mange medlemmer i var de sosiale investeringene store. For såkalte borgerbarn kunne også medlemskapet i partiet innbære store omveltninger i livsstilen (Muller 1989). Protestene vil bli utsatt hvis denne prisen for inngang er høy, men når trusselen om undergang for organisasjonen først er et faktum, vil graden av protest fra disse tvert i mot være høyere for å unngå dette (Hirschman 1970).

For mange lojalister, spesielt de mer innflytelsesrike, kan en grunn til å forbli medlem være frykt for at organisasjonen vil bevege seg fra ille til verre dersom man melder seg ut. Selv om man melder seg ut av et parti, kan man ikke melde seg ut av samfunnet som dette

partiet utøver innflytelse på. Vedkommende kan da risikere å velge mellom å være medlem i en organisasjon, hvis partilinje man delvis er skamfull over, eller bidra til at partiet og samfunnet vil fortsette å gå i feil retning hvis man melder seg ut (Hirschman 1970: 101)

2.5 Teorien om interaksjonsritualer

Randall Collins betegner den tradisjonen som blant andre Emilé Durkheim, Marcel Mauss og Erving Goffman representerer for *interaksjonsritualteorien*. Denne kan delvis tolkes som et alternativ eller en kritikk til teorien om rasjonelle valg (Collins 1988: 188). Jeg er av den oppfatning at interaksjonsritualer til dels kan inngå som en bedre forklaringsmodell i de tilfellene hvor enkeltmenneskers autonome handlingsstrategier utfordres, påvirkes eller underkastes av et møte mellom to eller flere personer. I en sosial bevegelse som ml-bevegelsen må dette sies å være aktuelt.

Collins (1988: 188) vektlegger at teorien om interaksjonsritualer opererer både på mikro- og makronivå. Den forklarer endring i individuell motivasjon og atferd gjennom daglig omgang med andre mennesker. Denne omgangen skaper individene, samtidig som individene er med på å danne sosiale strukturer.

Durkheims utgangspunkt er at han forsøker å forklare hva som gjør sosial orden mulig, noe som også innebærer hvordan variasjoner av idéer, moraloppfatninger og solidaritet inntreffer i ulike grupper. Han mener at kontroll gjennom tvang alene ikke kan forklare samhold. Han konkluderer med at det er sosiale ritualer som produserer solidaritet, og forkaster dermed også ideen om at det fundamentalt er belønninger som folk gir hverandre som gjør at de holder sammen. Han mener at disse sosiale ritualene ligger forut for ”samfunnskontrakten” (Durkheim 1984, Collins 1988: 188-189). I sine studier av religiøse grupper hevder Durkheim at *ritualer* er uttrykk for at gruppen dyrker seg selv. Dette er spesialformer for sosial handling som periodisk gjenskaper medlemskapsfølelsen og revitaliserer de hellige objektene som symboliserer dette medlemskapet. I gruppen inngår både rituelle sanksjoner som er rettet mot deler av gruppen, samt sekulære sanksjoner som er rettet mot individet alene (Durkheim 1995, Collins 1988: 191-192).

Collins (1988: 192-197) har formalisert og videreutviklet Durkheims (1984, 1995) analyser i en modell som går ut på at det for det første er en *samling av mennesker* i fysisk forstand en forutsetning for at ritualer skal kunne utføres. Jo større en samling er, jo større sjanser er det for at ritualer utvikles. Effekten av denne samlingen er bare potensiell hvis ikke den andre forutsetningen er oppfylt; *et felles fokus*. Det vil si at samlingen av mennesker

innebærer en bevissthet omkring hverandres tilstedeværelse. En bryllupssermoni kan være et slikt felles fokus, der man eksempelvis ikke avbryter presten under talen. *Felles følelsmessig tilstand* er neste trinn. Uavhengig av hvilken følelsmessig tilstand en gruppe deler, kan denne bygge opp en sterk grad av rituell intensitet. Jo større det felles fokuset er, jo mer intens vil den følelsmessige tilstanden være. For det fjerde er det medlemskapets *hellige objekter* som gruppen fokuserer på under ritualen. Disse symbolene kan være fysiske objekter som blir behandlet med særlig respekt, men kan også være personer, atferd, ord eller ideer.

Disse fire forutsetningene gir to konsekvenser. For det første gir det *økt emosjonell energi*. Dette gjelder i spesiell grad de som står i sentrum for ritualene, eksempelvis prester. Hvis en gruppe har en karismatisk leder, kan denne også bli et hellig objekt. Det samme vil eksempelvis emblemer få ved at de skaper en følelse av medlemskap selv når ikke gruppen er samlet. Imidlertid kan ikke private ritualer sies å være like sterke som når gruppen er samlet. Uten jevnlig omgang med gruppen mister individet moralsk intensitet, og de opphøyde objektene reduseres gradvis til ordinære objekter. Den andre er *sinne og sanksjonsvilje overfor de som ikke viser respekt overfor de hellige objektene*. Disse objektene skaper dermed en forståelse av hva som er moral og hva som er umoral blant medlemmene, og hvis denne respekten uteblir defineres vedkommende som et ikke-medlem, og ulike former for straffetiltak blir iverksatt (Durkheim 1984, 1995, Collins 1988: 192-197).

Collins (1988: 199) hevder at sosiale bevegelser, sett i lys av ritualer, kan forklare hvordan mobiliseringen øker med konflikter med andre bevegelser og konflikter innad i bevegelsen. Vi skal nå se nærmere på dette.

2.5.1 Identitet

I spørsmålet om hvorfor en rasjonell aktør er villig til å betale de kostnadene deltakelse i en sosial bevegelse innebærer, fant Anthony Oberschall (1973) som tilhører ressursmobiliseringsteorien, det nødvendig å oppgi kravet om den totalt uavhengige aktør idet han påpeker at mennesker ikke er uavhengig, men sosial knyttet. Friedman og McAdam (1992) er en av mange som følger dette opp og mener at en viktig del av rekrutteringsgrunnlaget i sosiale bevegelser har å gjøre med *identitet*. Den kollektive identiteten sosiale bevegelser kan tilby anses som et gode, og er dermed med på å forklare deltakelse ut i fra et kost/nytte-perspektiv. Her er det viktig at det er et visst samsvar mellom den kollektive identiteten og potensielle medlemmers selvoppfattelse. Melucci (1992, 1996)

har også lagt stor vekt på identitet, og hevder at tilhørighet spiller en viktig rolle når det gjelder å delta i en gruppe eller en bevegelse. I motsetning til nevnte teoretikere har han imidlertid kommet frem til den konklusjonen at kollektiv identitet rett og slett ikke kan ses på innenfor rasjonalitetens strenge rammer, da det innebærer en sterk grad av følelser og mening. Han mener dessuten at tilblivelsen av sosiale bevegelser krever kollektiv handling. Deltakerne har dermed ikke et individuelt, men et felles utgangspunkt (Melucci 1992: 244, 1996: 71).

Kollektiv identitet sørger for at en bevegelse kan opprettholde sin styrke over en lengre tidsperiode. Det definerer hva medlemskapet innebærer, og hvordan medlemmene ser på seg selv og blir gjenkjent. Det må imidlertid understrekes at disse rammene kan endres over tid (Melucci 1996: 75-76).

Innen sosiale bevegelser er det markante skillelinjer mellom de som befinner seg innenfor gruppen og de som befinner seg utenfor gruppen (Barnes 1995: 167). Inndelingen mellom "oss" og "dem" er en viktig forutsetning for motivasjon; den fører til at ens virksomhet gir mening, og erstatter tvil med positiv energi (Melucci 1996: 74-83). En vanlig måte å uttrykke avstand eller forakt overfor utenforstående på kan være at disse mangler innsikt eller kunnskap (Barnes 1995: 167). Jeg tolker Barnes (1995) dithen at sosiale bevegelser er avhengig av rekruttering for å oppnå relevans, og utover å ha erklærte motstandere (som forutsetter eksistensen av sosiale bevegelser), er de ikke i utgangspunktet ute etter å ekskludere. Ekskluderingen kommer som et resultat av at mange ikke lar seg rekruttere, og dermed blir disse en del av "fienden".

Melucci (1996: 74-83) hevder at konfliktsituasjoner øker og er garantisten for identitetsfølelsen i en sosial bevegelse. Som nevnt kan konflikter også være med på å øke mobiliseringen (Collins 1988: 199), og McAdam (1983) gir et konkret eksempel på dette. I sine studier av borgerrettighetsbevegelser i USA på 60-tallet fant han ut at hver gang bevegelsenes ledere annonserte en krise, førte det styrken av den kollektive handlingen til et nytt nivå, og man brukte dette instrumentelt for å motarbeide motstandere og øke samholdet.

Skillet mellom "oss" og "dem" var svært relevant i AKP (m-l), både i forhold til ytre og indre "fiender". Utad var kampen mot Arbeiderpartiet og høyresiden i norsk politikk, og etter hvert også SF/SV og NKP meget sterk (Mork 1996: 97-100, Sjøli 2005). Internasjonalt var stormaktene USA og Sovjetunionen partiets hovedmotstanderne, noe som ble ytterligere forsterket av frykten for en ny verdenskrig, da man antok at ml-bevegelsen ville stå i en spesielt utsatt rolle i forhold til Sovjetunionen (Sjøli 2005: 117-133). Jeg vil se på hvilken funksjon disse konfliktene har hatt i partiet, og jeg vil også spekulere i om partiledelsen kan ha brukt disse motsetningene instrumentelt.

Hvis vi beveger oss mot det indre aspektet var det strenge krav om å ikke avvike fra partiets politiske linje, samt dertil hørende sanksjoner hvis disse kravene ikke ble fulgt (Tvedt 1989, Knutsen 1989, Sjøli 2005). Goffman (1968) hevder at tilbaketrekning kan inntreffe hos en person hvis vedkommende blir *stemplet* eller *stigmatisert* som avviker av betydningsfulle personer (Goffman 1968). Stempling eller stigmatisering vil i korthet si at en person påføres skam eller vanære fordi vedkommende blir ansett for å være avvikende i forhold til det som anses for å være ”normalt”, det være seg ut i fra fysiske eller personlige egenskaper (Goffman 1968: 11-15). Repstad understreker imidlertid at det ikke er noen regel som tilsier at stempling *må* føre til passivisering. Det kan også bety at man innordner seg, lojalt eller opposisjonelt. Når det gjelder det opposisjonelle aspektet kan det for sterke personligheter som er vant til å stå alene til og med kritikken inspirere til økt aktivitet (Repstad 1984: 119). I analysen vil jeg gå nærmere inn på stemplingskulturen i partiet og undersøke hvilken effekt dette hadde på medlemmene.

2.5.2 Kontroll i organisasjoner

Basert på en rekke ulike forskere, hevder Collins (1988: 455-458) at kontroll i en organisasjon blir administrert på fem måter. Den første er ved *overvåkning*. Dette foregår gjerne i en atmosfære av høytidlige ritualer, og fører til lydighet når det gjelder ting som er direkte observerbart. Den andre er jevnlig *inspeksjoner av observerbare resultater*, Her står arbeiderne eller medlemmene noe friere, men prioriteringene legges i størst grad til det som er mest synlig, noe som lett kan føre til depersonifisering. Den tredje måten å oppnå kontroll på er ved *regler og skrevne påbud*, noe som kan resultere i upersonlighet, lav effektivitet og hever terskelen for tilpasning. Denne type byråkratisk kontroll skjer som et resultat av kamper om demokrati og makt, og resulterer gjerne i en uformell struktur, hvor man søker å unngå det rigide regelsystemet. Den formelle og den uformelle strukturen fungerer således side om side. Den fjerde formen er *informasjonskontroll* ved at ressurssterke har makt til å definere virkeligheten i organisasjonen. *Kontroll over omgivelser* er det femte punktet, og dette hindrer uønsket atferd på grunn av fysiske rammer. I de tilfellene hvor dette er mulig, kan de erstatte de andre formene for kontroll.

Når det gjelder det siste punktet kan vi i AKP-sammenheng åpenbart se bort fra dette, men spørsmålet vil være i hvilken grad de andre kontrollformene var gjeldene i partiet? Det blir blant annet naturlig å se på disse i forhold til kadervurderingene og forholdet mellom partiet og individet.

Etzioni (1975: 40-54) vektlegger den *normative kontrollen*, det vil si at direktivene i organisasjonen internaliseres, og derfor oppfattes som legitime blant de underordnede. Dette gir seg utslag i selvmotivert føyelighet blant medlemmene. Han hevder at dette er fremtredende i blant annet religiøse organisasjoner, men åpner også for at det kan spille en viktig faktor i sosiale bevegelser. Ett element i denne internaliseringen er muligheten for forfremming i organisasjonen, men som vi har sett i kapittel 1.4 var det ikke enkelt å klatre i partihierarkiet i AKP (m-l) (Sjøli 2005). Imidlertid kan de to andre sentrale punktene være mer aktuelle. *Sosialisering* innebærer blant annet krav om full dedikasjon i forhold til organisasjonens verdier, og dette er påkrevd allerede forut for opptak som medlem. *Rituell deltakelse* innebærer en høy grad av interaksjon mellom deltakerne. Dette for å øke samholdet og derav øke arbeidsinnsatsen. En konsekvens av dette *kan* imidlertid være at man danner en uformell kultur i organisasjonens nedre rekker, noe som vil stå i motsetning til ledelsens intensjon (Etzioni 1975: 40-54).

Som vi allerede har vært inne på stod de normative føringene sterkt i partiet, og jeg ønsker å se nærmere på hvilken effekt dette hadde på medlemmene.

2.5.3 Rollespill og stress

Innenfor teorien om interaksjonsritualer står som tidligere nevnt Erving Goffman sentralt. Mens Durkheim (1995) studerer religiøse grupper tar Goffman (1974) for seg de samme ritualene i studiet av hverdagslivet mer generelt. Sentralt i forskningen hans ligger begrepene *front stage* og *back stage*. Front stage er stedet der ”forestillingen” foregår, mens back stage er der hvor organiseringen og planleggingen foregår, samtidig som man her skjuler ”skjeletter i skapet”. Back stage er dermed usynlig fra front stage.

Goffman hevder at medlemmer av en gruppe, et lag eller en organisasjon er avhengig av enighet utad da det er en utbredt oppfatning at uenighet vil være til hinder for en samlet handling, samt at det skader den virkelighet og mål man går inn for (Goffman 1974: 76). Her er en sterk grad av lojalitet og disiplin blant medlemmene nødvendig for at ens skuespill skal gis alvor, tyngde og verdighet, og dermed få den gjennomslagskraften som er organisasjonens mål. Dette er ikke minst viktig blant ledelsen i autoritære organisasjoner, hvor enighet er spesielt viktig da disse forsøker å gi inntrykk av ufeilbarlighet. Her er en viktig uskreven regel at overordnede ikke kritiserer hverandre i underordnedes påhør (Goffman 1974).

”Skuespill” og ”disiplin” er noe som i høyeste grad er aktuelt i en undergrunnsbevegelse. Aubert hevder at ”i et stadig spill av forstillelse, løgner og

hemmeligheter, samt bruk av forskjellige identitetsmasker var den personlige integriteten truet. Det enkelte medlem av organisasjonen lot ikke bare som om han var en annen, han kunne også handle etter moralske regler som avvek fra dem han ville ha fulgt i sitt normale sosiale liv” (Aubert 1985: 187). Selv om graden av disse faktorene med all sannsynlighet kan ha vært sterkere i en typisk undergrunnsbevegelse enn i AKP (m-l), blir spørsmålet likevel om noen av de samme prinsippene kan ha gjort seg gjeldende? I så fall, kan den belastningen disse faktorene innebærer ha vært medvirkende for tilbaketrekning?

Goffman angir to ytterpunkter for å illustrere hvilket forhold man kan ha til den rollen man spiller. Det ene ytterpunktet er å gå fullt og helt opp i rollen sin, det vil si at vedkommende ikke ser noen forskjell mellom den rollen han spiller og den han anser for å være den faktiske virkelighet. Det motsatte av dette er å innta det kyniske standpunktet, som kjennetegnes av en mangel på tro på eget spill og en likegyldighet overfor publikums oppfatning: ”Vedkommende kan ha en uprofesjonell glede av sin maskerade, oppleve en slags skadefro psykisk aggressivitet over det forhold at han etter forgodtbefinnende kan leke med det hans publikum må ta alvorlig” (Goffman 1974: 25). Når det er sagt, trenger det ikke for kynikeren alltid å ligge egeninteresse til grunn. Man kan også unngå å fortelle sannheten nettopp av hensyn til publikummet. Over en lengre periode som innehaver av en rolle er det naturlig at man svinger mellom oppriktighet og kynisme, og man kan også begynne med vantro og ende opp med tro eller omvent. Goffman hevder at hvis man er kommet i nærheten av én av disse polene, gir dette spesielle fordeler og forsvarsmuligheter, og man vil dermed ha gode muligheter for å fortsette i sin rolle (Goffman 1974: 24-27).

Arlie Hochschild (1979, 1983) ser, i likhet med Goffman, på ulike former for hverdagslig rollespill. Hun har forsket på flyvertinner, og sammenliknet med denne gruppen kan ml’erne saktens fortone seg som den rake motsetning, men hennes studier kan likevel være relevant for forståelsen av AKP (m-l). Hochschild (1979) er sterkt influert av Goffman, men kritiserer ham samtidig for mangel på rom for følelser; hun ønsker å fokusere på hvordan mennesker prøver å føle, ikke bare det man prøver å gi inntrykk av å føle. *Følelsesregler* er de måtene å føle på som er forventet i en gitt situasjon (eksempelvis å være glad i bryllup eller være trist i begravelser). *Følelsesarbeid* er å prøve å bearbeide eller endre sine egne følelser for å oppfylle disse følelsesreglene.

Hochschild hevder at viktige kilder til stress, eller i verste fall utbrenthet, kan være vanskelige mellommenneskelige relasjoner, motstridende rolleforventninger eller stort arbeidspress (Hochschild 1983). Mer generelt kan den ligge i konflikten mellom de forpliktelsene man har påtatt seg, og den kapasiteten man har til å utføre disse forpliktelsene.

Her vil det oppstå et gap mellom hva man føler og hva man prøver å føle, og dette kan være svært anstrengende over tid. Man vil derfor forsøke å redusere dette gapet, enten ved å endre måten man føler på eller i mindre grad underkaste seg de kravene som stilles. Endring av følelser vil føre til kontinuerlig følelsesarbeid, slik at man oppfyller de følelsesreglene som er en forutsetning for at man skal kunne utføre de oppgavene man har på en tilfredsstillende måte. Dette kan føre til at man gjøres fremmed overfor egne følelser, og en distanse til den rollen man innehar er da resultatet (Hochschild 1983).

På grunn av AKP (m-l)s radikale siktemål og begrensede oppslutning, er det naturlig å tro at det var helt nødvendig at partiets medlemmer brukte alt de hadde av ressurser i mobiliseringen. Samtidig hadde man jo ikke bare forventninger fra partiet. I likhet med de fleste andre hadde de familie, venner, samtidig som de etter hvert gikk fra studier til jobb, og stiftet familie. Lot de ulike rollene seg kombinere, eller førte det til stress og distansering i forhold til den politiske virksomheten?

2.6 Analysegrunnlag

På bakgrunn av disse teoretiske bidragene har jeg nå stilt en rekke spørsmål som jeg mener er viktige med tanke på å besvare hovedproblemstillingen. Jeg vil nå oppsummere og spesifisere de viktigste spørsmålene.

Et viktig aspekt ved årsaker til både innmelding og utmelding vil være å vurdere viktigheten av de sosiale aspektene sett i forhold til de politiske. Jeg vil også se på hvor viktig sosial omgang med andre medlemmer, vennskap og sosial kontroll har vært i forhold til opprettholdelsen av deltakelsen og engasjementet. Et annet viktig spørsmål er hvorvidt tilnærmingen og senere tilbaketiltrekningen fra partiet var en langvarig prosess eller om det var en brå omvelting. På denne måten kan eventuelle eksistensielle dimensjoner komme til syne. Det samme kan spørsmålene om hvorvidt informantene opplevde noen grad av desillusjon etter utmelding, og om de eventuelt endret politisk oppfatning radikalt i denne perioden.

Graden av lojalitet til partiet er interessant å se på i forbindelse med utmeldingsproblematikk, og dette er noe som kan ses i lys av eventuelle sosiale kostnader ved innmeldelse (Hirschman 1970). Dette kan ha vært styrende for den kollektive identiteten i partiet, og jeg vil se på hvor sterk denne var, og vil da se på hvilket forhold partiet og medlemmene hadde til omgivelsene, samt toleransen for ulike meninger innad i partiet. Hvis skillelinjene til omgivelsene var markante kan dette ha bidratt til forlengelse av medlemskap,

mens det motsatte kan ha vært tilfelle ved en stemplingskultur (Goffman 1968, Repstad 1984, Barnes 1995: 167, Tarrow 1998).

Jeg vil også se på hvordan den hierarkiske og sentralistiske partimodellen virket på medlemmene. Et moment som blir viktig i den forbindelse er å finne ut av hvor viktig livssituasjon, eller hvilken fase man befinner seg i et livsløp, var for aktiviteten. Da partiet ved organisering og kontroll krevde en enorm innsats fra de involverte, vil jeg se på hvordan dette ble håndtert i etableringsfasen, og om det hadde stor betydning for passiviseringen. Gjennom hele analysen vil jeg se på om informantene begrunner sine handlinger ut i fra individuelle rasjonelle overveininger eller om påvirkning fra partiet eller personer var det avgjørende.

3 Data og metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for mitt metodevalg og øvrige valg som er foretatt under prosessen. Jeg vil si noe om undersøkelsesenheter og datainnsamlingens gang, vurdere intervjuenes kvalitet, samt reflektere over enkelte etiske problemstillinger.

3.1 Metodevalg

I denne oppgaven benytter jeg meg av kvalitative intervjuer. Den ene grunnen til dette var at jeg etter å ha *lest* om AKP (m-l), ønsket å *snakke* med mennesker som utgjorde dette partiet. Jeg ønsket å undersøke i dybden medlemmenes subjektive vurderinger av partiet og sin virksomhet. Den andre grunnen var at det åpenbart var den beste måten å besvare min foreløpige hovedproblemstilling på (Widerberg 2001: 57). Det må understrekes at selv om denne problemstillingen endte opp med å bli den endelige, var jeg på dette tidspunktet åpen for endringer.

3.2 Utvalg

Da jeg ønsker å se på årsakene til at folk meldte seg ut av partiet, er det selvsagt et kriterium at informantene ikke lenger er medlemmer⁸. I tillegg har jeg satt som krav at samtlige må ha vært medlem på et eller annet tidspunkt under det som regnes som den ”klassiske” perioden fra 1973 til 1980⁹. Med dette kriteriet søker jeg i noen grad å oppnå en felles erfaringsbakgrunn blant informantene, slik at beretninger om enkelte temaer og hendelser kan speiles i hverandre. Utmeldingstidspunktene varierte imidlertid i stor grad, og dette kan jo virke selvmotsigende i forhold til nevnte argument, men jeg tror at dette kan være med på å gi beretningene om felles opplevde perioder og hendelser et større spenn. Da eksempelvis grunner for utmelding sannsynligvis vil variere i større grad enn dersom alle meldte seg ut på omtrent samme tid, kan det hende at også at deres forståelse av andre faktorer også vil variere i større grad.

Jeg har konsentrert meg om Oslo-området, og samtlige av dem jeg har intervjuet har denne boligtilknytningen i den vesentligste delen av deres medlemsperiode. For

⁸ En av dem jeg intervjuet var fremdeles *formelt* medlem (noe jeg ikke ble klar over før intervjuet), men da han ikke hadde vært stort mer aktiv utover det å betale medlemskontingent de siste 15 år, fant jeg det ikke problematisk å inkludere dette intervjuet. Passivisering var dermed like aktuelt for han som for de andre informantene.

⁹ Selv om det naturligvis bare er en fordel om informantene også har vært medlemmer under SUF (m-l)-perioden (1969-1973), har jeg ikke ansett kun SUF-medlemskap som tilstrekkelig.

representativitetens skyld ville naturligvis en viss fordeling utover i landet vært en fordel, men da antall intervjuer er begrenset, samtidig som vi igjen har å gjøre med felles referansepunkter, tror jeg ikke dette nødvendigvis ville vært hensiktsmessig.

Jeg har foretatt et strategisk utvalg ut i fra ytterligere tre hensyn. For det første har jeg vært interessert i å intervju ordinære medlemmer for på den måten å få et grasrot-perspektiv. Jeg har også intervjuet noe mer sentrale skikkelser, for å få litt spennvidde over informantene, men jeg har bevisst valgt å ikke intervju personer i partiledelsen. Flere personer i denne ledelsen, eller Sentralkomiteén som den ble kalt, har dessuten skrevet egne artikler og bøker eller vært fremme i media hvor de har reflektert rundt prosjektet og partiet. Det kan også tenkes at disse har sterkere posisjoner å forsvare; at de knytter sin identitet opp til partiet i enda sterkere grad enn medlemmene på grunnplanet, og at de sitter med et større ansvar for de ulike sidene ved bevegelsen. Disse faktorene diskvalifiserer selvsagt ikke denne type informanter, men jeg fant det mest fruktbart å lytte til de mer anonyme røstene.

Kjønnsfordelingen i partiet har jeg også tatt i betraktning. Da kvinneandelen, i følge de jeg har snakket med, skal ha vært på rundt 30-40%, litt varierende etter tidspunkt, har jeg ønsket en tilsvarende fordeling blant informantene. Da alle mine fire uavhengige kilder var menn, var tilgangen til menn langt større enn kvinner, men kjønnsfordelingen ble etter hvert noenlunde representativ, med fire kvinner og syv menn. Grunnen til at jeg synes kjønnsfordelingen var viktig, var ikke at jeg ønsket å konsentrere meg spesielt omkring kjønnsrelasjoner, men for å være åpen i forhold til eventuelle ulikheter i fokus, perspektiver og fremstillingsmåter.

Nettopp på grunn av dette hensynet har jeg også forsøkt å oppnå et visst spenn over ulike sosiale klasser, selv om jeg heller ikke på dette området har ønsket å ha noe spesielt fokus. Da AKP (m-l)s medlemsarkiver aldri er blitt offentliggjort, er det umulig å slå fast den nøyaktige arbeiderandelen i partiet. I følge mine informanter og bøker som er utkommet om partiet, skal den ha vært nokså beskjeden, selv om mange riktignok gikk ut i industrien som et resultat av proletariseringskampanjen i partiet (Sjølie 2005, Tvedt 1989). Disse tendensene gjenspeilet seg i forhold til hvem jeg først kom i snakk med, men uten nevneverdige anstrengelser oppnådde jeg kontakt med tre personer som fra et tidlig tidspunkt av må kunne sies å ha tilhørighet i arbeiderklassen. Det må nevnes at det var bare to av disse som direkte hadde *bakgrunn* fra arbeiderklassen.

Utover disse hensynene foregikk tilgangen til informanter gjennom fire uavhengige personer, og deretter ble snøballmetoden benyttet. Faren ved å utelukkende å ta i bruk snøballmetoden kan være at man ofte kommer ut for personer fra relativt like sjikt med i stor

grad samme virkelighetsoppfatninger (Thagaard 1998: 54-55). Dette var grunnen til at jeg ønsket uavhengige kilder, samt foreta enkelte strategiske valg. Nå viste det seg for øvrig at jeg ved snøballmetoden ikke nødvendigvis opplevde at det var samsvar i oppfatninger og erfaringer mellom disse personene, og de kunne også skille seg vesentlig i forhold til sosial bakgrunn, utdanning og yrke.

3.3 I forkant av intervjuene

Jeg valgte å henvende meg via telefon til samtlige av informantene. Årsaken til at jeg valgte å gjøre dette fremfor e-post var at jeg antok at det på denne måten ville bli lettere å få folk til å stille opp. Dette er selvsagt noe som kan diskuteres, men med et par unntak stilte samtlige opp uten betenkningsstid.

Jeg sendte ikke ut noe generelt informasjonsskriv, men ga en kort presentasjon under den innledende telefonsamtalen, for deretter å gi en noe mer utfyllende og konkret beskrivelse på e-post hvis det var ønskelig. I disse tilfellene ga jeg en beskrivelse basert på hva den aktuelle personen ønsket å vite i stedet for et mer generelt skriv som ofte kan bli intetsigende.

Veldig konkret kunne jeg ikke være i disse utredningene, da langt fra alt, og heller ikke den endelige problemstillingen var fastlagt ennå (Thagaard 1998: 22). Likevel svarte jeg mer ærlig på spørsmålene enn jeg følte meg forpliktet til. Dette har å gjøre med at jeg opplevde at informantene i liten grad var skeptiske til prosjektet, samtidig som de syntes å ha et avslappet forhold til sitt medlemskap. Dette gjorde også meg mer avslappet.

Jeg startet det hele med et prøveintervju med et tidligere medlem av bevegelsen, for å få en følelse av hvordan et intervju ville bli, og få testet ut spørsmål, og se hvordan responsen på de ulike spørsmålene ville bli. Dette var til stor hjelp da jeg på denne tiden utformet intervjuguiden.

3.4 Intervjuene

Intervjuene ble tatt opp på mini-disc og ble enten foretatt hjemme hos informantene, på kontorer eller på café. Selv om intervjuene på café foregikk på formiddagen, kunne støynivået allerede da være nokså høyt, med musikk, kaffemaskiner, høye samtaler osv. Jeg merket at jeg ble mer distraheret i disse intervjuene, og kontorer eller hjemmebesøk var langt å foretrekke. For å unngå hva Karin Widerberg formulerer som ”press til øyekontakt”

(Widerberg 2001: 83), hadde jeg alltid med et ark foran meg som jeg i blant skrev ned noen stikkord på (Ibid). Dette gjorde meg mer avslappet, og kan hende også informantene.

Intervjuene kan betegnes som delvis strukturerte. Temaene var fastlagt på forhånd selv om den nøyaktige rekkefølgen ble bestemt underveis (Thagaard 1998: 81). Intervjuguiden (se vedlegg) var likevel ganske detaljert, delvis lagt opp etter tema i en antatt kronologisk rekkefølge. Jeg startet med bakgrunn og årsaker for innmelding, for deretter å komme inn på ulike temaer ved bevegelsen. Videre tok jeg for meg årsaker for utmelding, og helt til slutt refleksjoner rundt lange linjer. Under intervjuene var jeg imidlertid åpen for personlige vrier som informantene la opp til (Thagaard 1998). Mange foregrep også spørsmålenes gang uten at det medførte noen problemer, annet enn at enkelte muligens opplevde mine spørsmål som noe ustrukturerte da jeg til tider måtte gå tilbake igjen for å ta med spørsmål jeg ikke hadde fått stilt.

Intervjuene varte i gjennomsnitt i underkant av en og en halv time. Dette ga et stort intervjumateriale, men min oppfatning var ganske enkelt at det er bedre å stille for mange spørsmål enn for få, og jeg ønsket nødig å komme i den situasjonen at jeg ble nødt til å be om et nytt intervju på et senere tidspunkt. Jeg var på forhånd innstilt på å ikke være for styrende av tre grunner. For det første var ikke problemstillingen endelig fastlagt, og jeg var av den grunn ikke helt lukket for nye ideer. For det andre er det jo slik at man ikke kan snakke om det ene uten å ta med det andre; hvis man eksempelvis skal forklare årsaker for utmeldinger er man helt avhengig av å studere årsaker for innmelding. For det tredje var jeg veldig bevisst på mitt eget utgangspunkt. Jeg er født i 1976, og selv om jeg hadde opparbeidet en del kunnskaper og oppfatninger, kom dette som et resultat av hva jeg hadde *lest*. Widerberg diskuterer utfordringer i forhold til nærhet og distanse når det gjelder forskerens forhold med forskningsobjektet: "Har man distanse, for eksempel ingen erfaring på området, så må man etterstrebe nærhet og vica versa" (Widerberg 2001: 156). For å oppnå denne nærheten var en av mine tilnærminger å gå bredt ut i intervjuene. På den måten ønsket jeg i intervjusituasjonen, ikke bare å få bekreftet, men også utfordret de oppfatningene jeg hadde. Jeg tillot derfor til tider å bevege meg utenfor hva som kom frem av intervjuguiden, hvis jeg merket at det var naturlig for informanten (Widerberg 2001: 88). Hadde jeg unnlatt dette kunne jeg risikert å miste helhetsbildet, samtidig som informanten kanskje ville sittet tilbake etter mini-discen var avslått med mengder av ikke meddelte historier og refleksjoner, og ville kanskje avsluttet med en lang monolog som jeg ville vært helt uforberedt på. Jeg avsluttet alltid intervjuene med å spørre om det var noen temaer eller perspektiver som informanten synes ikke var berørt.

Likevel prøvde jeg å finne den rette balansegangen, da en viss likhet i struktur og innhold er en forutsetning for at intervjuene skal kunne speiles opp mot hverandre (Thagaard 1998: 80). Jeg prøvde derfor av og til stramme inn, begrense informantenes digresjoner, samtidig som jeg ikke ønsket at det skulle virke påfallende. Jeg opplevde imidlertid et par ganger at det nettopp var under disse digresjonene at jeg fant virkelig interessante ting. Å være åpen for uventede sammenhenger er noe også noe Knut Kjeldstadli vektlegger: ”Sjøl om det er tenkt mye omkring klassifiseringer og periodiseringer, kan ikke framgangsmåten i historieforskningen reduseres til kokeboksregler.” (Kjeldstadli 1999: 215).

Forut for intervjuene var jeg klar over at mange kunne oppleve dette som et noe ømtålig tema, blant annet basert på de opphetede oppgjørsdebattene som har vært de senere år. Av den grunn anså jeg det som en reell mulighet at intervjuene kunne risikere å bli ganske flate, og i verste fall avbrutt underveis. I ettertid er jeg glad for at ikke dette skjedde. Selv om de ulike informantene selvfølgelig i ulik grad snakket ”rett fra levra”, opplevde jeg samtlige som både ærlige og direkte. Det var også tydelig at dette var personer som har reflektert mye over sitt engasjement i AKP (m-l). Dette er derfor en svært takknemlig situasjon for en masterstudent, samtidig som det forutsetter en sunn skepsis hos nettopp denne studenten slik at vedkommende ikke lar seg forføre av kloke informanter.

3.5 I etterkant av intervjuene

Under transkriberingen valgte jeg å skrive ned ordrett langt på vei alt som ble sagt av både informantene og undertegnede. Jeg inkluderte en del temaer som var på siden av hva jeg så for meg ville bli aktuelt å inkludere i selve oppgaven, fordi jeg rett og slett ønsket å være på den sikre siden.

Et dilemma jeg støtte på under transkriberingen var om jeg skulle omskrive det som ble sagt til bokmål eller beholde informantenes muntlige språk. Jeg valgte å gjøre om til bokmål, selv om jeg da i blant opplevde at noe av personligheten og kraften ble redusert. Den velkjente ml-sosiolekten hang fremdeles i noen grad igjen hos enkelte, men å gjengi denne ville bli tidkrevende, og jeg vet heller ikke hvilke skriveregler det finnes på dette området. En annen grunn til at jeg unnlot det var at jeg var redd for å gi inntrykk av at jeg parodierte mine informanter. Denne følelsen har jeg enkelte ganger hatt i annen forskning jeg har lest. Selv om det muntlige språket ofte kan være svært illustrerende kan det også sette informanten i et ufortjent dårlig lys. Ting som tar seg bra ut muntlig trenger ikke nødvendigvis å gjøre seg like bra skriftlig i direkte overført form. Widerberg sier det på denne måten: ”Informanter kan

oppleve at deres hverdagsspråk, slang eller (dårlige) bokspråk – på trykk – gir inntrykk av at de er ”dumme”. (Widerberg 2001: 124).

For øvrig er setningsoppbygning og ordstilling i stor grad gjengitt korrekt i sitatene. Det muntlige språket hos samtlige av informantene var så godt at noen vesentlig form for bearbeiding var unødvendig.

3.6 Vurdering av intervjuenes kvalitet

Det er opplagt at ens egen person er med på å farge resultatet av intervjuene. I de fleste tilfellene ga jeg en kort redegjørelse for min bakgrunn, blant annet grunnene til min interesse for emnet eller mitt politiske ståsted der jeg følte at det falt seg naturlig. Denne posisjoneringen i relevante sammenhenger er også noe Widerberg (2001: 80) vektlegger. I et større perspektiv sier også blant andre Pierre Bourdieu en del om dette, ved at man bør objektivere seg selv før man beveger seg ut i felten. Man er i følge Bourdieu aldri objektiv, og fordi ens egen posisjon kan få følger for forskningens resultat, er det viktig å være bevisst sin egen posisjon (Bourdieu 1995: 185-188).

I mitt tilfelle fant jeg det relevant å se på hvorfor ml-bevegelsen interesserte meg. Det finnes ingen opplagte grunner til at jeg valgte å skrive om AKP (m-l). Jeg har ingen foreldre eller slektninger som var ml-ere, og selv om jeg politisk befinner meg på venstresiden står jeg likevel fjernt fra ytterste venstre. Hvis jeg likevel skal forsøke å rasjonalisere dette, er nok ivrig lesing av Dag Solstad en viktig grunn til interessen for fenomenet. Mer grunnleggende årsaker er nok interesse for gruppementalitet og maktrelasjoner, i tillegg til interesse for norsk politikk og samfunnsnivå i etterkrigstiden. Jeg må dessuten legge til at jeg nok med min arbeiderklassebakgrunn også har syntet at det har vært fascinerende med et parti som har ønsket å representere en gruppe mennesker, hvis tilhørighet til nettopp denne gruppen må antas å ha vært av høyst varierende omfang.

Som kjent passer ikke alltid kravene om *validitet* og *reliabilitet* like godt innenfor kvalitativ forskning som i kvantitativ forskning (bl.a. Silverman 2001: 34, Widerberg 2001: 18). Mens reliabiliteten innebærer at gjentatte målinger gir samme resultat, vil validitet si at instrumentet måler det det var ment å skulle måle (Widerberg 2001: 18). Som jeg har vært inne på var problemstillingen foreløpig ikke spikret, og dette kan være med på å svekke validiteten. Og når det gjelder reliabiliteten, kunne svarene i prinsippet blitt *noe* annerledes hvis jeg hadde intervjuet 11 helt andre eks-AKP’ere. Fundamentalt annerledes tror jeg imidlertid ikke de

ville ha blitt, da flere temaer etter hvert begynte å nå et metningsnivå, samtidig som den informasjonen jeg fikk, i sum, begynte å rime svært godt med det jeg tidligere har lest av substansiell litteratur om ml-bevegelsen. Mange av de forklaringene jeg fikk på ulike temaer, ble etter hvert små variasjoner over de samme perspektivene.

I vurderingen av intervjuenes kvalitet synes jeg også det er relevant å diskutere rekonstruksjon av fortida og *livsløpsfortellingens* kvalitet. I hvor stor grad får man den ”fulle og hele” sannheten? Faren for feilerindringer er naturligvis åpenbar, men det er flere forhold som gjør denne problematikken interessant. Kjeldstadli peker på problematikken rundt narrasjon når det gjelder beretninger om eget liv:

Fortellingen vil tendere til å bli bygd opp etter noen grunnmønstre. Mange skaper et bilde av en større sammenheng, kontinuitet og entydighet enn det virkelige livet gjerne byr oss. Andre bygger fortellingen opp som en todeling mellom før og nå (Kjeldstadli 1999: 197).

Det ligger altså en rekke indre og ytre, bevisste og ubevisste føringer for hvordan biografier utvikles og (om)tolkes. Disse faktorene diskvalifiserer ikke informantene, og man bør ikke trekke det de til en hver tid sier i tvil, men det er viktig å ha et kritisk blikk på de fortellingene man blir presentert. Kjeldstadli opererer med tre tommelfingerregler for å bedømme gehalten i en kilde. Man må vurdere kildens indre konsistens, sammenlikne kilden med andre kilder, samt undersøke om kilden er i samsvar med den større sammenhengen og annen kunnskap (Kjeldstadli 1999: 180-181). Dette er idealer jeg har forsøkt å tilstrebe i mine analyser.

Mine intervjuer er foretatt flere tiår etter at hendelsene er opplevd. Forholdet mellom erindringer i nær og fjern fortid kan beskrives slik:

Aktørens blikk for det rasjonelle hjelper sosiologen et godt stykke på vei med sine fortolkninger. Intervjuene blir saklige, ingen synes å være ute på selvtrettferdiggjørende hevntokt. På den annen side: Vi får servert reflekterte fortidsbilder, og går glipp av umiddelbare og direkte temperamentsutbrudd som kanskje mer kunne avdekke de dypeste følelser enn det vi får gjennom rolige beretninger om hvordan person og miljø vokser fra hverandre (Repstad 1984:227).

De rasjonaliseringene eller forbeholdene intervjupersoner gjør når avstand i tid er stor kan nok i enkelte tilfeller bli en bjørnetjeneste for forskeren. En informant sa: ”Det er mulig at jeg etterrasjonaliserer nå, men...”, og en annen sa: ”Spørsmålet er hvor mye var det jeg tenkte

den gangen, og hvor mye har jeg tenkt etterpå”. Her fikk jeg kanskje en forklaring som henger på greip og er lett forståelig, mens jeg kanskje nettopp er ute etter hvordan informanten tenkte og resonerte den gang. En annen informant sa imidlertid: ”Det jeg sier nå er stemmer fra fortida”. Med det mente han at han gikk over til den type språk og argumentasjon han brukte den gang. På en måte er det nettopp det jeg ønsker å høre, selv om en slik ”selvhypnose” selvsagt også må problematiseres av forskeren. Også her kan det være innbakt en rekke feilkilder.

For å bruke motivasjonen for deltakelse i partiet som eksempel, påpeker Olson (1965) at det kan være mer sosialt akseptabelt å angi instrumentelle årsaker til at man melder seg inn i en organisasjon, enn at det er det sosiale fellesskapet som trekker. Repstad bekrefter dette når han hevder at intervjuede ofte angir meningsperspektivet som begrunnelse for handlingsvalg (Repstad 1984: 229). Vi må derfor ha i tankene under denne behandlingen at man ved først og fremst å legge vekt på andre faktorer enn de politiske, kan være redd for at det kan tolkes av andre som umodent og lite selvstendig. På den annen side har jeg ingen grunn til å betvile viktigheten av den politiske motivasjonen hos informantene. Et brennende politisk engasjement, både i enkeltsaker og mer generelt for en bedre verden, er noe som gjennomsyrrer hvert eneste intervju.

På den ene siden er det altså viktig å lytte til de involverte, og ikke være ute etter at historiene skal være sammenfallende. Man må gi rom for de personlige historiene, både spennvidden over de ulike fortellingene, samt kompleksiteten i hver enkelt av dem. Men som Repstad understreker ville en ren eller tilnærmet gjenfortelling rett og slett ikke være sosiologi. Man er avhengig av å knytte beretningene opp mot sosiologiske begreper og fortolkninger. På den annen side sier han at ”dersom man frakjenner aktørene enhver rasjonalitet og ser dem helt ut som marionetter for nevrosen, klasseforhold, eller hvilke favorittforklaringer man måtte ha, er dette et høyst diskutabelt menneske- og samfunnssyn” (Repstad 1984: 228).

Alle disse forholdene tatt i betraktning føler jeg at jeg har vært heldig i forhold til informantene. Jeg opplevde at det under intervjuene var en stor grad av selvransaking og selvkritikk, og logisk inkonsistente historier eller livshistorieklisjeer så jeg lite til.

3.7 Etiske betraktninger

På grunn av de mange følsomme temaene som kommer opp når man skal gå gjennom en fase av et annet menneskes liv, var det på forhånd vanskelig å bestemme seg for hvordan jeg

skulle vinkle mine spørsmål. Ett av kriteriene var at informantene mine måtte være *utmeldte* AKP'ere, og dette kan jo tolkes dithen som "noe de hadde vært med, og nå helt eller delvis tar avstand fra". Når man i tillegg vet hvor altoppslukende dette ml-prosjektet var, innebar det utvilsomt å bevege seg innenfor informantens private sfære.

Forut for intervjuene holdt jeg muligheten åpen for at dersom spørsmålene mine var for direkte, kunne dette medføre at vedkommende ikke ville svare, ville bli provoserte eller rett og slett be om at intervjuet skulle avsluttes. På den annen side, hvis jeg opptrådte for indirekte, ved at spørsmålene hadde for mye preg av hinting, kunne jeg framstått som et dårlig forsøk på å være manipulativ, noe som ganske sikkert ville blitt gjennomskuet, og derfor også ville farget de svarene jeg fikk.

Disse faktorene tenkte jeg over på forhånd, også fordi jeg ble advart av flere om at disse problemene kunne gjøre seg gjeldende. Jeg prøvde å ikke være for direkte når det gjaldt de følsomme temaene, samtidig som jeg heller ikke ønsket å spille noe spill. Under intervjuene viste det seg at disse problemene var langt mindre aktuelle enn hva jeg hadde fryktet. Åpenheten hos informantene mine var større enn hva jeg hadde forespeilet meg, og de tok i stor grad initiativ selv på ting som var problematiske eller private.

Når det gjaldt konfidensialitet, viste dette seg også å bli mindre problematisk enn først antatt. Etter intervjuet spurte jeg om det var noe de ikke ville at jeg skulle bruke eller noe som de ville ha tilslørt, men her var det kun helt åpenbare forhold som ble påpekt, som personkarakteristikk, stedsnavn osv. Enkelte ga meg også eksplisitt *carte blanche* med hensyn til intervjumaterialet. Flere var imidlertid interessert i å få en utskrift, men den viktigste grunnen til dette var å kunne ha et "skriftlig sammendrag av livet sitt". På grunn av denne avslappetheten i forhold til materialet, følte jeg meg imidlertid fri til lage korte portretter, hvor jeg da har brukt dekknavn.

4 Innmelding

Det åpenbarer seg et komplekst nettverk av forklaringer når det gjelder beveggrunner for engasjement i ml-bevegelsen. Jeg har valgt å se de ulike forklaringstypene i sammenheng med menings- og sosiale bånd-perspektivet. Selv om anledningsperspektivet må ses på som en viktig forutsetning for partivirkningskraften vil dette perspektivet i større grad bli belyst under kapitlet som omhandler livsløp.

Da disse perspektivene kan anses som supplerende til hverandre, er det ingen av de intervjuede som kun gir forklaringer innenfor ett perspektiv. Imidlertid kan informantenes ulike *delforklaringer* trekkes i den ene eller andre retningen. Dette vil i noen grad være synlig i forhold til hvordan dette kapitlet som omhandler innmelding er lagt opp. De forklaringene som kan tolkes langs mer eksistensielle dimensjoner utgjør imidlertid et eget kapittel, selv om det ikke innebærer noe brudd med menings- og sosiale bånd-perspektivet. Jeg vil først ta for meg de forklaringene som kan plasseres innenfor meningsperspektivet, og politiske begrunnelser står i den forbindelse sentralt.

4.1 Fra Vietnam til Chile

For Kristine var den politiske oppvåkningen en lang prosess. Allerede som tiåring i 1956 ble hun veldig opptatt av Sovjetunionens invasjonen i Ungarn. Da hun senere gikk på gymnaset i Stavanger var det mer eller mindre tre muligheter utover skolen slik hun så det; religiøse organisasjoner og avholdsbevegelsen, Unge Høyre eller Fredskontoret. Som pasifist valgte hun følgelig det siste. Hun flyttet til Oslo for å studere i 1968, og gjennom dette møtte hun folk som tenkte på samme måte som henne:

Det var ingen av oss som var spesielt opptatt av Kina. Det var Vietnam-krigen, og etter hvert kampen mot EEC. Og sånn generelt kampen mot imperialismen. Så for meg handlet det veldig mye om kamp mot undertrykking og urettferdighet. Det er det som har vært drivkraften min hele tiden. Men det tyngste var egentlig oppgjøret med pasifismen. Så det ble på en måte et stort politisk sprang for meg å forlate pasifismen, og gå med på at rettferdige folkekriger er viktig og nødvendig i kampen for frigjøring (...). Da var det vel sånn at jeg gikk mer og mer på møter, og så ble jeg medlem av SUF etter hvert, men det var ikke så lenge etter den splittelsen, så det var ganske tidlig å bli medlem av SUF. Da var det et lag på universitetet, og så var det jo alle studentdemonstrasjonene og fagkritikken også.

Kristine sier at hun i denne perioden ikke var spesielt opptatt av Kina. Selv om Kina tidlig ble etablert som et ideal for ml-bevegelsen (Mork 1996), er det likevel i tråd med Sjøli

når han hevder at det var et misforhold mellom partiledelsen og medlemsmassen når det gjeldt dette spørsmålet. Kina-pakken, med blant annet ”proletariatets diktatur” og ”væpna revolusjon”, ble egentlig aldri fullt ut akseptert blant 68-opprørerne som utgjorde hovedstammen i partiet. Disse var gjerne opprinnelig anarkister med sterk motstand mot Vietnam-krigen (Sjøli 2005: 165-166).

Uansett er det nærliggende å tro at Kina ikke var det man først og fremst var opptatt av i en tilnærings- og begynnerfase. Her nevner Kristine konkrete saker som blant annet Vietnam og EF, og også dypereliggende drivkrefter som kampen mot undertrykking og urettferdighet. I en konverteringsfase vil det kanskje ikke være naturlig å først og fremst kaste seg over et fjernt ideal som Kina, men fokusere på de tingene man allerede brenner for, når man merker at det i det nye forum gis rom for dette. Gundelach hevder at medlemskapet må ses på som en prosess, der deltakerne gradvis blir bevisstgjort og overbevist om bevegelsens målsetting. Internaliseringen skjer altså gradvis (Gundelach 1988: 15). På denne måten kan Kina eventuelt ha gjort sitt inntog etter hvert, på samme måte som det å forlate pasifismen ser ut til å ha vært en prosess for Kristine.

Det kan for øvrig bemerkes at det i ettertid nok gir større heder å forklare sitt medlemskap med saker som det fremdeles står respekt av i dag. ”Historiens dom” har vist at motstanden mot USAs krigføring i Vietnam var høyst legitim, mens det motsatte er tilfellet for en hyllest til Maos kulturrevolusjon. Likevel vil jeg understreke at individuelle og miljømessige variasjoner innenfor grupper ofte vil være store, og min erfaring er at dette også gjelder AKP’ere. Man skal ikke undervurdere eller underkommunisere disse.

Laila ble svært tidlig aktiv. Vietnam-krigen var den viktigste saken for henne, og allerede som 13-åring i 1968 ble hun valgt til leder av FNL-gruppa¹⁰ på ungdomsskolen. Gjennom dette arbeidet kom hun i kontakt med ”suffere” som var noen år eldre. Hun begynte i en sympatisørsirkel året etter og ble medlem i SUF (m-l) i 1970.

Eirik ble med i SUF på ungdomsskolen rundt 1966 og opplevde det som et svært aktivt miljø. Han hevder likevel at det var først og fremst politiske grunner til at han ble med, da mesteparten av vennekretsen hans var utenfor. Det som opptok ham var Vietnam-krigen og den innenrikspolitiske rasepolitikken i USA, samt generell urettferdighet. Han var rett og slett på jakt etter et alternativt samfunnssystem.

Erling har alltid regnet seg som radikal, selv om han også har identifisert seg mye med sosialdemokratiet. Slik han imidlertid oppfattet sosialdemokratiet på 50- og 60-tallet, var

¹⁰ Forkortelse for den nordvietnamske motstandsbevegelsen, Den Nasjonale Frigjøringsfronten.

toleransen skammelig lav, og dette var mye av grunnlaget for at han ble medlem av SF på begynnelsen av 60-tallet. Erling var med i SUF helt fra bruddet med SF i 1969. Han hadde planer om å studere, men gikk isteden ut i industrien flere år før den såkalte proletariseringskampanjen. Selv om han kjente mange suffere, var han noe eldre enn de fleste der, og medlemskapet kom i all hovedsak som et resultat av politiske vurderinger.

Flere av dem jeg har snakket meldte seg inn på et senere tidspunkt. For disse var det andre politiske saker som stod på dagsorden. Både Rune, som før innmeldingen hadde en anarkistisk oppfatning, og Eli, som tidligere hadde sett på ml-bevegelsen som alt for ekstreme, forteller om den avgjørende betydningen hendelsene i Chile hadde. 11. september 1973 ble den demokratisk valgte marxisten President Salvador Allende drept av de militære styrkene, og erstattet av general Augusto Pinochet. Eli sier at det var da hun ble overbevist:

Se hvordan det gikk i Chile når folk ikke væpnet seg og kunne forsvare seg. Altså, der synes jeg jo at AKP hadde noen veldig gode svar på ting da.

De jeg har snakket med var av den oppfatning at de daværende styresmakter i Norge neppe ville gi fra seg makten frivillig i en revolusjonær situasjon, eller i en situasjon der partiet ville oppnå et flertall i valg. Logikken var da at det ville bli nødvendig å ta våpen i bruk. Som vi skal ta for oss i kapittel 6.1 varierte det sterkt i hvilken grad vanlige medlemmer greide å ta inn over seg et slikt mulig scenario.

Som vi kan se er spekteret stort når det gjelder politiske beveggrunner for innmelding. Selv om det er naturlig å anta at blant annet Vietnam-krigen var en fellesnevner for de fleste, vil nok mange av de øvrige argumentene variere i stor grad ettersom hvem man spør. Men forklaringene rommer både konkrete politiske saker og mer ideologiske overbevisninger.

4.2 Sosiale dimensjoner

Ved å gå videre inn på årsaker for innmelding, finner vi også at den innebærer en rekke *sosiale* forhold og betingelser. I dette kapitlet vil jeg se på den politiske påvirkningen som mange opplevde allerede i oppveksten, samt den sosiale attraktiviteten som ml-miljøet representerte.

4.2.1 Påvirkning hjemmefra

Flere av dem jeg har intervjuet ble påvirket allerede under primærsosialiseringen. Eirik forteller at politiske diskusjoner var en naturlig del av familiesammenkomstene:

Den viktigste faktoren var nok hjemmesituasjonen. Jeg vokste opp i et miljø hvor foreldrene mine har vært politiske aktive og radikale. Faren min var jo med i SF (...) og hele slekta har jo på en måte vært... ikke politisk aktive, men de har vært politisk engasjerte eller interesserte, slik at alltid i sånne familiesammenkomster så har det jo vært diskusjoner om politikk, så jeg har på en måte vokst opp i det. Pluss at miljøet rundt meg... foreldrene til kameratene mine var politisk, faktisk aktive delvis, i alle fall interessert og på venstresiden de også. Jeg vokste opp et sted der det var SF'ere og NKP'ere, for å si det sånn.

Det er tydelig at han dermed har fått med seg en solid porsjon politisk kapital hjemmefra, og at denne ballasten har vært viktig for senere politisk engasjement på venstresiden, er det nok liten tvil om. Det samme gjaldt en annen av mine informanter: "Når man har en far som er en offentlig person blir man nødt til å følge med på hva han står for og foretar seg".

Når det gjelder situasjonen til Kristine kan man også si at hun har blitt påvirket hjemmefra. Hennes far var politisk engasjert, men med motsatt fortegn:

Faren min var medlem av NS under krigen, så jeg er oppfostret med at Stalin spiser småbarn, og at svarte, samer og sigøynere er undermennesker, og at Arbeiderpartiet er forferdelige, og for ikke å snakke om kommunistpartiet (...) Så jeg kom i voldsom konflikt med ham, vi kranglet bestandig, og det gikk som regel på rasisme... hans syn på andre folkeslag.

Denne type påvirkning kan ha fungert vel så sterkt som i de tilfellene hvor barn og foreldre har trukket lasset i samme politiske retning, og kan ha tvunget frem en tidlig refleksjon og stillingtaken som ellers ikke ville ha vært tilfelle.

4.2.2 Et attraktivt sosialt miljø

På spørsmål om det først og fremst var politiske eller sosiale grunner til at han ble med svarer Knut:

Nei, nei, nei, dette var jo en utvikling som utelukkende, nesten utelukkende, var politisk. Samtidig selvsagt, at det var noe fascinerende ved at det var... utrolig mye kloke folk som var med.

Knut vektlegger den politiske rollen i størst grad, selv om han også sier at han beundret mange av de som var der. Forøvrig blir det umulig å sette opp et strengt skille mellom meningsfaktorer og sosiale faktorer. Disse to faktorene påvirker hverandre gjensidig. I denne sammenhengen vil en beundring for en person i stor grad være avhengig av denne personens politiske analyser og praksis.

Et annet aspekt, som blant annet gjelder Knut, er at den politiske interessen ofte hadde ligget der en stund allerede. Her kan man ikke utelukke muligheten for at de sosiale faktorene kan ha hatt en betydning, eller fungert som en utløsende faktor i en aktiviserings- eller innmeldingsfase (Gerlach og Hine 1970). Nettopp dette kan Trines lange tilnæringsprosess indikere. Hun hadde en rik politisk erfaring bak seg fra hun ble medlem av AUF da hun var 13 eller 14 år gammel. Hun kaller seg moderat aktiv inntil Sovjets invasjon i Tsjekkoslovakia, som ble skjellsettende i livet hennes. Samtidig var hun svært opptatt av kjønns- og kvinneperspektivet på verden, og var organisert feminist. Hvorfor det ikke var aktuelt å nærme seg ml-bevegelsen på denne tiden forklarer hun slik:

(...) Ml-bevegelsen hadde et helt håpløst syn på homofili, ikke sant, så det var ikke snakk om for meg å nærme meg organisert ml-bevegelse på det tidspunktet. Jeg var vel politisk midt mellom feministbevegelsen og ml-bevegelsen i den forstand at jeg synes at feministbevegelsen begynte å bli nokså snever og... det var spørsmål og saker jeg ikke fant noe rom for å ta opp der, og noe av det var jo 21. august markeringene og Tsjekkoslovakia¹¹.

Hun hadde imidlertid mange venner i ml-bevegelsen, og da kvinnene kom mer på banen på midten av 70-tallet, opplevde hun ikke lenger veien dit som like lang. I tillegg ble hun i løpet av studietiden kjæreste med en ml'er, og dette kan ha vært den utløsende faktoren. Da hun endelig meldte seg inn i 1977 syntes hun at hun var overmoden, men fant det likevel stort at de andre fant henne verdig til å være med der. Selv om det sosiale nettverket spiller en viktig rolle, påpeker samtidig (Gerlach og Hine 1970) at det ikke dermed er sagt at gryende medlemmer har oppfatninger som strider mot bevegelsens politiske mål. Men grunnlaget for det første møtet med bevegelsen er ofte at noen i omgangskretsen oppfordret til det.

Rune er den av informantene mine som med størst tydelighet vektlegger det attraktive miljøet, selv om dette selvsagt ikke er løsrevet fra de verdier dette miljøet representerte:

(...) jeg må si for min egen del vært en veldig positiv person som... jeg ønsket å frigjøre menneskeheten, at vi skulle skape et nytt og bedre samfunn. Jeg trodde det da jeg var ferskt medlem og

¹¹ Sovjetunionen invaderte Tsjekkoslovakia 21. august 1968.

var rundt 18 år, og så på disse AKP'erne... og så til å begynne med at dette var en ny og bedre menneske... på en måte fordi de var så idealistiske og så oppofrende og...

Som vi skal gå nærmere inn på i kapittel 5, hevder Friedman og McAdam (1992) at mye av motivasjonen for deltakelse i en sosial bevegelse er knyttet til identitetsperspektivet. For å rekruttere nye medlemmer er det viktig at den kollektive identiteten bevegelsen kan tilby er i overensstemmelse med den selvoppfatning potensielle medlemmer har. Slik jeg forstår dette perspektivet kan det både innebære meningsfaktorer og sosiale faktorer (jfr. Repstad 1984). Selv om vi ut i fra Runes utsagn ikke kan konkludere med at søken etter kollektiv identitet var hovedårsaken til innmelding, kommer det klart frem at det var et sterkt samsvar mellom hva ml'erne tilsynelatende hadde å tilby i forhold til både hvordan han så på seg selv og hva han søkte.

4.3 Viktigst å få utrettet noe

Når det politiske engasjementet mange hadde endte opp i ml-bevegelsen medførte det at mange måtte lempe på en del av sine tidligere politiske oppfatninger. Var endringen i politisk oppfatning et resultat av en modningsprosess eller var det andre faktorer som lå til grunn? Var det et resultat av rasjonelle overveininger eller ikke?

Ståle begynte på studiesirkel som 20-åring i 1974, ble deretter med i NKS, inntil han ble organisert i RU i 1977. Etter gjennomført militærtjeneste meldte han seg formelt inn i AKP (m-l) året etter. Han vokste opp på vestkanten i Oslo, hvor begge foreldrene var akademikere, og det var orienteringen mot de klassiske dannelsesidealer som var gjeldende. I ungdomstiden, da det ble en sterk polarisering mellom frikere og sosser, hevder han imidlertid at han definitivt ikke befant seg blant sossene. Han betegner seg selv som i utgangspunktet omflakkende, langt ute på venstresiden med anarkistsympatier, men uten at han gjorde noe med det.

Som vi var inne på tidligere hevder Sjøli at det var dype ideologiske skillelinjer mellom partiledelsen og medlemsmassen (Sjøli 2005: 165-166), og Kristine fortalte at det var det en tung prosess å forlate pasifismen, mens Rune og Eli forklarer sine konverteringer med hendelsene i Chile. Da jeg spør Ståle om hvordan han opplevde overgangen fra anarkismen til marxismen, handlet det for ham også i stor grad i hvilket miljø han kunne *brukes* til noe:

Jeg oppfattet det sånn at... jeg oppfattet det ikke egentlig som et så stort hopp, for det første fordi at jeg på det tidspunktet oppfattet begge sider som diffust på venstresiden. Jeg hadde jo vært i Hjelmsgate¹² noen få ganger med målsetning om å på en måte å få noe å gjøre knyttet til den store visjonen om anarkismen liksom (latter), og oppdaga at det var jo ikke mulig. Det skjedde jo ingenting, og det var jo ingenting av det sosiale eller den organisatoriske virksomheten som hadde noe med endemålet, eller hva det måtte være, å gjøre. Og jeg opplevde jo at denne veldig konkrete aktivistiske linja [i ml-bevegelsen], som gikk ut på rett og slett at her var det ikke noe tid å miste og her var det bare å gå i gang, fungerte veldig frigjørende på mange måter for meg da.

Det er interessant at Ståle ikke vurderer overgangen fra anarkismen til marxismen-leninismen som et stort sprang. Svein forklarer dette nærmere:

(...) hvis du hadde levd på den tiden var det ikke så ideologisk, ikke sant. Du satte det ikke opp mot sånne alternativer i bevisstheten til vanlig ungdom på den tiden.

Tiltrekningen mot kommunistiske *teorier* ser dermed ikke ut til å ha vært det primære forut for innmeldingen. Dette kan som Svein indikerer forklares ut fra at det var snakk om unge mennesker. Når vi også kjenner til den energi og entusiasme som kan kjennetegne denne aldersgruppen, kan man tolke det dithen at nøyaktig hvilken verden man ønsket seg var mindre viktig å ta stilling til enn det å forandre verden til noe bedre. Ikke dermed sagt at det ikke var enkelte politiske saker som var ufravikelige, noe Kristine understreker:

(...) det [fantas] ikke noen politiske alternativer til å bli medlem av SUF, fordi det var SUF som klarest markerte seg i kampen mot imperialismen og Vietnamkrigen (...) Så det var i og for seg ikke det at jeg sånn ideologisk ble trukket dit på grunn av marxismen og leninismen.

Flere av mine informanter enn Kristine og Ståle er inne på at det ikke opplevdes som det fantes noe alternativ til SUF/AKP. Arbeiderpartiet var en del av det systemet man bekjempet på den måten at de anså det for å være for autoritært og reaksjonært, og mange oppfattet at SF blant annet var for ullent i sitt syn på Sovjetunionen. I Kristines tilfelle er det naturlig å trekke parallellen til hennes tid i Stavanger. Som vi var inne på tidligere så hun heller ikke her mange valgalternativer da hun ble engasjert i Fredskontoret.

Flere av informantene vektlegger også den polariserte situasjonen som var rådende på denne tiden. Dette er også et poeng som Sjøli (2002, 2005) vektlegger. Det var et krav om å velge side, noe som lett kunne gå over i en enten/eller-tankegang. Når man i tillegg opplever

¹² Kollektivet der anarkister møttes lå i Hjelmsgate 3.

at man står overfor et begrenset sett av alternativer, vil det være en umulighet at man da i utgangspunkt er enig med en organisasjon i ett og alt. Man vil velge det stedet hvor man har mulighet for å kjempe for saker man anser som viktige. Et vitalt og stimulerende politisk og sosialt miljø blir da også en forutsetning for at dette skal la seg gjøre. Sveins utsagn kan tolkes i denne retningen, selv om det her er litt uklart om han var aktivt handlende eller mer passivt mottakende:

Poenget var at jeg fanget opp en type ungdomsopprør som var relativt typisk, men den retningen det tok var litt bestemt av hva som tilbød seg.

Når det gjelder å ta et standpunkt i forhold til ulike alternativer vil jeg igjen åpne for at den identitetspakken ml-bevegelsen hadde å tilby kan ha virket forlokkende (Friedman og McAdam1992). Som vi har sett av dette kapitlet og de foregående er at mange forut for sitt medlemskap anså ml-bevegelsen for å være idealistiske, oppofrende og handlekraftige i kampen mot imperialisme og krig.

Ut i fra dette kapitlet ser det ut til at det til dels er rasjonelle overveininger som kommer frem. Ml-bevegelsen ble vurdert som det beste alternativet blant de eksisterende politiske organisasjonene, ut i fra de verdier og oppfatninger man hadde. Likevel må det understrekes at de rasjonelle overveiningene synes å gå i retning av hvordan oppnå handlekraft i forhold til viktige saker og verdier som kampen mot eksempelvis krig, kapitalisme og imperialisme snarere enn noen dypere *ideologisk* forankring og vurdering ut i fra hvordan disse kampene kunne bekjempes på en mest optimalt, flest mulig hensyn tatt i betraktning.

4.4 Oppvåkninger

Mens vi i forrige kapittel så på beveggrunner som pekte i retning av rasjonelle overveininger, vil jeg nå ta for meg forklaringer som vanskelig kan sees i dette lyset. Flere av dem jeg har intervjuet gir forklaringer på sin innmelding som går hinsides politikk eller et stimulerende miljø i snever forstand. Snarere er det forklaringer som må tolkes langs mer grunnleggende menneskelige dimensjoner, og det eksistensielle tomrommet som Dag Solstads (1971), Arild Asnes beskriver, er her nærliggende å ha i tankene.

Når Eli forteller om sin bakgrunn og gradvise tilnærming, var det på dette tidspunktet en tilnærming mot politikk, men ikke, i alle fall ikke bevisst, en tilnærming mot AKP (m-l). Hun betegner seg imidlertid som idealist, og mente at hvis man først gjorde noe selv var

endring mulig. Hun ble kjent med mange ml-ere igjennom studiene, men som vi allerede har vært inne på, var hun helt sikker på at hun ikke skulle melde seg inn i partiet, da hun synes at de var for ekstreme. Hendelsene i Chile var av vesentlig betydning for at hun snudde, men da vi kommer inn på den utløsende årsaken for innmeldingen, kommer hun inn på en faktor som peker utover politiske eller sosiale forklaringsmodeller i streng forstand:

Jeg hadde en kjæreste som det ble slutt med, og jeg hadde fryktelig kjærlighetssorg, og jeg husker jeg var oppe hele netter, jeg fikk ikke sove, jeg grublet, og jeg skrev masse ting, om hvordan jeg skulle gjøre ting og hva som var galt og riktig. Jeg forsøkte å analysere situasjonen.

De store spørsmålene?

Ja (latter), og de store og de små, det var jo egentlig helst de små, som trengte en løsning, tror jeg. Men det som var veldig typisk for hvordan jeg... for den tida, at jeg analyserte meg frem til at det var verden det var noe galt med, liksom, istedenfor, ikke sant, at han var en forferdelig drittsekk, eller... Så måtte jeg liksom gå på noe større, så da bestemte jeg meg for at jeg skulle bli politisk aktiv.

Solstad skriver om det eksistensielle tomrommet, kan det linkes til det eller?

Ja, på en måte. Jeg vil jo si at det er jo helt utrolig at du blir dumpa av en fyr, så setter du deg ned og analyserer hvordan ting henger sammen, og så ender du opp med at verden må endres, det er verden det er noe gærnt med, det er ganske utrolig (...) Men, et eksistensielt tomrom...

AKP (m-l) ga altså et relevant svar i en vanskelig livssituasjon. Hirschman skriver at for mennesker som befinner seg i en vanskelig eller søkende livssituasjon kan kollektive handlinger generelt være befriende, ved at de kan tilby spenning samt opplevelsen av å få utrettet noe (Hirschman 1982: 80-91). Det er viktig å understreke at en slik forklaring ikke nødvendigvis vil være den viktigste i å forklare deltakelse, men mulighetene må åpnes for at det kan ha vært en viktig faktor. Noe tilsvarende kan vi muligens også finne spor av i Sveins historie. Han begynte på studiesirkel i 1970, og ble deretter medlem av SUF (m-l). Etter et par år i industrien begynte han å studere og meldte seg inn Norges Kommunistiske Studentsamband. Han var medlem av NKS til han sluttet å studere i 1979. På denne tiden meldte han seg formelt inn i AKP (m-l) etter å ha vært ml'er i rundt ti år. I likhet med historien til Eli, spilte de eksistensielle faktorene en viktig rolle, selv om det for Eli sin del kan ses på som utløsende faktorer, mens de for Svein kan betegnes som dypereliggende. På spørsmål om årsaker til innmelding i SUF (m-l) nevner han flere politiske saker som Vietnam og EF-saken, men han legger vekt på at det dreide seg om noe mer enn det:

Jeg tror rett og slett at jeg var opprørsk. Jeg godtok ikke det virkelighetsbildet, og mye av grunnen til at jeg flyttet hjemmefra for å gå på gymnaset og bo på hybel var sånt generelt opprør i forhold til

hjemmet, i forhold til faren min og sånn, men som også var sånn... jeg aksepterte liksom ikke virkelighetsforståelsen rundt meg. Jeg hadde en annen... jeg ville noe annet enn det.

Som vi kan se går dette langt utover å være engasjert i en konkret sak, og handler mer om en søken ut av den verden han var vokst opp med. Svein er en av de som knytter fenomenet i direkte forbindelse med ungdomsopprøret:

(...) en del av det opprøret som jeg var en del av handlet blant annet om folk som ikke fikk høre på rocke-musikk på norsk radio, og måtte nærmest smugle radioen under dyna og høre på Radio Luxemburg, ikke sant? En del av den kulturbevegelsen der, det handlet jo om opprøret mot sånn... vår musikk, vår opplevelse av verden osv. og frem mot et mer modent politisk standpunkt.

Svein setter altså sitt ml-engasjement inn i en større sammenheng. Det første, forholdsvis beskjedne, ungdomsopprøret kom på 50-tallet, og handlet i hovedsak om fremveksten av den nye ungdomsmusikken, rock'n roll. På 60-tallet utviklet dette opprøret seg til også å omfatte kulturlivet i videre forstand, og til syvende og sist endte dette i et politisk opprør (Hobsbawm 1998). Som en kommentar til dette formulerer Erling ml-fenomenet som et ”oppgjør mot en mett, vestlig selvgodhet”.

Også en historie som Knut forteller kan ses i et eksistensielt lys. Han meldte seg inn i 1976/1977 etter en lang tids tilnærming. En episode han husker godt utspant seg i svært ung alder:

Jeg husker i 1970, jeg var syk, jeg hørte på ”Sommerbrev” fra Harald Munthe-Kaas, en vanlig NRK-mann kan du si, som hadde den ene solskinnshistorien etter den åttende og niende solskinnshistorien om kulturrevolusjonen og hvordan den påvirket, tjente folket, og at du dermed fikk mange av løsningene på verdens problemer. Og fattigdommen – der hadde du en befolkning med sju hundre millioner mennesker og forskjellen mellom fattige og rike hadde blitt mye mindre, og at du hadde i hovedsak løst sultproblemene.

Det er klart at for et ungt menneske vil slike historier vekke interesse, og gir håp om at det finnes konkrete løsninger på problemer som kanskje til da har fremstått som uoverkommelige. Dette kan ses på som et viktig vendepunkt, og som senere kulminerte i innmelding i AKP (m-l). Heller ikke Ståles innmelding kan reduseres ned til helt konkrete politiske saker, og han kommer også inn på Solstad (1971) og det eksistensielle tomrommet kombinert med ”tidsånden”:

Det var vel mer sånn at det lå i tida (...) Hva skal jeg si... jeg... du nevnte så vidt Solstad... jeg leste jo tidlig, da Arild Asnes kom, og jeg kjente meg jævlig mye igjen i mye av det altså, det må jeg si, jeg synes han treffer meg på spikeren der.

Som vi var inne på tidligere var Ståles overgang fra anarkismen til marxismen-leninismen, der han virkelig kunne *brukes* til noe, en opplevelse av en modningsprosess. Han begynte å se verden på en helt annen måte, og lærte seg hva det ville si å *studere*:

(...) før det så hadde det bare vært sånn... hva skal vi kalle det... drikking og puling, det var liksom det det dreide seg om”.

For Laila var det nok en oppvåkning fra en langt mer uskyldig tilværelse da hun så TV-bildene fra Vietnam som 12-åring:

Vi så bilder av barn (...) så nært, og napalm-bombingen, og vi identifiserte oss veldig med de barna som ble jagd, og det var mange demonstrasjonstog i Oslo. Så det var veldig naturlig for meg og mine venninner å delta i dem.

En tilsvarende vekker opplevde Tore. Han begynte i studiesirkel rundt 1968, og var den eneste arbeideren i sirkelen. Det var da han etter kort tid i sirkelen leste *Om Motsigelsen* av Mao at han skjønnte at her var det et eller annet. Det var *gleden* ved denne metoden som var avgjørende:

Det var noe jeg lette etter, så sånn sett var det en brå oppvåkning. Det var liksom det her med metafysikken og materialismen. Plutselig var det noen som forklarte meg skillet på en måte, og da ble jeg materialist.

Tore er den eneste som forklarer sitt medlemskap ut i fra det ideologiske perspektivet i streng forstand. Den teoretiske interessen og fordypningen i litteratur av Mao, Lenin, Stalin og Marx var ut i fra mitt intervjumateriale sterkt varierende. Enkelte kan fortelle at de leste klassikerne delvis ut i fra plikt, mens andre fordypet seg i ideologien med større interesse. Flere i den sistnevnte gruppen var også generelt beleste forut for innmeldingen. Tore hevder imidlertid at han var minimalt teoretisk skolert, og kanskje nettopp derfor ble de teoretiske studiene den viktigste årsaken til oppvåkningen for hans del.

Gundelach (1988: 15-16) hevder at de personlige omvendelsene som regel skjer over tid, og vi kan ikke utelukke at det snarere er de spesielle øyeblikkene som springer ut av

hukommelsen 35-40 år etter, enn de mer langsomme prosessene. Likevel peker flere av sitatene i dette kapitlet i retning av en brå oppvåkning. Dette kan også følgende sitat indikere. Ignazio Silone og Arthur Koestler (1950), henholdsvis italienske og ungarske forfattere, ble begge kommunister på 20- og 30-tallet. De forteller i boken *Guden som sviktet* at medlemskap i et kommunistisk parti handlet om noe langt mer enn politikk i snever forstand. Slik opplevde Koestler omvendelsen til kommunismen:

Å si at jeg hadde "sett lyset" er en dårlig beskrivelse av den åndelige henføring som den nyomvendte opplever (uansett hvilken tro han er blitt omvendt til). Det nye lyset synes å strømme til hjernen fra alle kanter; hele universet ordner seg til et mønster akkurat som om bitene i et puslespill ved en eller annen trolldom blir samlet med ett slag (Koestler et.al. 1950: 31).

Flere av mine informanters beretninger trekker i retning av dette utsagnet og det er liten tvil om at den eksistensielle dimensjonen har spilt en vesentlig rolle i deltakelsen for mange. De personlige omvendningene var kraftfulle og kunne inntreffe, bokstavelig talt, over natten.

4.5 Oppsummering

Forklaringene for innmeldinger har ulike fokus og dimensjoner. Politiske saker og ideologiske overbevisninger står svært sentralt. Konkrete saker som informantene gir som begrunnelser for deltakelse, er kampen mot Vietnam-krigen, hendelsene i Chile, et autoritært og et intolerant sosialdemokrati, samt kvinnekamp. Mer generelle ideologiske forklaringer går på kamp mot urettferdighet og undertrykking, mens ideologiske *teorier* ikke blir vektlagt i samme grad. Samtidig stod teoretiske studier høyt på plakaten ml-bevegelsen, og én tolkning kan være at de teoretiske sidene fikk større betydning etter at man ble medlem, da man påvirkes av den kulturen man er en del av. En alternativ tolkning kan være at den teoretiske og ideologiske tradisjonen var viktigere hos partiledelsen enn hos det gjengse medlem. Det er selvsagt også en mulighet at her er innbakt den feilkilden at det er de politiske sakene, fremfor de teoretiske studiene, som først springer ut av hukommelsen 30-40 år etter at hendelsene fant sted.

Ut i fra nevnte begrunnelser opplevde mange at de eneste som var klare på disse punktene var ml-bevegelsen. I tillegg fremstod partiet som sterkt engasjerte og handlekraftige.

Når det gjelder mer sosiale forklaringsmodeller for innmelding, åpenbarer det seg gjennom intervjuene en delvis enorm beundring for ml'erne, som også har vært en

medvirkende årsak for tilnærmingen. Nå står ikke en slik forklaring nødvendigvis i motsetning til politiske begrunnelser, da mye av beundringen kan ha kommet på bakgrunn av de politiske analysene og praksisen disse menneskene representerte. Denne beundringen kan også ha ført til at man ønsket å bli en del av den kollektive identiteten som bevegelsen kunne tilby.

For flere var det i tillegg dypere personlige årsaker til innmeldingen. Eksempler på dette er fremmedgjøring overfor foreldrene eller lokalsamfunnet, rystelser over bilder av krig på fjernsynet, lesing av Mao, eller nye erkjennelser et menneske kan gjøre seg i vanskelige perioder i livet. Det er derfor ikke urimelig å anta at ml-bevegelsen for enkelte kan ha vært et relevant svar i en søkende eller vanskelig livssituasjon.

5 Sosiale kostnader og identitet

Deltakelse i et kommunistisk parti gikk ikke alltid upåaktet hen i omgivelsene. Selv om reaksjonene var sterkt varierende, innebar det til dels store sosiale kostnader for enkelte av mine informanter, og kunne i verste fall få relativt dramatiske konsekvenser. Om ikke informantene finner dette vanskelig å snakke om, så er det i alle fall såre temaer for enkelte.

5.1 Reaksjoner

Med bakgrunn i mitt intervjumateriale ser det ut til å være de familiære forholdene som bød på de største utfordringene og problemene. Knut forteller at ml-deltakelsen ikke ble godt mottatt av hans far som var politiker i et av sentrumpartiene:

Han likte ikke det. Å nei, nei. Det var mange ganger fatter'n tuslet opp i sengen og la seg deprimert (...)
Ikke bare på grunn av meg, men på grunn av søsteren min og svogeren min også.

En direkte dramatisk opplevelse hadde Erling med sin far:

Nei, det var ganske bittert. Vi hadde brudd i tre år vi, hvor vi ikke snakket med hverandre. Ja, det var hardt (...) Siden har min respekt vokst for ham igjen.

Ståle kan fortelle om liknende tøffe opplevelser, hvor sårene aldri helt er blitt leget. Problemet var ikke størst med ham selv, men med hans bror som forlot akademiske studier til fordel for industrien:

Så min far har hele tiden skullet gå til rettssak mot AKP, for at de svindlet hans sønn sin framtid (...)

Og det var ikke spøkefullt ment?

Nei, det kan du banne på.

Også Eli forteller om sterke reaksjoner:

Foreldrene mine var rasende, spesielt moren min var helt hysterisk. Det var verdens undergang. Det var veldig vanskelig... vanskelig forhold faktisk. Og [hun] holdt det skjult for alle vennene til familien, og resten av familien og, ikke sant?

Også i forhold til vennekretsen kunne det oppstå splid. Eli forteller at hun på tross av politiske skillelinjer mellom henne og en venninne i det lengste prøvde å bevare vennskapet.

Venninnen var NKP'er, og det økende gapet mellom disse to partiene utover på 70-tallet (Sjøli 2005) ble etter hvert problematisk også på det personlige plan:

Vi hadde hatt noen diskusjoner, men jeg hadde på en måte gitt opp å diskutere, for vi ble ikke enige i diskusjoner. Men da hadde jeg tenkt at 'jeg driter i å diskutere, men jeg ville gjerne ha kontakt' (...) Så var det en sånn greie som jeg ikke hadde vært med på i det hele tatt, hvor det var NKP'ere som var blitt kalt for fascister, det var en sånn happening, hvor det var et NKP-arrangement som ble ødelagt av AKP'ere, og da skrev hun bare et brev til meg "jeg vil ikke ha noe mer kontakt med deg" (...) det synes jeg var tungt, det har jeg vært lei meg for siden.

Nå er høye sosiale kostnader for innmelding langt fra entydig blant dem jeg har intervjuet, verken når det vennskap eller familiære forhold. For Rune var det helt uproblematisk, hvor faren inntok et delt syn:

Faren min syntes det var litt spennende, tror jeg. Han var en fritenker og... han var veldig i mot det diktatoriske i det, og det sa han veldig klart i fra om, men likte det konspiratoriske i det, og han var jo en våpenfrik, han var væpnet til tennene hjemme, og syntes det var spennende at vi hadde dekknavn, det syntes han var tøft (...) Men han var veldig klar på det udemokratiske i det, det fikset han ikke. Så nei, det var ikke noen sånne store problemer.

Svein hadde heller ingen problemer, og følte seg på ingen måte som noen outsider på grunn av ml-tilknytningen. Han opplevde tvert imot at det å være ml'er var mainstream på Blindern, og Laila sier rett og slett at de hun vokste opp med var hennes meningsfeller. For Tore var det heller ingen problemer, og det faktum at han etter hvert hadde færre venner utenfor partiet, hevder han først og fremst kom av at mange av vennene hans ble medlemmer de også.

Det er nærliggende å tro at høye personlige kostnader har styrket tilhørigheten blant medlemmene. Hirschman (1970: 94) hevder at høye kostnader og investeringer i forhold til innmelding fører til at man vil være mer lojal i forhold til organisasjonen enn hva man ellers ville ha vært. Denne lojaliteten vil på et senere tidspunkt kunne utsette eller hindre utmelding. Mitt antall informanter er selvsagt for få til å verifisere en slik hypotese, og som vi senere skal komme tilbake til i kap. 6.4.1 må vi her selvsagt ta i betraktning at sen utmelding også blant annet kan skyldes den sterke sosiale kontrollen i partiet (Repstad 1984: 22). Likevel er det et faktum at både Eli og Knut meldte seg ut av partiet etter hva de anser som et sent tidspunkt. Begge disse, samt Ståle som fremdeles [2005] er *formelt* medlem, beretter om høye sosiale

kostnader. De fortsatte altså å være medlemmer etter at de egentlig hadde mistet troen på det politiske prosjektet og kan samtidig fortelle om en sterk lojalitet til partiet.

5.2 Motivasjonen

For de som opplevde store sosiale kostnader, må nødvendigvis bevegelsen ut i fra teorien om rasjonelle valg ha hatt en enorm tiltrekningskraft siden man var villig til å betale de kostnadene deltakelsen innebar (Friedman og McAdam 1992). Hvis vi skal se nærmere på den motivasjonen og gevinsten ved å være med i ml-bevegelsen, understreker Kristine samtidig viktigheten av anledningsperspektivet, ved å fortelle at hun nesten aldri leste fag, og at praktisk talt hele dagen gikk med til å jobbe for partiet:

(...) det var [på grunn av] sinne på urettferdighet og undertrykking. Sinne på makten, sinne på at verden var sånn, og ønsket om å være med på å skape forandring, det var jo det som var drivkraften hele tiden. Følelsen av å være med der det skjedde, i en bevegelse som ga håp om at det gikk an å forandre.

På samme spørsmål svarer Trine:

Ja, det kan hende at det ga meg var litt forskjellige i ulike faser. Men i hvert fall er det helt riktig at det var veldig mange som hadde utrolig energi og som stod virkelig på. Jeg var en av dem, en av mange. Så det var ikke noe spesielt med meg, egentlig. Men for min del var det jo det at... jeg trodde jo på prosjektet, jeg ville ha forandringer. Jeg var veldig opptatt av det, og det var salg av Klassekampen og det var streikestøtte, det var kvinnekamp, demonstrasjonstog og... Så det var selvfølgelig en veldig drivkraft i den energien. Det skulle ikke stå på meg. Og i tillegg så var det jo type aktiviteter som også ga veldig mye energi. Det skjedde jo så mye, ikke sant, det var jo kjempespennende.

Knut, Kristine og Trine vektlegger meningsperspektivet, ”prosjektet” eller ”den store saken”, som en motivasjon til å stå på så hardt. Eli knytter det også opp mot det sosiale aspektet:

(...) det ble nok både det sosiale livet... alt det sosiale livet vårt var jo knyttet til det her, og det var jo mye motiveringsdiskusjoner om nødvendigheten av det vi holdt på med (...) jeg har alltid vært lat, så det at jeg var med på det der er helt utrolig.

Igjen skinner viktigheten av det eksistensielle elementet igjennom. Ut i fra disse utsagnene kan virksomheten tolkes som en livsstil snarere enn simpelthen som medlem av et

politisk parti. Det er grunner til å tro at høy grad av personlig dedikasjon og nedlegging av tid forsterker identiteten ytterligere, og Melucci (1996: 75-76) hevder at den kollektive identiteten er en forutsetning for at en bevegelse kan opprettholde sin styrke over en lengre tidsperiode. Det definerer hva medlemskapet innebærer, og hvordan medlemmene ser på seg selv og blir gjenkjent. Man kan anta at disse forholdene var en av styrkene til AKP (m-l). Vi skal nå se på hvilken rolle identitet spiller for definering av hvem som befinner innenfor og utenfor det gode selskap.

5.3 Vi og dem

Flere av mine informanter vektlegger viktigheten av å ha venner utenfor bevegelsen, men det faktum at sektbegrepet ofte har heftet ved ml'erne (Sjøli 2005, Tvedt 1989), kan tyde på at dette ikke var normen. De som hevder at de hadde mange venner utenfor ml-miljøet, later til å anse seg selv som et av unntakene fra regelen om at dette forekom i mindre grad. Formildende omstendigheter kan være at det i mange tilfeller var et tidspress som lå til grunn (siden partiarbeidet kan ses på som en livsstil tok det naturlig nok mye tid) snarere enn et bevisst valg som var grunnen til at mange stort sett bare omga seg med partifeller. Som vi tidligere var inne på må vi i tillegg ta i betraktning betydningen av sosiale kontakter som medvirkende årsaker til innmelding (Gerald og Hine 1970). Følgelig var det også andre i vennekretsen som var eller ble medlemmer.

Eirik synes det var viktig å ha et miljø utenfor bevegelsen, og en av hans kritiske bemerkninger mot AKP (m-l) har vært at det på mange måter ble et parti for seg selv uten å være ute blant folket. Verdien av en slik miljøveksling er at det gir alternative målestokker, og kan innebære en kritisk distanse til det som sies og gjøres i miljøet (Repstad 1984: 76). På den annen side kan ulike roller føre til motstridende krav og forventninger som kan være belastende for mange (Hochschild 1983), men Eirik merket ingen negative reaksjoner fra de som var utenfor bevegelsen:

Ja ja, det var ikke noen problemer. Nei, tvert i mot synes de [utenfor bevegelsen] vel det var ålreit. Og syntes det egentlig var ganske bra at jeg på en måte ikke bare var suffer, men var et vanlig menneske.

Nå skal man ikke overtolke informantene, men det er et interessant spørsmål om eksempelvis en AUF'er ville uttalt at 'omgivelsene satte pris på at han ikke bare var AUF'er, men også et *vanlig menneske*'? Da Eirik samtidig hevder at partimedlemmer i stor grad omga seg med hverandre, er det etter min oppfatning slett ikke ueffent å tolke sitatet som nettopp en

understrekning av livsstilsdimensjonen i partiet. Knut og Erling indikerer det samme. De hadde begge venner utenfor miljøet, men det gikk ofte på politikk her også. Som Erling sier:

Jeg kunne jo aldri dy meg for å agitere hvor det måtte være. Jeg skjønner jo ikke hvordan folk holdt ut med meg, altså.

Her ser vi igjen hvor altoppslukende partivirkomheten var, og han indikerer få politiske frie soner. Ståle utdyper dette nærmere. Selv om han sier at hans aktivitet generelt sett ikke vanskeliggjorde sosiale relasjoner utenfor bevegelsen, går han nærmere inn på å forklare vanskelighetene for et politisk menneske å ha en nær relasjon med en person som er en politisk motpol:

Jeg kunne for eksempel aldri med respekt for meg selv, hvis jeg skal bruke det uttrykket, pule med, langt mindre være kjæreste med Høyre-damer, eller for den del, knapt nok en SV'er, altså. Lenger til høyre enn SV var det vanskelig å gå, hvis jeg skulle beholde selvrespekten, fordi jeg mente at de faktisk... i den polariserte situasjonen som var da... når de ikke en gang klarte å verbalisere sine innvendinger med noen grad av tyngde, så så jeg ned på dem rett og slett. Så det eneste alternativet for meg var uorganiserte, upolitiske mennesker.

Ståle er neppe alene om disse oppfatningene og dette er igjen med på å illustrere, ikke bare hvor viktig partiet var, men hvor viktig *politikk* var. Som vi har vært inne på tidligere stod politiske spørsmål på dagsorden på en helt annen måte enn blant studentene i dag. For det andre stod polene sterkt mot hverandre, som Ståle vektlegger. For det tredje var det vel få som var mer politisk engasjerte enn ml'erne gjennom den sterke dedikasjonen. Politisk ståsted fikk dermed en helt avgjørende betydning i sosiale relasjoner.

Noe som både kan ha vært en årsak til og en virkning av denne livsstilen kan ha vært at ml'erne oppfattet seg selv som *handlende*, i motsetning til hva de anså politiske konkurrenter for å være. Laila forteller at hvis man skulle være radikal så burde man også aktivisere seg, og i likhet med flere av mine informanter berører hun de tidvis sterke skillelinjene mellom SF/SV og AKP (m-l):

(...) vi var aktivister, vi skilte oss veldig ut fra andre politiske bevegelser i Norge, og det kjennetegnet da, blant annet SV som ikke var sånn, og det var veldig viktig for oss å si at de satt bare i sofaen og var sofaradikalere og drakk rødvin og... så vi var veldig disponerte. Men det var gøy og, ikke sant?

Ja, for det må jo ha lagt mye positiv energi i det?

Det var ikke noe ork det altså.

Både i Trine og Ståle sitt utsagn ligger også et annet svært viktig moment, nemlig at de sosiale kostnadene som mange opplevde kunne man ofte være ansvarlige for selv, utover det å kun være ml'er som sådan. Sosiale ekskluderinger og stemplinger kunne dermed gå begge veier, og ml'erne var således ikke nødvendigvis ofre i denne sammenheng. Flere av informantene bekrefter at det var mye vi/dem-problematikk i partiet, og på spørsmål om hvem som var "vi", svarer Knut kort og godt "parti". Barnes hevder at innenfor sosiale bevegelser er det markante skillelinjer mellom de som befinner seg innenfor bevegelsen i forhold til de som er utenfor, og at det er vanlig å diskreditere eller markere avstand til de utenfor ut i fra at disse har mangelfull innsikt eller kunnskap (Barnes 1995: 167). Det kommer her tydelig frem at ml-bevegelsen ikke var noe unntak fra denne regelen. Melucci hevder videre at inndelingen mellom "oss" og "dem" er en viktig forutsetning for motivasjon; den fører til at ens virksomhet gir mening, og erstatter tvil med positiv energi. Konfliktsituasjoner øker dermed og er garantisten for identitetsfølelsen i en sosial bevegelse (Melucci 1996: 74-83). Når samtidig tilbaketreking ofte er resultatet når noen blir stemplet eller stigmatisert i en gruppe (Goffman 1968), er det nærliggende å åpne muligheten for en spiral, hvor jo mer ml'erne ble stemplet utenfor partiet, jo mer sammensveiset og stemplende ble de selv, noe som igjen økte stemplingen utenfra.

5.4 Oppsummering

Deltakelse i ml-bevegelsen kunne vekke sterke reaksjoner i nærmiljøet, kanskje spesielt i forhold til den nærmeste familien. Disse kostnadene kan ha resultert i en sterk partiloyalitet (Hirschman 1970). Da man ikke lot seg stoppe av denne type sanksjoner, er det naturlig å trekke den slutningen at verdien av å være en del av bevegelsen stod ekstremt høyt. Det ser ut til at dette har bidratt til skjerpning og klarere definisjon av medlemmenes og selvoppfatning og identitet. Samtidig som ml'erne søkte å overbevise meningsmotstandere, trakk mange opp relativt klare skillelinjer i forhold til de som var medlemmer av partiet og de som befant seg utenfor. Sanksjoner og stempling var således både noe ml'erne ble utsatt for og noe de utsatte andre for. Dette kan ha styrket den kollektive identiteten i partiet ytterligere.

6 Indre forhold

I de gjenstående kapitlene, som mer direkte omhandler årsaker til utmelding, har jeg funnet det fruktbart å gripe det an på tre ulike nivåer. Det første er de politiske og ideologiske faktorene, og disse omfatter både nasjonale og internasjonale forhold. Neste nivå vil være de indre forholdene i partiet, både de strukturelle og de kulturelle. Det tredje nivået tar for seg individuelle og strukturelle forklaringstyper i et livsløpsperspektiv. Av hensyn til at oppgaven i størst mulig grad skal få en kronologisk oppbygning vil jeg ta for meg de indre forholdene i partiet først (i dette kapittel), deretter livsløpsproblematikken og til slutt de politiske forholdene.

Disse tre synsvinklene vil i noen grad gjenspeile menings-, sosiale bånd- og anledningsperspektivet som vi tok for oss i innmeldingskapitlene. Jeg vil også se på om det er noen sammenheng mellom de forklaringene informantene har på utmelding og deres forklaringer om innmelding.

Noe av det som skiller seg ut som de mer interessante sidene ved ml-bevegelsen er de organisatoriske forholdene og partikulturen, og Rune, Erling, Kristine og Eirik hevder at disse har vært av vesentlig betydning for utmeldingen. Forholdet mellom de vertikale relasjonene på den ene siden (direktiver) og de horisontale relasjonene på den andre siden (kameratskap) er også noe jeg ønsker å se nærmere på. Likeledes opphevingen av skillet mellom partivirksomhet og privatliv, herunder stemplingskulturen som var gjeldende i partiet.

At partiet fikk denne formen har nok nær sammenheng med at de valgte Lenins ”demokratiske sentralisme” som organisasjonsmodell. Revolusjonen og senere krigsfrykten var viktige begrunnelser for denne organisasjonsmodellen¹³ (Istad 1992: 33, Sjøli 2005).

6.1 Revolusjon og krig

Selv om troen på at revolusjonen ville inntreffe i nær fremtid nok var varierende på grunnplanet, var det likevel partiets offisielle linje. I løpet av 70-årene ble mange ml’ere i tillegg overbevist om at en ny verdenskrig, med Sovjetunionen og USA som hovedaktører, var nær forestående. Selv om det er hevet over tvil at en viss fare for krig var til stede, later det til at AKP (m-l) tilla denne trusselen langt større vekt enn gjennomsnittsnordmannen.

¹³ Selv om mistanken om at partimedlemmer ble overvåket av myndighetene også kan ha vært en viktig grunn til utviklingen av sikkerhetspolitikken har ikke dette spørsmålet vært noe eget tema under intervjuene. Jeg har derfor ikke gått inn i drøfting rundt denne problematikken i oppgaven.

Dette kan først og fremst forklares ut i fra partiets korrespondanse og besøk i Kina. Dessuten antok man at hvis en verdenskrig skulle bryte ut ville AKP (m-l) stå i en spesiell utsatt rolle på grunn av at det var et kommunistisk parti som tok klart avstand fra Sovjetunionen. Disse faktorene fikk betydning for partiets sikkerhetspolitikk (Sjøli 2005).

Da partiledelsen strammet inn tøyene på midten av 70-tallet, kan altså krigsfrykten ses på som en viktig årsak. Likevel må det understrekes at hovedstrukturen i partiet allerede var lagt da krigsfaren ble trukket frem (Tvedt 1989, Sjøli 2005), og flere av mine informanter hevder at de autoritære trekkene var der hele tiden, helt fra starten av. Men at krigsretorikken fikk en forsterkende effekt er det liten tvil om (Sjøli 2005).

For at ikke sikkerhetspolitikken i denne oppgaven kun skal fremstå som et fremmedelement som ble påført medlemmene, blir det viktig å gi en kort bakgrunn for hvordan de selv vurderte faren for krig. Her må man likevel anta at mange av deres egne vurderinger naturlig nok i stor grad var farget av den informasjonen de mottok fra ledelsen (Collins 1988: 455-458).

Knut mener at krigsfaren så absolutt var reell, blant annet på grunn av Sovjets invasjon i Afghanistan i 1979 og reaksjonene mot fagbevegelsen i Polen året etter, men på spørsmål om den var overvurdert svarer han:

Ja, absolutt. Det er snakk om på den ene siden å totalt bomme på planken og overdimensjonere, og på den andre sida å trække langt innenfor planken... begge deler. Det var her man gjorde en feil, det var en teoretisk feil, det var at man ble helt autopilot i hodet, ut i fra tesen igjen. Lenins tese, imperialismen fører til krig, og det er en riktig tese, men betydde det konkret den tredje verdenskrig mellom Sovjet og USA? Det måtte bety det. Sovjet igjen som en solid oppadbyggende supermakt, med en enorm prioritering av forsvarsindustri, *enorm prioritering*, og noe som man igjen, ikke bare i marxismen, men ellers også, kan kalle for... død kapital (...) Dette fører til den tredje verdenskrig (...) det var så logisk, og vi hadde så dårlig tid, det var så mye som stod på spill, det var jo diskusjon, var dette her i 1936? Var vi der, eller var det 1935 eller var det 1938? (...) I '82, '83 så mente en større del av venstre-siden i AKP at 90% av AKP skulle gå under jorda. De mente at AKP undervurderte krigsfaren...

Eirik mener at overvurderingen av krigsfaren var, ved siden av den sterke tilknytningen til Kina, det største feilgrepet AKP (m-l) gjorde. Han tar likevel høyde for mulig etterpåklokskap når han sier:

Jeg mener at AKP, i alle fall i en periode, var helt overbevist om at det kom til å bli krig. Og hvis du er overbevist om det så retter du arbeidet inn mot det (...) Nei, jeg tror på det tidspunktet at det var mulig

å ha en annen analyse, hvor man på en måte i større grad burde ha sett Sovjets svakheter, fordi at det ble jo oppfattet sånn at Sovjet på grunn av sine svakheter, var nødt for å ekspandere militært, og derfor ble nok krigsfaren overdrevet, og derfor *for* mye arbeid rettet inn mot det.

Altså en overvurdering av krigstrusselen. Men dette spredte seg raskt til medlemsmassen, og at flere fryktet krigen i større grad enn hva som godt var kommet godt frem i sitatene nedenfor. Flere av mine informanter kan flere fortelle om at det var belastende, enten for deres egen eller for andres del. Knut forteller at redselen kunne få fatale følger for enkelte:

Jeg kjenner til folk som ble... i alle fall to tilfeller som ble psykiatiske og måtte legges inn fordi de var redd for krigen. To tilfeller, ei dame i Tromsø og ei i Oslo.

Var det mennesker som var skjøre eller var det...?

Ja, det kan du godt si...

Men allikevel?

Ja, allikevel altså, det er klart at det ikke er noe koselig å gå inn i en tid hvor man skal holde på å krige, og det ble jo sagt utvetydig at denne krigen ble nok mer voldelig og fæl enn den andre verdenskrig var for Norge.

Laila forteller om sin frykt på slutten av 70-tallet:

Jeg husker jeg fikk mareritt på natten og sånn, fordi jeg hadde en baby på den tiden, og hadde mareritt om at "nå kommer russerne, og jeg må flykte og... hvor er ungen?". Så det ble veldig overdrevent.

Rune gir et eksempel på hvilke forberedelser dette kunne sette i verk:

Det var ikke bare at krigen skulle komme, den *ville* komme, og jeg trodde at den ville komme veldig raskt. Så jeg kjøpte meg en grønn Lada, og grunnen til at jeg ville at den skulle være grønn var at den skulle være kamuflasje (latter), og sånn at man kunne bruke russiske reservedeler når de sto i landet.

På den diametralt motsatte siden forteller Trine at hun rett og slett ikke var spesielt engasjert i krigsspørsmålet i det hele tatt, og hadde ingen tro på at den kom til å inntreffe i hennes levetid. Dette er noe hun hevder kadervurderingene hennes var en pekepinn på, der hun ofte fikk kritikk for manglede sikkerhetshensyn. Og da jeg spør Kristine om frykten for krig stiller hun seg nesten helt uforstående til det:

Det var ikke noen reell frykt, det var mer en sånn teoretisk modell sånn som jeg oppfattet det. Det var aldri noen reell frykt, det var ingen som virkelig trodde at vi stod på randen til en tredje verdenskrig, det

ble bare en sånn politisk modell på hva som kunne skje eller hva som lå i forlengelsen av den utviklingene vi var i. Så jeg skulle gjerne møtt en person som var redd for at det skulle bryte ut en tredje verdenskrig, for det tror jeg ikke noen...

Da jeg viste overraskelse over dette svaret, la hun til noe som det er viktig å ha i tankene under tilnærmingen til hele dette fenomenet, og historiske fenomener generelt:

Det er vel med dette som med alt annet at vi opplever ting på vår egen måte, og at det blir forskjeller i åssen vi har opplevd den tiden.

Ett moment er at folk opplever ting forskjellig. En annen viktig faktor er den dobbelte bevisstheten mange må ha hatt. For hvordan kan et menneske som aldri har opplevd uroligheter eller store konflikter forestille seg en krig eller en revolusjon? Rune kommenterer dette slik:

På en måte ble folk litt skremt, for det her var jo helt jævlig, men jeg tror ikke de klarte å ta det helt inn over seg for de levde jo helt normalt på en måte, så det ble jo litt dobbelt.

Denne dobbeltheten er noe også Ståle observerte. Han mente også at det var en overhengende mulighet for at det kunne bryte ut en krig, men: ”på en annen side husker jeg også fra sommerleirer at man måtte ha med seg Maos militære skrifter i feltutgave (latter). Så det synes jeg nok var et overslag...” Både han og Erling vil imidlertid forsvare bruken av feltutgaven prinsipielt som en symbolhandling på den måten at hvis man faktisk mener alvor med å danne geriljaer, så bør man ta det inn over seg. Selv om Erling opplevde en eventuell krig som ganske realistisk, delte han ikke helt Sentralkomiteéns ideer om en nær forestående tredje verdenskrig. Svein var en av de som anså krigsfaren som reell, men som ikke forberedte seg på noen spesiell måte.

Mens det fra midten av 70-årene var krigsfaren det var mest snakk om var det rundt 1970 størst fokus på revolusjonen (Sjøli 2005). Også i denne sammenhengen bekrefter Eli vanskelighetene ved å ta inn over seg det mulig forestående:

For meg var det ikke veldig realistisk, det må jeg nok innrømme, men det er klart at, vi snakket jo om det, vi snakket ganske mye om det, det var jo mye studier og diskusjoner og sånt noe, men jeg følte vel at i realiteten var det vanskelig at jeg kom til å... det er jo folk som har snakka om det der at jeg var forberedt på å ta livet av familien min og sånne ting, det var veldig fjernt for meg altså, det må jeg nok innrømme. Jeg følte at vi var ikke i nærheten av noe sånt.

Jeg har ikke funnet noen grundig gjennomgang i ml-litteraturen om hvilket forhold vanlige medlemmer hadde til krigstrusselen. Mitt utvalg viser at man generelt tok det på alvor, men når det gjaldt graden av frykt, graden av overbevisning om at krigen ville inntreffe, og graden av å begripe realitetene rundt det, ser dette ut til å ha variert i ekstrem grad.

Det er ingenting i mitt materiale som tilsier at opplevelsen av krigsfaren isolert sett har vært en direkte grunn for utmelding. Det var de følger den fikk for strukturen og kulturen i partiet som har vært viktige årsaker. Om likevel krigsfaren skulle ha vært en direkte årsak kan det tenkes å ha hatt å gjøre med at den politiske kampen i økende grad kan ha blitt motivert ut i fra frykt fremfor glede, og denne dreiningen kan ha virket destruktiv. På den annen side kan det tenkes at også det motsatte har vært tilfelle, at viktigheten av tilhørighet kan ha fått forsterket betydning i usikre tider. At ytre fiender skaper indre samhold og økt aktivitet er noe både McAdam (1983), Collins (1988: 199) og Melluci (1996: 74-83) påpeker. Dette kan ha vært én grunn til at sikkerhetspolitikken tross alt ble *akseptert* blant flesteparten av medlemmene, til tross for utstrakt misnøye.

6.2 Hierarki og hemmelighold

Hvordan opplevde informantene sikkerhetspolitikken og den hierarkiske og sentralistiske strukturen? Visste de i det hele tatt hvordan partiet var oppbygd, og hvordan ble direktivene og hemmelighetskremmeriet håndtert? For å ta utgangspunkt i om informantene opplevde partiet som hierarkisk, forteller Trine dette:

Ja, jeg hadde ikke fullstendig oversikt over AKPs oppbygging. Det var det vel ingen som hadde bortsett fra noen helt få personer i Sentralkomiteén. Jeg vil ikke si det at det var vanntette skott i forhold til intern mobilitet, for hvis du liksom ville ha verv eller ville sånn og sånn så var det jo ingen som stoppet deg i det, tvert i mot, du ble jo oppmuntret til det – å ta større ansvar.

Ståle beskriver hvordan han opplevde organisasjonsstrukturen:

Det viktigste sånn som jeg opplever det i ettertid, var jo at det var organisert lagsmessig med en hierarkisk struktur. Og den som var organisert på laveste nivå, var veldig engasjert i å velge den ledende kandidaten til det neste nivået, men derfra og oppover var det vanntette skott. Så det betydde at det som kom nedover igjen hadde blitt klarert, men man hadde ikke blitt involvert i noe annet enn en diskusjon i laget.

Trine og Ståle tegner et bilde som er i samsvar med det man ellers kan lese ut av ml-litteraturen med stramme strukturer, sentralisme og hemmelighold (Sjøli 2005). Ståle innleder med å si at dette er slik han har forstått det i ettertid, og indikerer dermed at bildet ikke var like klart og tydelig den gang. Trine, som hadde en noe høyere posisjon enn mange andre, hevder at hun heller ikke hadde komplett oversikt, og etter hennes oppfatning var det kun noen få personer i Sentralkomiteén som hadde det.

Eli ser den nære sammenhengen mellom de totalitære trekkene og den sikkerhetspolitikken som utviklet seg:

(...) Og det var jo den helvetes sikkerhetslinja, ikke sant? (...) Og det ble jo brukt som argumentasjon for at det var sånn som det var. Men vi visste jo ikke hvem som satt i ledelsen. Det var to-tre stykker som var offentlige av de som satt i toppledelsen.

Laila sier seg enig i denne oppfatningen:

Det var det at vi hadde jo ikke oversikt pga. det med sikkerheten og sånn, så det var ganske snedig lagt opp. Akkurat i partilaget så virka det veldig demokratisk der, og vi kunne diskutere i timevis, ikke sant (...) Men så var det det skjulte, så kom det direktiv fra SK og SKAU og, det der at man ikke visste, hva mener det andre laget, man kunne jo ikke vite det.

Knut stiller seg svært kritisk til den sikkerhetspolitikken som utviklet seg:

Jeg mener i etterhånd... det er virkelig noe som la grunnlag for mye galskap (...) sikkerhetspolitikken med alt det skjulte. Jeg var jævla uenig i det der, jeg altså, det skadet voldsomt utover 80-tallet. Ja... det skadet og det var ut i fra at man hadde en deterministisk, og en helt sånn autopilot-holdning, og dette her måtte gå gærnt.

Da sikkerhetspolitikken møtte såpass mye motstand, kan dette være et uttrykk for at det gjengse medlem enten ikke så nødvendigheten i strengheten i den, enten fordi man rett og slett var uvillig til å leve i et system med hemmelighold og strengt hierarki, eller fordi de ikke anså faren for krig så alvorlig som partiledelsen gjorde. Som vi har vært inne på kan det også ha vært slik at mange rent kognitivt erkjente faren for krig på samme måte som partiledelsen, men det faktum at det er svært vanskelig å forberede seg til krig når man er oppvokst i fredstid, førte til en halvhjertet involvering fra mange medlemmers side.

I forlengelsen av den antatt noe splittede virkelighetsoppfatningen mellom partiledelsen og medlemsmassen, antyder Rune at krigstrusselen i noen grad også ble brukt som et middel fra partiledelsens side:

[Krigsfaren] var jo veldig viktig når det gjaldt å sementere den udemokratiske måten å lede partiet på, for den gjorde jo sånn at partiet skulle være enda mer illegalt, og da fikk man jo det systemet med 1.2¹⁴, som du kjenner til, det med at folk skulle gå fullstendig i løyndom og ikke ha en plakate på veggen, og ikke ha en bok i bokhylla, og skulle liksom... Og det ble jo ganske latterlig for det var jo folk som hadde vært veldig profilerte og som plutselig ble veldig upolitiske over natta da (latter). Så det ble jo også litt dumt. Men jeg tror det viktigste faktisk var det at det var med på å gjøre partiet enda mer sært og udemokratisk, så når det gjelder det politiske innholdet i det så var det jo forståelig i en periode at man tenkte sånn, fordi det var jo en periode hvor Sovjet var veldig på frammarsj, og virket veldig aggressive.

Både Tore og Eli ser ut til å være enig i at krigsfaren kunne brukes som et middel av ledelsen for en sterkere sentralisme og større ensretting. Tore sier dette:

Det med [krigsfaren] var noe med at det også ble brukt i mot oss altså. At sentralismen ble styrket, og at det ble en vanvittig sikkerhetspolitikk (...) Ja, den ble vurdert veldig alvorlig, ja. Og dermed greide du på en måte å få troppene til å gå i takt.

Eli påpeker sarkastisk at ”det var i alle fall veldig greit å ha da, for du fikk en monopolistisk makt på toppen”. At sikkerhetspolitikken ble brukt instrumentelt av partiledelsen er noe som støttes av Tvedt (1989: 130), og han hevder at det var en måte å skjerme seg for kritikk nedenfra. McAdam (1983) fant ut, i gjennom sine studier av amerikanske borgerrettighetsbevegelser på 60-tallet, at hver gang bevegelsenes ledere annonserte en krise, førte det styrken av den kollektiv handlingen til et nytt nivå, og man brukte dette instrumentelt for å motarbeide motstandere og øke samholdet. Det er derfor ikke utenkelig at selv om den sterke graden av krigsfrykt var reell i partiledelsen i utgangspunktet, utnyttet man dette ut i fra erfaringen om at konflikt og frykt skaper indre samhold og økt mobilisering. I kraft av sin posisjon kan ledelsen via informasjonskontroll ha definert virkeligheten overfor medlemmene (Collins 1988: 455-458), det være seg etter hva de har ansett å være egne eller allmenne interesser. Da protestene og utmeldingene fra grasrota kom rundt 1980, kan dette ses som et uttrykk for gjennomskuing av noe mange medlemmer

¹⁴ Kadrene ble klassifisert i fire grupper: 1.1 bestod av offentlige talsmenn, 1.2 var de som ikke var offentlige talsmenn, men som likevel kunne være åpne om sitt medlemskap. 2.1 var de som ikke kunne være åpne om sitt medlemskap og 2.2 var de som gikk ”under jorda” og meldte seg offisielt ut (Sjøli 2005: 128).

oppfattet som et spill fra ledelsens side. Det er dermed naturlig å anta at både sikkerhetspolitikken i seg selv, samt medlemmenes mistenksomhet overfor motivene for sikkerhetspolitikken kan ha bidratt til mange utmeldinger.

6.3 Diskusjoner, direktiver og handlekraft

Det er mange motstridende egenskaper ved AKP (m-l). Ett av dem er forholdet mellom tilsynelatende selvstendig, kritisk og åpen diskusjon på den ene siden og direktivene som kom fra ledelsen på den andre, eller forholdet mellom det anti-autoritære og det autoritære om man vil.

Da jeg spør Erling om når de autoritære trekkene begynte å gjøre seg gjeldene svarer han:

Det autoritære aspektet var ganske tidlig der.

Helt fra begynnelsen?

Ja, og det er klart at det i SUF... SUF utviklet seg også fra å være en sånn alminnelig sosialistisk... SFs ungdomsorganisasjon som det faktisk var til at det ble... det var mange ting som spilte inn, spesielt Bryn-Hellerud SUF og enkelte SUF-lag på østkanten.

Steigan og Øgrim?

Ja, de har hatt et hegemoni hele tiden, og de spilte en stor rolle for at ml-bevegelsen ble ml-bevegelsen, det er det ikke tvil om. Fra sommerleirene den gangen var det voldsomt omfattende politiske verksteder, så det var et sterkt autoritært aspekt. Men det var også demokratiske ting som veggavisplan som var arvet fra Kina. Det var et veldig livlig og vilt demokrati på sett og vis da, men det var harde slag, og når det først var enighet var det beinhardt. Og det er det vi kalte den "demokratiske sentralismen". Det som var i Arbeiderpartiet kalte vi for den "byråkratiske sentralismen". Men det kan jeg i ettertid også... under Håkon Lie for eksempel, det var like sentralistisk der altså. Men vi kalte det den demokratiske sentralismen, som er en del av den tradisjonen fra Sovjet-tiden.

Selv om Erling er skeptisk de totalitære sidene i partiet, vektlegger han at dette først og fremst var noe som for alvor trådte i kraft i etterkant av diskusjon. Han trekker sammenlikningen mot Arbeiderpartiet, og understreker dermed viktigheten av å se sitt felt i et relasjonelt lys. Dette er i tråd med hva som er den generelle oppfatningen om at uenighet utad i et lag eller en organisasjon vil hindre for en samlet handling, samt skade den virkelighet laget går inn for (Goffman 1974: 76).

Disse faktorene skulle man tro er mer eller mindre felles for de fleste politiske organisasjoner og offentlige organer, og Sverre Knutsen (1989), som satt i arbeidsutvalget i

partiets Sentralkomité (SKAU) fra 1973 til 1982, hevder at det gjaldt i meget sterk grad i AKP (m-l). Men Eli og Kristine vektlegger, i større grad enn Erling, at hva partiet skulle stå for var bestemt *forut* diskusjonen, noe som kan tolkes dit hen at det demokratiske siden av det kun var et spill for galleriet. Heller ikke dette er nok enestående innenfor norsk organisasjonsvirksomhet, men i følge Sjøli (2005: 91-92) ble det i AKP (m-l) destruktivt. Eli forklarer sammenhengen mellom åpenhet på dem ene siden og knebling på den andre siden:

Det var jo mye diskusjoner, men poenget er at det som var litt feil, var liksom at vi hadde et litt for smalt spekter å undre oss på, hvis du skjønner hva jeg mener, vi hadde et veldig smalt spekter (...) Poenget er at du startet en diskusjon, og da har du et pro og et kontra. Og så har du fasiten i den andre enden, og dit skal du nå.

Kristine opplevde dette på noenlunde samme måte:

Det var vel en av grunnene til at jeg meldte meg ut, fordi det var en knebling av demokratiet. For det var ledelsen, de gutta på toppen, som bestemte hva partiet skulle stå for, og så sildret det nedover, så når vi diskuterte det på laget vårt, så het det jo seg at vi skulle ha åpen diskusjon...

Men målet var lagt?

Konklusjonen var gitt, og det visste vi, så derfor ble de diskusjonene forferdelig kjedelige, og der er vel en av de tingene som gjorde at jeg syntes lagsmøtene var drepene.

Eli er en av mange som påpeker den svart/hvitt- eller enten/eller-tankegangen som preget partikulturen. Dette innebar at et standpunkt eller en handling enten ble sett på som "riktig" eller "feil". Selv om disse faktorene og mangelfullt demokrati var viktige grunner til at Kristine meldte seg ut, må hun og de andre likevel ha akseptert det over en lang tidsperiode. På spørsmål om hvordan personer med til dels høy universitetsutdannelse, som Kristine, kunne ha seriøse diskusjoner på disse premissene, svarer hun:

(...) det var mer sånn at jeg var et politisk vesen, og ml-bevegelsen var kraften på den tiden. Jeg oppfattet det som kraften som hadde potensial til å skape forandring, og da spilte det ingen rolle om jeg var intellektuell eller arbeider.

Det var handlingen?

Ja, og da må det være sånn og sånn, og da trengtes demokratisk sentralisme, for at vi skal være ei hånd som slår i samme retning. Og på den måten så faller noen nyanser og mangfold bort. Det var i alle fall sånn tenkinga var. Og som jeg også syntes var ålreit.

Konklusjonen må nok bli at viktigheten av *handling* knapt kan overvurderes. Som tidligere understreket; å ta del i dette prosjektet var å ta del i noe som var større enn en selv. En revolusjon eller en verdenskrig lå like rundt hjørnet for mange, og som Knut understreker gang på gang i den forbindelse: ”Vi hadde så dårlig tid”.

I Kristines tilfelle kan vi også trekke trådene tilbake til hennes beveggrunner for å melde seg inn i SUF (m-l). Når hun sier at hun oppfattet den som ”kraften som hadde potensial til å skape forandring” var det den samme forklaringen hun brukte for innmelding i ml-bevegelsen, fremfor engasjement i andre partier eller organisasjoner. Dermed kan det ha blitt aktuelt å svelge en del kameler for at partiet nettopp skulle kunne fremholde denne ”kraften” og dette ”potensialet”.

Selv om Ståle er sterkt kritisk til flere av de autoritære aspektene, tar han det også til dels i forsvar, og bekrefter at mange opplevde organisasjonsstrukturen som ”et middel for rask progresjon”:

For meg som kom på en måte fra en anarkistisk selvpoppfatning, så har ml-bevegelsen vært autoritær hele tiden, i den forstand at de har hatt et mål og en mening, og en evne og en vilje til å organisere i forhold til å mene og oppnå det de skulle gjøre. Og at det har vært enhet utad og kritikk innad, som jeg egentlig har syntes har vært et helt greit prinsipp, og dersom man på en måte hadde klart å... man kan selvfølgelig si at det ligger innbakt svakheter i systemet og det gjør det helt sikkert, men jeg synes på den annen side ikke at handlekraften til det store grosset av politiske organisasjoner i Norge er noe vesentlig å snakke om.

Selv om både Ståle og Kristine er kritiske til de autoritære trekkene, og at det for Kristines del var en av grunnene til at hun meldte seg ut, kan vi trekke den slutningen at selv om det manglende demokratiet tærte på i lengden, ble de i utgangspunktet akseptert med begrunnelse i de politiske målene.

I større grad enn i eksisterende litteratur om ml-bevegelsen har jeg vektlagt det rasjonelle perspektivet på enkelte områder. Selv om langt fra all virksomhet i AKP (m-l) kan forklares ut i fra teorien om rasjonelle valg, er det ut i fra de sitatene jeg har trukket frem her en stor grad av intensjonelle og rasjonelle forklaringer som gjør seg gjeldende. Viktigheten av handlekraft, ut i fra målets viktighet, og tidspresset i den forbindelse, er helt klart rasjonelle overveininger i forhold til å forklare aksept av innskjerpningen av medlemmenes individuelle innflytelse og autonomi. Vi må allikevel åpne for den muligheten at disse overveiningene *kan* ha vært noe som ble klekket ut høyere opp i partiet, og deretter akseptert av medlemmene som begrunnelse. Et svar på dette spørsmålet vil være viktig i forhold til om teorien om rasjonelle

valg eller teorien om interaksjonsritualer har den største forklaringskraften her. Jeg kan imidlertid ikke ut i fra mitt intervjumateriale fastslå dette.

6.4 Parti og person

Dette kapitlet vil ta for seg forholdet mellom parti og person, samt den generelle kulturen i partiet. Når det gjelder førstnevnte spørsmål vil jeg se nærmere på om det ble trukket opp noen grenser for partiets innblanding i den private sfære, og når det gjelder sistnevnte skal vi gå nærmere inn hvilken betydning vennskap, sosial kontroll og stemplinger hadde for medlemmene.

6.4.1 Parti = person?

Et av særtrekkene ved ml-bevegelsen var den sterke sammenblandingen av parti og person. Knutsen (1989: 144) hevder at ingenting skulle være privat, men i kollektivets regi. Et viktig moment som Tvedt trekker frem er at det finnes en oversettelsesfeil i sitatboka "Maos lille røde" som han hevder fikk sterk betydning for den norske ml-bevegelsen, og for utviskingen av skillet mellom livet som kader og livet som privatperson. I *Maos Verker i utvalg* står det at "enhver tenkemåte" har klassestempel. I sitatboka brukt av ml'erne på denne tiden står det "enhver tanke" (Tvedt 1989: 112-114). Her ligger det jo unektelig en vesensforskjell, og dette kan ha gitt føringer som i norsk politisk sammenheng må sies å være å være relativt særegent. I *vurderingskriteriene ved valg av distriktsstyret i Oslo AKP*, kommer sammenvevingen mellom parti og privatliv tydelig frem: "Lojalitet til partiet uttrykkes gjennom (...) privatliv/parti, finne helhetlige løsninger som tjener partiet" (gjengitt i Tvedt 1989: 107).

Det som står som selve symbolet på denne personlige inngripen var kadervurderingene, og må ses på som et av partiets viktigste ritualer jfr. Etzioni (1975: 40-54) og Collins (1988). Tvedt forteller at kadervurderinger var jevnlig møter mellom om lag et halvt dusin personer der det ble diskutert positive og negative personlige sider hos medlemmet (kaderen). Målet var å fastslå kaderens "nivå", og fra kaderen var det forventet å gi kritikk og ta selvkritikk. Disse vurderingene kunne være av høyst privat karakter, og forgikk etter bestemte ritualer. Etter at kaderen hadde gitt en vurdering av seg selv ble dette deretter analysert i plenum, om hovedsiden var proletær eller borgerlig, og på hvilke områder medlemmene måtte bekjempe selvet. Etter en helhetlig vurdering ble kaderens "nivå" fastlagt. Kadervurderingene bidro, i følge Tvedt, til å gi ml-bevegelsen kraft og energi, ved at hvert

enkelt medlem ble ansvarliggjort. Han bruker dermed kadervurderingene, ikke for å forklare utmelding, men tvert i mot partiets styrke. Han understreker samtidig at de kunne ha en ekstremt undertrykkende form (Tvedt 1989: 105-132).

Det er ulike oppfatninger rundt disse kadervurderingene, og flere av dem jeg har snakket med opplevde de som positive. Eli er en av de som i utgangspunktet er positiv til kollektive løsninger:

Jeg synes det var litt stilig med kadervurderinger, jeg. Vi kunne trenge det noen og en hver, å røske opp litt, litt oppsummering, selvkritikk. At noen sier til deg, hør her nå, ta deg i nakkeskinnet og skjerp deg litte gran her (...) I den mest rabiate perioden var jeg som sagt i et lag hvor den mest toneangivende personen var en veldig ålreit fyr, hva skal jeg si... et anstendig menneske.

Selv om hun aldri opplevde det noe negativt for henne personlig, kan hun imidlertid huske at andre opplevde det annerledes:

Jeg husker jo at andre tok det tyngre, og jeg husker også at det ble brukt for å herse litt med folk i forhold til ekteskap og hjemlige forhold og en del sånne ting (...) Det er klart at for folk som var gift tror jeg det nok var vrient (...) Neida, det ble jo helt sikkert misbrukt mot noen mennesker, men det har aldri blitt misbrukt mot meg.

Svein var også i all hovedsak positiv til kadervurderingene:

Jeg likte godt å ha med folk å gjøre som sa ting rett ut og som var kritiske på en konstruktiv måte, og som ikke pakket ting inn. Sånn at dette handlet om en overbevisning om at det er konfrontasjoner som driver ting framover og at ting kommer klart på bordet. Og det var det jeg først og fremst opplevde det som. (...) kadervurderingene [kan være] et fantastisk verktøy dersom det brukes med respekt og for å hjelpe folk til å komme videre.

Knut sier dette:

De kadervurderingene som vi hadde synes jeg var helt uskyldige, tvert i mot altså, jeg må bare le (...) det var som å få dårlig karakter på skolen.

Samtlige av disse opplevde altså kadervurderingene som stort sett positive, selv om enkelte tar høyde for at andre kan ha opplevd det annerledes. Knut trekker sammenlikning til å få ”dårlig karakter på skolen”, og om noen vil hevde at dette er en bagatellisering, kan

nettopp denne beskrivelsen kanskje være treffende, da erfaringene med dårlige karakterer på skolen som kjent kan virke inn svært så forskjellige med hensyn til ulike typer mennesker.

Heller ikke Trine opplevde kadervurderingene som noe negativt for henne, og setter ikke dette i direkte forbindelsene med de totalitære tendensene. Tvert i mot opplevde hun det som en anledning til å reflektere over eget liv og egen praksis. Tore diskuterer imidlertid opphevingen mellom partiet og privatpersonen, selv om han ikke reagerte negativt på det den gangen, og så på det som en nødvendighet:

Det her med den veldige sentralismen, det at de eide deg i hele bevegelsen, det her bruker jo arbeidsgiverne i dag, de skal helst eie alt, ikke sant. Og er du ikke med så er du ute. Og sånn var det der også, altså var du ikke med så var du ute.

Kristine synes imidlertid rent personlig kadervurderingene kunne være ”pinlige og vanskelige”. Likevel så hun viktigheten av det:

Men jeg mente jo på den tiden at det var nødvendig, og at jeg hadde godt av det, at jeg måtte herde meg. Jeg fikk jo alltid vite at jeg var høyreavvikler og borgerlig romantisk og... (latter).

Også her argumenterer Kristine ut i fra nødvendighet. Kadervurderingene blir for Kristine det middelet som måtte til for at målet skulle ha noen substansiell mening. Hun er nok imidlertid langt fra den eneste som synes disse vurderingene var vanskelige. Rune går nærmere inn på å beskrive hva som rent konkret ble diskutert på møtene:

(...) hva slag seksualmoral de hadde, og om de skulle få lov til å kjøpe seg ny bil og sånn... det følte vi som en soleklar rett til å blande oss inn i, det var ikke noe privatlivets fred.

Når Rune sier ’det følte vi som en soleklar rett til å blande oss inn i’, kan dette ses i forhold til den normative eller internaliserte kontrollen som Etzoni (1975: 40-54) vektlegger. Etzoni hevder at *ritualer* er viktig for denne internaliseringen, og kadervurderingen må utvilsomt ses på som et slikt ritual. Elster (1989: 113-123) og Coleman (1988: 104-105) snakker både om de ytre normene man søker å følge for å unngå sanksjoner, men også om normer som er indre, og Runes utsagn kan tolkes dithen at de ytre normene som kom ovenfra etter hvert ble en del av medlemmene selv, og dermed noe de også brukte overfor hverandre. Normene fungerte dermed både som et ytre og et indre press for enkeltmedlemmer. Rune later til å bekrefte dette når vi kommer inn på hvilken *type* makt kadervurderingene representerte:

(...) det var litt sånn kollektivets makt, som var ganske total. Så det gikk ikke på ledelsen, men ellers så var det jo også sånn direktivsystem fra ledelsen, hvor vi fikk beskjed om hva vi skulle gjøre.

Han opplevde altså ikke først og fremst kadervurderingene som en vertikal makt, men en horisontal makt. Selv om det selvsagt var fra ledelsen idéen og kravet om kadervurdering kom, samtidig som utfallet av vurderingene ble rapportert oppover i hierarkiet (Sjøli 2005: 91-92), kan det virke som man ikke opplevde kadervurderingene som et overgrep fra ledelsen, men snarere som en mer horisontal støtte og kritikk. Dette kan være en viktig årsak til at de jeg har snakket med er mildere stemt overfor dette enn de direktivene som utvetydig kom fra ledelsen. Imidlertid er ikke Laila enig i at strukturen var *helt flat*:

(...) noen personer har mer makt enn andre og mer innflytelse enn andre, og sånn er det jo i alle grupperinger, gjenger med folk, ikke sant. Sett seks mennesker sammen, og det er ikke sånn at alle har like stor innflytelse (...) Og da... og det ble oversett altså, det ble ikke tatt opp, det ble ikke problematisert en gang.

Hun er i dag prinsipielt kritisk til kadervurderingene:

Ja, altså, jeg oppfatter kadervurderingene som en forløper til personlighetstest, som man driver med i næringslivet i dag, men jeg er veldig kritisk til det, og jeg er også kritisk til sånne tester. Og det var jo på en måte verre enn en personlighetstest i den forstand at du skulle sitte i en gruppe med ganske mange, opptil fem/seks stykker som skulle si hva de mente om deg.

Kimen til at man aksepterte denne opphevingen mellom person og parti, kan ha vært forankret i den eksistensielle tematikken. Medlemmene synes ikke selv å trekke opp krav for grensene mellom parti og privatperson. Flere hevder at om revolusjonen skulle være et realistisk mål, var det ikke tilstrekkelig å være revolusjonær bare på partimøter, men man måtte være det på heltid. Den store saken var altopplukende, den var en livsstil fremfor kun en jobb eller en hobby. Når medlemmene ved denne erkjennelsen følgelig ikke har noe bestemt krav om et slikt skille, kan man lære seg å akseptere ting som sett utenifra kan virke oppsiktsvekkende. I tillegg kan hemmelighet og bruk av forskjellige identitetsmasker føre til at den personlige integriteten blir truet, og ytterligere føre til at man gjør ting man ellers ikke ville ha gjort (Aubert 1985: 187). Og igjen må vi ta i betraktning det strenge kravet om enhet og disiplin, noe vi skal gå nærmere inn på i kapittel 6.4.2.

Det er lite i mitt intervjumateriale som tyder på at kadervurderingene isolert sett har vært med på å støte medlemmer vekk fra partiet. Men hva med innblanding i den private sfære mer generelt? Tvedt gir noen eksempler på hvilken betydning den strenge disiplinen fikk i praksis: ”Folk kunne bli pålagt å klippe håret og kle seg som de andre arbeiderne på jobben. Medlemmene skulle ikke klikke seg sammen på kafeer av hensyn til sikkerheten eller masselinja (...) Folk fikk forbud mot å sitte sammen på Universitetskantiner, i spisepauser, på jobben osv.(...) Homofile kunne bli stilt overfor en korrigeringsoppgave om å bli forelsket i en spesiell person av det annet kjønn (dette var før homofili ble akseptert i bevegelsen) (Tvedt 1989: 120-122).

Innenfor denne problematikken kan man spore en helt annen kritisk tilnærming blant mine informanter enn det vi kunne lese ut av vurderingene rundt kadervurderingene. Knut beskriver hvordan direktiver fra partiet når det gjelder forholdet mellom den offentlige og private sfære kunne gjøre seg gjeldende:

I sånne bevegelser fins det jo så klart idioter (...) da har du Nina Skåtøy¹⁵ og variantene av det, og jeg kunne kommet med flere historier selv også. Om å gå på teater med mor og far min var det avstemning i laget om jeg skulle få lov til å gjøre det. Det var knapp avstemning, så jeg vant med en stemme. Så jeg kunne gå i teater med mor og far min som var i Oslo...

Svein forteller om en episode der partiets kontroll inn i det private liv kommer godt til uttrykk. Selv om han understreker at han opplevde denne type hendelser som unntak, forteller han om et medlem som ble ekskludert av partiet på grunn av hjemlige forhold.

Lokallaget hans på det stedet som han bodde syntes at han hadde oppført seg råttent i forhold til kona si, så de hadde ekskludert ham, og for meg ble det sånn... det forrykker jo perspektivet totalt. Skal du undergrave hans muligheter som streikeleder bare fordi han har vært utro mot kona, ikke sant, og det var sånn... hvor er sansen for proporsjonene her?

Når det gjelder kadervurderingene spesielt og innblanding i privatlivet generelt, later det til at de tre første formene for kontrollutøvelse i en organisasjon, som Collins (1988) omtaler, er relevante her. Overvåkning, inspeksjon av observerbare resultater, og regler og skrevne påbud stod som vi har vært inne på sentralt i kadervurderingene og i partiet. Jeg oppfatter at disse tre formene kan gi ulike føringer når det gjelder fremskyndelse eller utsettelse av utmelding. Collins hevder at lydighet ofte er resultatet av overvåkning, noe jeg

¹⁵ Nina Skåtøy er den fanatiske AKP'eren i Dag Solstad roman ”Gymnaslærer Pedersen” (Solstad 1982).

tolker dit hen at man kan bli værende i en organisasjon lenger enn hva man ellers ville ha vært. Han hevder imidlertid at inspeksjoner rundt hva som er observerbart kan føre til depersonifisering, og i de tilfellene hvor det er for mange regler og påbud, vil uformelle strukturer dannes ved siden av de formelle, fordi man søker å unngå det rigide systemet. Jeg vil anta at depersonifisering og unnvikelse lett kan føre til passivisering, spesielt i en organisasjon hvis forutsetning er at man er dedikert med hud og hår. Samtidig påpeker Goffman (1974) at en distanse til den rollen man har også kan gi styrke. Jeg vil tro at dette kanskje spesielt kan gjelde den siste formen til Collins, der man delvis klarer å bygge en slags ny personlig styrke ved hjelp av den uformelle strukturen. Dette anser jeg for å være i tråd med Etzioni (1974: 40-54), når han snakker om ledelsens behov for balansegang i forhold til ritualer og sosial omgang. Det kan føre til økt engasjement og innsatts, men det kan også medføre dannelsen av en uformell struktur blant medlemmene som i verste fall kan motarbeide ledelsen.

I AKP (m-l) var nok begge formene som Etzioni snakker om til stede. Mot slutten av 70-tallet var det til dels kraftige reaksjoner rundt denne ekstreme graden av innblanding og kontroll i medlemmenes liv (Sjøli 2005), og i 1979 tok til og med partiideologen Tron Øgrim opp spørsmålet om hvor langt man skulle gå når det gjaldt private utleveringer for partiet i boken *Marxisme – vitenskap eller åpenbaringsreligion*. Han understreket at en del private spørsmål skulle være nøytral grunn i den politiske kampen (Øgrim 1979: 168-181). Likevel kan det hende at dette initiativet kom for sent, da mange på dette tidspunktet allerede var på vei ut av partiet.

6.4.2 Kameratskap, kontroll og stempling

Jeg vil nå gå nærmere inn på kulturen i partiet, og både vennskap, kontroll og stempling står her sentralt. Det blir naturlig å ta utgangspunkt i førstnevnte, og Rune vektlegger viktigheten av de sosiale faktorene for et langvarig medlemskap:

Ja, det var samholdet. Det var veldig tett samhold, og jeg treffer jo igjen en del av de folka ennå, en del av disse folka er mine gode venner. Så det var den positive siden, det var et veldig sterkt samhold.

Ståle bekrefter dette:

Jeg opplevde en blanding av kameratskap, vennskap og meningsfull, ideologisk diskusjon i en lang periode.

Rune og Ståle peker på det sterke samholdet, og som vi var inne på i innmeldingskapitlet spilte de sosiale faktorene også en viktig rolle for mange i tilnærmingen til ml-bevegelsen. Trine var en av disse, og understreker det eksistensielle idet hun sier at:

(...) disse store kollektive sammenhengene, det er nesten den samme følelsen jeg av og til har når jeg går i operaen og virkelig tar inn det som foregår. Og det snakker til hjertet mitt.

Repstad påpeker at folk ikke opprettholder sin religiøse tro i gjennom ensom filosofering, men vel så mye gjennom sosial støtte fra omgivelsene (Repstad 1984: 106-107). Dette fører til gjensidig godkjennelse av ens virksomhet og dermed motivasjon for å fortsette (Aubert 1985: 87). Tvedt kombinerer imidlertid, i likhet med Ståle, det sosiale perspektivet med meningsperspektivet når han hevder at den viktigste forklaringen i å forstå samholdet og solidariteten i AKP (m-l) lå i kollektivets politiske diskusjoner. Han understreker at medlemmene ikke bare var underlagt kollektivet, men også en viktig del i utviklingen av det (Tvedt 1989: 75). Han hevder også at en viktig årsak til oppslutningen rundt den ekstremistiske linja fra 1975 til 1978, var at mange av samværsformene ml-bevegelsen hadde på begynnelsen av 70-årene gradvis forsvant (røde fester, røde kor, egne sangbøker). Som et resultat av at partiet delvis ble hemmelig gjennom klassifikasjonssystemet ble ”ting, symboler og venner som personer hadde knyttet sin sosiale identitet til, skulle bokstavelig talt stues vekk” (Tvedt 1989: 122-123). Forholdet mellom partilivet og omverdenen ble mer og mer kontrastfylt, og dette ble en påkjenning for medlemmenes identitet. På denne måten ble medlemmene lettere å manipulere (Ibid).

I følge Durkheim vil imidlertid lav eller ujevn omgang med gruppen føre til at man mister sin moralske intensitet, og de opphøyde objektene reduseres gradvis til ordinære objekter (Durkheim 1995, Collins 1988: 192-197). Vi har vært inne på at Etzioni (1975: 140-154) hevder at høy grad av ritualer og interaksjon i organisasjonen kan føre til økt dedikasjon og arbeidsinnsats, men at det samtidig kan føre til motarbeiding av ledelsen. Tvedts påstand bør ses i lys av redusert mulighet for nettopp dette siste poenget til Etzioni. Jeg vil også her åpne muligheten for et tidsperspektiv. Det kan godt tenkes at lydighet er den kortsiktige virkningen, noe som bidrar til forlenget medlemskap i forhold til hva som ellers ville ha vært tilfelle. Den langsiktige virkningen derimot kan være at den reduserte grad av felles oppmerksomhetsfokus og delt følelsesmessige tilstand, kan ha markert begynnelsen på passiviseringsprosessen for mange.

Vi har vært inne på at kadervurderingene må ses på som et viktig middel for sosial kontroll. Trine forklarer sammenhengen mellom vennskap og sosial kontroll generelt:

(...) det [var] selvfølgelig [også] knyttet til det at det var en forpliktelse. Og da du skrev til meg stikkordet 'sosial kontroll', så er det klart at det handler en del om det. Hvis jeg ikke hadde holdt koken ville jo det vært veldig synlig.

For du nevnte jo i stad at "det skulle i hvert fall ikke stå på meg". Det kan jo ligge et element av det der?

Ja, det er klart det. Det er forpliktelse overfor kollektivet, og kollektivet både støtter deg, men det kontrollerer deg også. Og jeg ville ikke like det at noen av mine partifeller ikke synes jeg gjorde nok, og særlig de folkene jeg hadde stor respekt for. Og det var jo... og det *er* jo fremdeles en masse mennesker i AKP som jeg respekterer veldig, og som er veldig flotte mennesker. Så jeg stod på og stod på, og det ble jo etter hvert en... jeg har aldri hatt det kjedelig i livet, men jeg har i perioder hatt det jævlig slitsomt, for å si det rett ut. Og det var jo i perioder hvor det ble alt for mye. Samtidig med dette her hadde jeg jo full jobb, ikke sant.

Etzioni (1975: 140-154) tar for seg sosialiseringssprinsippet i normativt styrte organisasjoner, med krav om høy dedikasjon og internalisering av de gjeldende verdier. Dette er noe både Trine og Ståle berører. Ståle går nærmere inn på kontrollaspektet, og gir et eksempel på hvilke reaksjoner en uttalelse i ytterkanten av den korrekte politiske linja kunne føre til:

For eksempel når Pål Steigan slenger lyd-kassettspilleren i bordet: "Vær så god, hva var det du skulle si?!" (latter). Det er jo helt åpenbart en del av en sosial kontroll, ikke sant?(...) Og det var på et tidspunkt i NKS... hvor det var spørsmål om dette med flerparti under sosialismen, tror jeg det var, det var et eller annet sånt noe, hvor jeg plutselig befant meg i et mindretall på én, i forhold til å forsvare det demokratiske aspekt, hvor jeg på en måte fikk spørsmålet, skal jeg melde meg ut nå, eller skal jeg ikke. Hvor jeg da på en måte valgte å bli værende. Det var vel delvis litt sånn sosialt betinget, men det var ikke noe direkte konfrontasjon: "Du er klassefiende!" Jeg har aldri opplevd den type... selv om jeg har hørt mange skrekkehistorier av den typen.

Her vektlegger Ståle den sosiale betydningen som den viktigste for fortsatt medlemskap. Erling bekrefter at det ikke var enkelt å stå alene i en diskusjon, selv om han understreker at dette ikke er noen unnskyldning fra hans side for at han aksepterte ting som han i dag vurderer annerledes:

Det var ingen som brukte revolver, det ble ikke krummet et hår på noens hode (...) Men det er sikkert folk som ikke var sterke... du skulle være jævnlig sterk altså for å kunne stå på noe annet. Det var jo ikke trusler, ikke sant, men så lenge du har sterke folk som argumenterer med deg så...

Trines utsagn viser at den sosiale kontrollen kunne gå over i stemping:

(...) [det var jo] en organisasjon som... både var den formelle maktstrukturen veldig klar, og jeg tenker nok også det at den uformelle var veldig klar i den grad kulturelle definisjoner av personer, altså hva de står for, hva de er gode for, i den grad det styrer og bestemmer hvordan en organisasjon utvikler seg, så var nok også det en ganske viktig del av AKP. Jeg for eksempel var jo aldri aktuell som en kandidat i Sentralkomiteén, og det er jeg helt sikker på kom av at jeg hadde mine to anmerkninger i alle kadervurderinger, for dårlig på sikkerhet, og for lite flink til å studere klassikerne. Ja, men det ga vel jeg blaffen i, ikke sant (latter).

Når Laila forteller om økende ukultur i partiet bekrefter hun denne stemplingen:

(...) vi hadde i løpet av siste halvdel av 70-tallet utviklet en måte å være på overfor hverandre som var veldig destruktiv. Det var liksom hele tida å stemple, ”nei, det er et høyreavvik, og det er et venstreavvik”, og vi gikk jo løs på folks personlige integritet.

Innenfor den kommunistiske tradisjonen er stemplingskultur og nulltoleranse overfor meningsavvik et velkjent fenomen (Koester et. al.: 1950). I AKP (m-l) er ”Tesene om høyreavviket” fra 1975 bokstavlig talt et eksempel på dette. I gjennom denne offensiven mot avvik ble en rekke politiske oppfatninger og handlinger, og derav også personer, stemplet som avvik og avvikere som et resultat av innstramningen rundt partilinja (Tvedt 1989, Sjøli 2005: 102-116). Avvikende oppfatninger ble ansett som foræderi eller svik og kunne medføre store personlige kostnader for de det gjaldt (Knutsen 1989: 135).

Durkheim hevder at de hellige objektene, som inkluderer alt fra fysiske objekter til regler om atferd, skaper en forståelse av hva som er moral og hva som er umoral blant medlemmene. Hvis ikke medlemmet av gruppen utviser denne respekten defineres vedkommende som et ikke-medlem, og ulike former for sanksjoner og straff blir iverksatt (Durkheim 1984, 1995, Collins 1988: 192-197). Repstad forteller at i sitt materiale skjedde ikke passiviseringen ut fra teoretiske overveielser, men ut i fra personlige konfliktfylte relasjoner til miljøet (Repstad 1984: 106-107), og tilbaketrekingsprosessen kan fremskyndes gjennom at innflytelsesrike personer i en bevegelse stempler en person som avviker (Goffman 1968). Repstad hevder at tilhørighet og kontroll derimot ofte vil utsette passivisering, mens

tilbaketrekingen gjerne fremskyndes i de tilfellene hvor det eksisterer en sterk grad av stempling. Utmelding er imidlertid ikke *alltid* resultatet av stempling. Ofte vil man innordne seg, enten lojalt eller opposisjonelt. Om man velger den lojale eller den opposisjonelle linjen har mye å gjøre med hvilke personlige ressurser man har til å stå alene. Hvis man har disse ressursene kan kritikken til og med inspirere til økt aktivitet (Repstad 1984: 119). Nå er det heller ikke nødvendigvis slik at den sosiale kontrollen alltid utsetter tilbaketreking. Repstad påpeker at den sosiale kontrollen kan være belastende, og Portes (1998) hevder at sosial kontroll virker ulikt inn på forskjellige individer. For et medlem av en gruppe kan denne kontrollen styrke følelsen av tilhørighet, mens den for et annet medlem kan oppleves som en begrensning på vedkommendes individuelle frihet.

For å oppsummere, er det naturlig å trekke den slutningen at vennskap har vært en motvirkende kraft i forhold til utmelding, den sosiale kontrollen både motvirkende og katalyserende, mens stemplingen i all hovedsak har støttet medlemmer bort fra partiet.

Ikke bare kontroll og stemplinger, men rene utstøninger forekom også. Ståle forteller om ei jente som ble overarbeidet i partiets tjeneste:

Hun kollapset, og hennes mor tok henne med til Spania på rekreasjon en uke. Det var jo Francos Spania... (...) Så hun ble da faktisk ekskludert fordi hennes mor tok henne med til Spania. Jeg synes det er ganske sterke saker...

Mange av de som selv meldte seg ut av partiet av egen fri vilje hadde heller ingen lett tid i vente. Rune forteller:

(...) Men så var det jo en pisk også der. Man så jo hvordan det gikk med dem som gikk ut. Da var det justis.

Da var det utstøming?

Det var til dels det. Det kom litt an på folk sjøl, hvordan de tok det. Jeg tilhørte nok ikke det verste miljøet. For som sagt, vi tilhørte jo arbeiderklassen og vi var ganske rause med hverandre vi altså, men jeg har jo personlige venner som har vært utsatt for utstøming og som har virkelig følt det på kroppen. Jeg husker også ei jente (...) som ba pent om nåde. Hun sa det "jeg har lyst til å melde meg ut, jeg føler ikke..." og det var i Rød Ungdom-tida, "men jeg er så jævla redd for at dere skal slå hånden av meg, jeg har ikke lyst til det". Og hun ba nærmest om nåde, ba om godt vær, og hun var jo så jævla søt, så hun fikk det jo og, så hun fikset det gjennom at hun var pro-aktiv på en måte, og "jeg er ikke mot dere, og jeg er ikke uvenner med dere for det, men jeg vil ikke være med lenger". Og det gikk bra.

Selv om det ofte var slik at de som ikke var med ble ansett som motstandere, ble menneskelige hensyn altså tatt i en del tilfeller. Her kan man si at tilhørighet og vennskap kommer inn som en motpol, eller en regulerende kraft i forhold til kontrollen og ”justisen”. Generelt er det imidlertid liten tvil om at sannsynligheten for kommende sanksjoner er tatt med i beregningen for de som vurderte om de skulle melde seg ut. Coleman hevder at normer forsterkes vanligvis når man har med sanksjoner å gjøre. Når aktøren foretar handlinger, tas normer og derav eventuelle sanksjoner med i avveiningen (Coleman 1988: 104-105). Det er dermed høyst tenkelig at hensynet til de sosiale båndene man hadde i bevegelsen kan ha ført til at en del ble medlemmer lenger enn hva de ville vært hvis de hadde vært uavhengige.

Hvis vi skal se nærmere på hva som kan ha vært mer personlige egenskapsforklaringer som foranledning for denne typen harde sanksjoner, går Ståle nærmere inn på hvordan han oppfattet at kulturen og menneskesynet kunne være oppover i systemet:

Blant ledende kadere var det nok ofte at man ble sett på som brikker (...) Jeg opplever det sånn at det var mange personligheter som var mindre enn fullt utrustede, som var i ledende posisjoner. Og det var vel først og fremst personkonfliktene jeg opplevde som... hvor folk rett og slett oppførte seg forferdelig. Altså, de var ikke medmennesker i det hele tatt i enkelte situasjoner, og det var ofte ledende kadere som kunne få seg til det (...) Jeg synes at, jeg kan nevne flere altså, det var flere av den typen mennesker som hadde det vondt med seg selv, og som brukte ml-bevegelsen som et sosialt springbrett kombinert med terapi for seg selv, et eller annet sånt.

Eli bekrefter at enkeltpersoner kunne sette sitt preg på innholdet i partistrukturen:

(...) jeg hadde i mange år en lagsleder som var veldig ålreit på den måten at han... han sa ”vi må tenke sjøl, og vi må protestere når ikke vi er enige i ting”. Og han tror jeg fortsatt er AKP’er [2005], en underlig fyr. Men det var en ganske ålreit ting, og han sa at vi må bruke den demokratiske sentralismen, og det betyr at ”vi ikke bare må akseptere det som kommer fra oven, vi må også tenke oss om, og også si i fra hvis vi er uenige, det er vår plikt”.

Svein er også av den oppfatningen at kulturen varierte med hensyn til hvilke partisirkler man var en del av:

Jeg lurer på om det her var litt segmentert i de ulike miljøene, fordi jeg var mest i de kulturradikale miljøene, for å si det sånn. Og jeg opplevde ikke så veldig hardt hierarki i det. I andre sammenhenger hadde jeg en tendens til å heve meg over hierarkiet, for det lå ikke noen kontrollmuligheter utover det (latter).

Her trekker han inn et element til som går på hvorvidt man underkastet seg hierarkiet. På den måten er vi tilbake til det Erling var inne på, at man skulle ha en betydelig grad av mot og styrke for å stå i mot presset. Dette presset var miljøavhengig, samtidig som vi vet at det alltid vil være store individuelle forskjeller når det gjelder muligheten eller evnen til å heve seg over et hierarki. Enkelte var nok vanskeligere å ”temme” enn andre, og Trine følte ikke de autoritære kreftene så sterkt for sin egen del, og tror at hun kan ha fått et friere spillerom fordi hun hadde politisk erfaring allerede på det tidspunktet hun meldte seg inn.

Det faktum at det finnes mange ulike erfaringer fra de ulike partilagene, kan også vitne om at individene ikke *kun* var et viljeløst produkt av det organisatoriske systemet. Lederne i partilagene kunne utøve innflytelse, på godt og vondt, om ikke på det etter hvert så sementerte hierarkiet som sådan, så i alle når det gjaldt den formen den fikk i gjennom personlig stil og lederskap. Dette indikerer at selv om de indre forholdene i partiet har vært viktige grunner til at mange meldte seg ut kan dette ha variert i forhold til hvilket partimiljø man befant seg i.

6.5 Opprør og oppmykning

Både Rune, Erling, Kristine og Eirik snakker om de organisatoriske og anti-demokratiske tendensene som direkte årsaker for utmeldingen. Rune og Erling meldte seg ut på begynnelsen av 80-tallet, og Rune forteller fra landsmøtet i 1980:

[Opprøret] ble stadig sterkere, sterkere og sterkere helt til det der landsmøtet hvor da ledelsen klarte å holde opprøret nede ved disse organisatoriske tjuetriksa sine, og hvor da store deler av opposisjonen bare gikk, og da partilaget vårt var halvert, rett før eller rett etterpå, var det en hel partiavdeling som hadde meldt seg ut.

Men det var ikke da du gikk?

Ja, det er liksom typisk for meg. Jeg går noen ekstrarunder før jeg er helt sikker. Sånn gjør jeg det i kjærlighetslivet også, jobbmessig også... (...) Jeg holdt ut et par år til da.

Selv om det for Erling var nedleggelse av arbeidslaget som var det utløsende faktoren til at han meldte seg ut i 1981, vektlegger han i sterkere grad de totalitære aspektene. Da vi kommer inn på de ulike fraksjonene i partiet på denne tiden, mener han at mange av disse konfliktene var uttrykk for et opprør mot den autoritære tradisjonen:

(...) det var også et uttrykk for den veldig harde slag-linja. Altså, de som ikke er med fullt ut er mot. Og jeg husker jo godt at det var veldig mye internaviser også. Altså, en interndebatt med beinharde polemiske innlegg fra begge sider. Ja, det minner veldig om harde slag fra 20-årenes kommunistpartier i

Europa. Så vidt jeg husker så var det vel kanskje en fem/seks ledende folk som... det var en forunderlig sterk enhet i toppen i AKP av folk som representerte Sentralkomiteén, mens det var relativt ledende folk på enkelte frontavsnitt som, ikke minst i den faglige politikken stod sterkt i opposisjon. Men noe særlig mer sånn liberal tradisjon stod ikke de for heller.

Når Erling sier at 'det var en forunderlig sterk enhet toppen av AKP' kan dette ses i relasjon til det Goffman (1974) skriver om at det i særlig grad hos ledelsen i autoritære organisasjoner er viktig at man gir inntrykk av total enighet og ufeilbarhet for ikke å svekke gjennomslagskraften for organisasjonens mål. At dette var en bevisst strategi fra Sentralkomiteéns side i partiet er noe som bekreftes av Knutsen (1989). Det er imidlertid en balansegang her, for når dette spillet blir åpnbart for alle og enhver svekker det nettopp organisasjonens mål. Selv om Erling forteller at en viktig årsak til partikrisen rundt 1980 var den autoritære linjen, hevder han at opprøret ikke representerte den rake motsetning i så måte, men kun en korrigerende mot en mykere linje. Dette indikerer at de autoritære sidene ikke kan forklare krisen alene.

Til tross for at Rune og Erling meldte seg under denne første store krisen for partiet er det viktig å ikke trekke den slutningen at dette nødvendigvis har å gjøre med manglende lojalitet til partiet. Hirschman hevder at de lojale vil sette inn store ressurser på å endre organisasjonens kurs, og vil protestere for å få dette til. Etter hvert som uenigheten med organisasjonen øker vil vedkommende vurdere utmeldelse, og også true med utmeldelse, i håp om at dette skal gjøre ens protester mer effektive. Til slutt når lojaliteten sin smertegrense og utmeldelse vil være uunngåelig (Hirschman 1970). For Rune og Erling sin del virker det som om nettopp denne smertegrensen var nådd.

Blant de som oppgir indre forhold som årsaker for utmelding, varierer utmeldingstidspunktene for disse. Mens Rune og Erling meldte seg ut på begynnelsen av 80-tallet, gikk Eirik og Kristine ut på 90-tallet. Dette indikerer, i tråd med Erlings utsagn, at ukulturen og de totalitære trekkene ikke ble avskaffet over natten. For å kunne anslå noe mer nøyaktig når de indre forholdene kan ha hatt aller størst betydning for passivisering og utmelding, blir det nødvendig å spørre informantene når det var på sitt hardeste, og om det mildnet noe etter hvert.

Knut mener at det var verst i 1975 og 1976, og betegner seg selv som ganske "enøyd og forferdelig" i denne perioden. Han opplevde imidlertid at det allerede i løpet av 1977

begynte å løsne noe. Trine opplevde at de autoritære trekkene var sterkt gjeldene da hun ble medlem rundt 1977, men at de avtok i løpet av 80-årene:

Ja, det var mye roligere, mye roligere stemning og mye mer grundige diskusjoner, og mer løsrevet fra ledelsen, det var ikke sånne direktiver som kom, som det hadde vært mye mer av før. Så det var mye mer avslappet.

Dette later til å sammenfalle med det Tore sier. Han var på grunn av sin arbeidssituasjon ikke like involvert i en periode på slutten av 70-tallet. Da han kom sterkere tilbake igjen på begynnelsen av 80-tallet hadde mye forandret seg:

Nei, det var mye jeg ikke skjønte. Det var mye som hadde foregått der som jeg ikke skjønte, mer intellektuelle diskusjoner om demokrati, om autoritære ting.

På spørsmål om Tore opplevde å bli ”slått hånda av” da han meldte seg ut rundt 1983, får vi også en pekepinn på klimaet var i ferd med å bli mildere:

Om du gikk ut var du på en måte kamerater med dem fremdeles (...) Men du kunne nok ha den opplevelsen da Helge og Kjell Arild gikk ut da, tidligere, på slutten av 70-tallet [sic.]¹⁶, da kunne du nok få sånne opplevelser, men senere hadde du ikke det, det var ikke noe valg mellom det, det var politiske valg.

Også Ståle mener at de sterke autoritære trekkene nesten ble avskaffet rundt 1980, mens Laila, som meldte seg ut ved å si i fra klart og tydelig omkring ti år senere, stiller seg uforstående til det:

Det var jo fremdeles strengt [1990]. Jeg skjønner ikke helt den tankegangen der, det har alltid vært sånn at enten er du med oss eller så er du mot oss, så det har ikke hatt noe med... for det går liksom på... enten er du innenfor eller så er du utenfor, og hvis du er utenfor, da er du frafallen, og det gjelder uansett hva slags tøvær eller ikke det har vært innad.

Så sent som i 1997 kan det hevdes at partiet opptrådte nokså autoritært da det AKP-dominerte styret i Klassekampen grep inn og erstattet Paul Bjerke med Jon Michelet som redaktør, noe som førte til at nesten hele staben sluttet (Sjøli 2005: 221). Kristine forteller at

¹⁶ Her siktes det til Helge Øgrim og Kjell Arild Nilsen som meldte seg ut og tok offentlig avstand fra partiet i kjølvannet av partiets landsmøte i 1980 (Istad 1992: 168).

hun opplevde AKP som en toppstyrt koloss i denne saken og at det var det som var den utløsende årsaken til hennes endelige brudd med partiet. Likevel trekker altså flertallet av mine informanter i retning av en gradvis oppmykning etter 1980, og dette er også noe som kan forstås ut av Sjøli (2005). Dette kan ha vært en konsekvens av protestene og utmeldingene på denne tiden. Det ser dermed ut til at direktivene, hemmeligholdet, den private inngripen, strenge kontrollen og stigmatiseringen var aller mest gjeldene i partiet på slutten av 70-tallet, selv om denne forklaringsmodellen på passivisering og utmelding også kan ha vært viktig i andre perioder gjennom partiets historie.

6.6 Oppsummering

De indre forholdene i partiet, både de organisatoriske og de kulturelle, spilte en viktig rolle i hvorfor mange medlemmer vendte partiet ryggen. Partiet var organisert etter den demokratiske sentralismen, og dette må ses i sammenheng med at man anså seg som en del av den kommunistiske tradisjonen med revolusjon som mål. Det faktum at partiet tok trusselen om en ny verdenskrig, med Sovjetunionen og USA som hovedaktører, stadig mer alvorlig fra midten av 70-tallet, var en viktig grunn til at sikkerhetspolitikken og hemmeligholdet ytterligere ble forsterket. Troen blant medlemsmassen om at en revolusjon eller en krig ville komme var sterkt varierende. Noen opplevde en sterk personlig frykt i denne forbindelse, mens andre hadde et mer avslappet forhold til det. En dobbel bevissthet ser også ut til å ha vært gjeldende for mange, hvor man erkjente at faren for krig var der, men ikke greide å ta det tilsvarende inn over seg. Krigsfrykten ser ikke ut til å ha vært noen direkte årsak til at folk meldte seg ut, men organiseringen og kulturen i partiet har vært av vesentlig betydning. Og dette må ses delvis i sammenheng med krigsfaren.

Viktigheten av diskusjoner og at motsetninger skulle frem i lyset gikk hånd i hånd med direktivene fra ledelsen, noe som gjorde at diskusjonene mistet mye av sin verdi for mange. Den dype innblandingen i medlemmenes privatliv, kunne også være en stor byrde for mange, selv om kadervurderingene, som var selve hjørnesteinen i denne inngripen, i seg selv ikke ser ut til å ha den største forklaringskraften for utmelding. Aksepten av både ledelsens direktiver og inngripen i den private sfære blir av flere forklart ut i fra at det var en forutsetning for den handlekraften som var så nødvendig for at partiet skulle nå sine mål.

En sterk sosial tilhørighet, både når det gjelder vennskap og sosial kontroll, var gjeldende i partiet. Den sosiale kontrollen, eller forventningspresset, kan ha ført til at folk ble medlemmer lenger enn hva som ellers ville ha vært tilfelle, men kan nok også ha vært

belastende for mange (Repstad 1984: 26, Portes 1998). Stempling og stigmatisering i forhold til meningsavvik var også en viktig side ved partikulturen, og dette kan ha vært med på å skyve mange medlemmer bort (Goffman 1968). Det må understrekes at disse kulturelle forholdene later til å ha variert avhengig av hvilket partimiljø man var en del av.

Selv om AKP (m-l) må anses som nokså autoritært gjennom hele sin partihistorie, er det mye som taler for at de indre forholdene stod aller sterkest som forklaringskraft når det gjelder passivisering og utmeldinger rundt 1980.

7 Livsløp og endring

Flere forklarer utmeldingen delvis ut i fra individuelle årsaker, og vektlegger stress og utslitthet på bakgrunn av det enorme arbeidstempoet i partiet. Dette kan også ses i et mer strukturelt perspektiv som omhandler livsløp. Anledningsperspektivet står her sentralt ved at en forutsetning for at all tid man viet partiet lå i at de aller fleste var unge, med den energi og kapasitet som dette ofte medfører, mange var studenter og de færreste hadde familie. Disse faktorene frigga massevis av ressurser. Hvor stor betydning dette hadde er noe som viser seg når vi skal se på hvilke problemer som oppstod da denne livssituasjonen endret seg. Jeg vil innledningsvis la informantene gi en beskrivelse av hvor mye de brukte av tid i partiets tjeneste.

7.1 Roller, stress og utslitthet

Knut gir dette innblikket arbeidshverdagen:

Vi jobbet steinhardt, jeg var så sliten, vi jobbet...

Hvordan holdt dere ut, hva var det som ga energien?

Det var den store saken, at det kunne skje en krig, at vi faktisk hadde en jævla stor oppgave (...) Jobbet på akkord, jobbet som faen, så var det hjem å ete middag, og stand...

Og salg av Klassekampen?

Ja, og salg av *Klassekampen*, vi samlet penger til PLO, i '76, '77, og å selge *Klassekampen* og streikestøtte, og så gikk du med *Klassekampen* på kvelden, hele uka, fra søndag kveld til lørdags kveld (...)

Tore synes også i dag det er vanskelig å forstå hvordan han kunne holde et slikt tempo:

Først så var jeg i god form, god fysisk form, og det er jeg i dag og. Men... nei, det skjønner jeg ikke. Det gikk døgnet rundt, i ett sett (...) Vi var veldig flinke til å organisere ting. Og da hadde du sånn begrep som møtekommunisme. Ikke sant, det ble møte for møtets skyld. Og sånne ting diskuterte vi og prøvde å unngå. Det ble jo veldig mye møter. Det gikk døgnet rundt, og på morran gikk vi rundt og delte ut løpesedler... (...) I dag skjønner du ikke det.

Disse utsagnene understreker de eksistensielle drivkreftene hos medlemmene og i partiet. Etter hvert ble imidlertid medlemsmassen eldre, de gikk fra studier til jobb, og de fleste fikk familie. Da arbeidsmengden fortsatte i like høyt tempo som tidligere ble det

vanskelig å kombinere de ulike rollene. For flere ble dette en belastning. Laila var medlem helt frem til 1991, etter en lang passiviseringsprosess:

Det ble jo vanskeligere etter hvert som man fikk barn selvfølgelig (...) jeg fortsatte jo med politisk virksomhet, det var ikke så aktivt, men man var på møter, stod på stand og...

Laila ble altså tvunget til en mer pragmatisk innretning. For Trine var kombinasjonen av partiarbeid og en krevende jobb en viktig grunn til at det ble for mye. I 1987 ble hun syk:

Da hadde jeg stått på i veldig mange år hvis du tenker fra starten i '69, så hadde det blitt ganske lenge. Da ble jeg fysisk veldig syk, og gikk inn i en lang sykemelding, så jeg var veldig dårlig. Diffuse lidelser. Så da hadde jeg jo permisjon fra jobb og fra partiarbeid. Men jeg kom tilbake igjen.

Om ikke Eli "møtte veggen" i tilsvarende grad, var noen av de samme faktorene gjeldende for henne på midten av 80-tallet, da hun i tillegg til partiet hadde en svært krevende jobb og små barn:

(...) Jeg [var]så utslitt av alt mulig da (...) Jeg hadde det hardest på midten av 80-tallet, nesten, for da hadde jeg den mellomlederjobben, og små barn. Og en stab som hamra lederne sine i filler, gjerne. Så jeg stod jo ofte og jobbet til langt på natt. Og så var det hjem til barn, og så var det møter og det ene med det andre. Så jeg hadde det tøffest da. Det er helt sikkert.

Som vi kan se ut av dette sitatet innebærer overgangen til etableringsfasen ofte en økning av roller, eksempelvis som far/mor, ektefelle, arbeidstaker/giver osv. Disse rollene, i tillegg til rollen som livstilsolitiker, kan ha ført til motstridende forventninger som gjorde det belastende eller umulig å oppfylle alle rollene på en tilfredsstillende måte (Hochschild 1979, 1983). Her må det også åpnes for at påvirkning fra omgivelsene kan ha vært en faktor som har bidratt til passiviseringen (Repstad 1984: 76). Impulser fra barn, ektefelle, nye kollegaer og naboer kan ha ført til at ens oppfatninger blir utfordret og at verden således ikke vil fremstå som like enkel som den kan gjøre i et mer homogent miljø som man kan oppleve i en studenttilværelse.

På spørsmål om hva AKP (m-l) kunne ha gjort annerledes peker Ståle på de problematiske sidene ved tidspresset:

Du kan kanskje si det sånn at, hadde man tatt hensyn, vist større romslighet, og tatt større hensyn til at man skal være menneske i mellom 60 og 100 år, enn i en tre-års-periode, så hadde vel ting sett litt

annerledes ut, men jeg tror ikke at noe hadde blitt substansielt forandret for bevegelsen som sådan fordi... den døde ideologisk.

I forhold til økende romslighet som Ståle etterlyser, må partiet ha beveget seg på en knivegg i så måte. Ved å løsne tøyene kunne man ha risikert en reduksjon i den mobiliseringen partiet var så avhengig av, mens tilbaketrekning og utmelding kunne bli resultatet hvis medlemmene ble presset for hardt.

Ståle ser ikke på arbeidspresset som den primære årsaken til partiets fall, men altså det ideologiske prosjektet. Altså meningsperspektivet fremfor anledningsperspektivet (Repstad 1984). Mitt inntrykk er at det i denne sammenheng først og fremst kan være fruktbart å se det i forhold til hvorvidt det ga *mening* å holde et slikt tempo. Med andre ord sammenhengen mellom investering av tid og krefter på den ene siden og troen på resultater av det arbeidet som ble nedlagt på den andre siden. Det kan være lettere å holde et tempo i ytterkanten av sin kapasitet når man anser sitt arbeid som livsviktig. I det det sås for mye tvil rundt hvorvidt ens innsatts gir mening, er det naturlig å anta at utslitthet i større grad gjør seg gjeldende. Eirik understreker dette:

Det er klart at når du er styrt så ideologisk som det vi var så blir du på en måte en i stand til å sykle litt på vannet en stund. Sånn at det var nok innmari mye drivkraft i det at folk, inkludert meg selv, trodde nok at det opprøret og opptøyene og forfallet av kapitalismen ville foregå fortere enn det skjedde. Så du så på en måte for deg at her ville kapitalismen få problemer. Vi som bevegelse kommer til å få en stor vekst framover, og da er det jævla mye krefter som blir mobilisert altså. Og så raser det desto mer når det ikke skjer (...)

Likevel ser Alberoni (1984: 221) og Tarrow (1998: 147) ut til å være av den oppfatning at anledningsperspektivet *kan* stå alene som forklaringsmodell. Alberoni påpeker at den følelsesmessige intensiteten som kjennetegner medlemskapet i sin tidlige fase i sosiale bevegelser ikke kan fastholdes. En ny livssituasjon for medlemmene vil før eller senere inntreffe (Alberoni 1984: 221). Tarrow hevder at kanskje den viktigste årsaken til sosiale bevegelsers fall er utslitthet. Mens protester og demonstrasjoner gir økt energi i begynnelsen, vil man etter hvert som bevegelsen formaliserer seg oppleve personlige kostnader, og til slutt kanskje utbrenthet og brutte illusjoner (Tarrow 1998: 147). Her må det skytes inn at nye, yngre krefter kan gjøre sitt inntog i en bevegelse idet utslitthet på grunn av overarbeid inntreffer hos enkeltpersoner (Gundelach 1988: 284-285). I AKP (m-l) vet vi at dette var tilfelle i svært liten grad, resultatet av dette ble at arbeidsbyrden ble liggende på de samme

personene som ti år tidligere. Medlemsmassen i partiet befant seg i all hovedsak innenfor samme fødselskohort og viste at AKP (m-l) var et generasjonsfenomen. Sjøli (2005) understreker at selv om partiledelsen prøvde å få partiet til å fremstå som løsrevet fra 68-generasjonen, og snarere som en viderefører av den kommunistiske tradisjonen, var dette en illusjon.

Ved å ikke først og fremst se på AKP (m-l) som et politisk parti, men som en sosial bevegelse, tydeliggjøres avhengigheten av sterke krefter i de yngre aldersgruppene for bevegelsens overlevelse.

7.2 Rolledistanse

For mange av de som forble medlemmer etter at "voksenlivet" og redusert anledning gjorde sin inntreden, har vi sett at mange som følge av dette trakk seg noe tilbake. Innbakt i dette kan også ligge en distansering i forhold til den rollen man er i. Eli gir et eksempel på dette, der måten partiet var organisert på kunne gi utilsiktede smutthull som økte medlemmenes individuelle valgmuligheter. Hun forteller hvordan sikkerhetslinja noen ganger kunne fungere til hennes fordel, der hun knytter det opp i mot tidspresset:

Jeg husker jeg hadde truffet en innmari flott fyr, og så hadde jeg ikke tid til å treffe ham. Jeg tenkte, i helsike heller, og så kjørte jeg to møter opp mot hverandre, så sa jeg på det ene stedet at "jeg kommer ikke fordi jeg skal på det andre stedet, og så sa jeg på det andre stedet at jeg kommer ikke fordi jeg skal på det første stedet" (latter). Så tok jeg meg tid til å treffe han fyren. Men ikke sant, poenget er, jeg visste at der ville de aldri sjekke med hverandre.

(Latter) Så du kunne utnytte det også?

Det kunne jeg utnytte maksimalt, det var jo litt sleipt da. Jeg er glad for jeg gjorde sånne ting, for dermed tror jeg at jeg overlevde ganske bra den perioden.

Elis reaksjonsmønster er nok ikke unaturlig innenfor et rigid system. I stedetfor å erklære høylydt sin misnøye eller harme, og dermed kunne forvente seg en dertil hørende rekke av sanksjoner, vil det ut i fra en rasjonell overveining være lettere å velge den skjulte protest.

Elis reaksjon vitner om en viss distanse til den rollen man har. Med bakgrunn i forrige kapitels fortellinger om stress og overarbeid er det naturlig å åpne for at nettopp rolledistanse kan ha vært gjeldende for en del. Hochschild (1983) hevder at dette ofte er en naturlig konsekvens av at man har påtatt seg større oppgaver enn hva man egentlig klarer å

gjennomføre. Det vil da oppstå et gap mellom hva man prøver å føle og hva man faktisk føler, noe som er svært anstrengende over tid. Å hele tiden forsøke å endre på hva man føler krever kontinuerlig følelsesarbeid, og i verste fall kan man til slutt gjøres fremmed overfor egne følelser.

Goffman angir to ytterpunkter for å illustrere hvilket forhold man kan ha til den rollen man innehar. Det ene ytterpunktet er å gå fullt og helt opp i rollen sin, og den andre, hvor front stage / backstage-prinsippet kommer inn, er å innta det kyniske standpunktet. Sistnevnte kjennetegnes av en mangel på tro på eget spill og en likegyldighet overfor publikums oppfatning: ”Vedkommende kan ha en uprofesjonell glede av sin maskerade, oppleve en slags skadefro psykisk aggressivitet over det forhold at han etter forgodtbefinnende kan leke med det hans publikum må ta alvorlig” (Goffman 1974: 24-25). At Eli handlet som hun gjorde vitner ikke om at hun var likegyldig til publikums oppfatning, det var derfor hun handlet i det skjulte, men for øvrig kan beskrivelsen være treffende. Goffman hevder at for kynikeren trenger det ikke nødvendigvis være i egeninteresse eller personlig vinnings ærend, men i Elis tilfelle var det det, om enn ikke i den mest usympatiske varianten.

Goffman hevder at dersom man er kommet i nærheten av disse to polene, å gå helt opp i sin rolle, eller å se kynisk på den, gir dette spesielle fordeler og forsvarsmuligheter, og man vil dermed ha gode muligheter for å stå løpet ut i organisasjonen. Han understreker for øvrig at det i løpet av en lang aktivitetsperiode er vanlig å pendle mellom disse ytterpunktene, og man kan også gå fra tro til tvil eller omvendt (Goffman 1974). For mange AKP’ere kan det tenkes at mange gikk fra tvil til tro i tilnæringsfasen, mens man etter hvert nærmest gikk i ett med rollen. En slik internalisering av rollen kan ha vært nødvendig for å oppnå den grad av dedikasjon som krevdes. Politisk tvil og endret livssituasjon vanskeliggjorde imidlertid dette i det lange løp. Et mer distansert eller kynisk forhold kan da ha blitt nødvendig for å fortsette. Noe ikke Goffman berører, men som likevel er et aktuelt spørsmål, er om ikke en distansering kan ha markert begynnelsen på slutten for en del? Ut i fra mitt intervjumateriale, og med tanke på partiets eksistensielle dimensjon, er det ting som tyder på det.

7.3 Personlige oppgjør

I likhet med mange av forklaringene på innmelding, er det også når det gjelder utmeldinger faktorer som kan ses på som svært personlige. For enkelte av dem jeg har snakket med kan disse betegnes som en oppvåkning fra drømmen, og de eksistensielle faktorene står således

sentralt. Rune hadde en slik oppvåkning og påfølgende oppgjør da han meldte seg ut på begynnelsen av 80-tallet:

Nei, jeg skal si deg det, at på samme måte som jeg ble rekruttert inn med den dama, ble jeg på en måte rekruttert ut med den dama også. Jeg satt med en tre-roms-leilighet, med en jobb og en bil, en kjerring og en unge, og skjønnte ikke bæret av hvordan jeg hadde kommet dit, og det ble et sånt oppbrudd i livet mitt, hvor jeg begynte å tenke, hvorfor er jeg her, og åssen er jeg kommet hit og er dette noe sted å være for meg? Og så gjorde jeg sånn opprør, sånn man gjør noen ganger i livet, staka ut masse nye kurser, og poenget mitt var at jeg hadde hatt sånne autoriteter som hadde styrt meg, og parti var den ene autoriteten og kona mi var den andre, og da ville jeg på et eller annet tidspunkt begynne å bestemme litt sjøl i livet. Da var jeg i midten i 20-åra, så gammel som deg omtrent, og så tenkte jeg, faen nå er det på tide å bli kaptein i livet sitt, og da røyk partiet og kjerringa og hele dritten... (latter) Jobben og. Det var mye som røyk da... Så da var det en korrigering.

Som vi ser er dette noe langt mer enn et oppgjør med et politisk parti. Rune er den eneste som selv påpeker at en viktig faktor for innmelding og senere utmelding hadde mye å gjøre med ett og samme tema, nemlig kona. Selv om dette naturligvis må tolkes som en spissformulering, er det igjen et klart uttrykk for at sosiale bånd-perspektivet står sentralt.

Som vi var inne på i kapittel 7.1, hadde Trine en lengre periode med sykemelding på grunn av utbrenthet mot slutten av 80-tallet. I den forbindelse opplevde også hun et slags oppgjør i livet:

Jeg tror jeg var sykemeldt i ni måneder, eller noe sånt. Da kom jeg tilbake igjen. Men da hadde det skjedd noe med meg. For da hadde jeg kanskje fått min 40-årskrise på en måte. Eller da var jeg 37 år, og da begynte jeg selvfølgelig å tenke på hvordan jeg ville ha det resten av livet mitt.

Stilte du deg noen spørsmål om partiet også, altså ideologiske... ble du kritisk i forhold til partiet også, eller var det mer personlig?

I utgangspunktet var det personlig, altså slitenheten, jeg begynte mer og mer å tenke på: "Har ikke jeg sannelig gjort min verneplikt nå? Nå vil jeg liksom være mer sammen med familie og venner. Jeg vil ta vare på forholdet mitt på en helt annen måte. Jeg vil gjøre jobben min enda skikkeligere enn før".

Som en følge av dette gled hun stille ut av AKP/RV-arbeid, men samtidig ble hun aktiv i kvinnebevegelsen, som hun også hadde vært tidligere. I Trines tilfelle kan vi se at det å ivareta sosiale bånd *utenfor* bevegelsen var en viktig faktor for utmeldingen.

Eli hadde også et liknende oppgjør, etter en lang passiviseringsprosess. For henne var det i stor grad var knyttet opp til det politiske, og hun er en av de som i sterkest grad forteller at prosjektet rett og slett ikke lenger ga mening:

Selv om jeg ikke turte å innrømme det for meg selv, for det har jo noe med å si til seg selv at jeg har kastet bort de siste 15 årene av livet mitt på... eller hva det var for noen ting... eller mer enn 15 år (...) jeg følte da at jeg ikke greide å se noen realisme i prosjektet. Jeg mistet helt troen på... det ble nesten bare en lek på en måte. Jeg syntes liksom... det hadde ikke noen troverdighet lenger.

Så det var de små sakene som du opplevde ga mening, ikke den store?

Ja, for den funka ikke sånn at jeg greide å ha noen tro på den.

Som vi tidligere var inne på hadde Eli svært så travle dager på denne tiden, og dette anledningsperspektivet bør ses i sammenheng med at prosjektet ikke lenger ga mening. En annen viktig faktor, er at det for Eli åpenbart lå kraftige erkjennelser til grunn, og det er fristende å trekke trådene tilbake til hennes forklaringer for innmelding. Selv om kjærlighetssorg og total desillusjon over et politisk prosjekt i utgangspunktet har begrenset sammenheng, peker begge i retning av dyptgripende personlige erkjennelser.

Flere av mine informanter setter både sin innmelding og utmelding i et eksistensielt lys. Selv om jeg ikke har noen tilnærmet dramatiske historier å la Dag Solstads (1982) romanfigur Nina Skåtøy som tok sitt eget liv, peker flere av sitatene tydelig i retning av brutte illusjoner.

7.4 Oppsummering

Slik medlemmene i AKP (m-l) var organisert med hensyn til arbeidsmønster og arbeidsmengde, var en fleksibel livssituasjon med mye fritid en viktig forutsetning.

Rundt 1980 var mange medlemmer kommet i etableringsfasen, og ny jobb, familie og kanskje nytt bosted lot seg dårlig kombinere med et stadig uforminsket krav om innsatts i partiets tjeneste. Da AKP (m-l) på grunn av manglende rekruttering viste seg å være et generasjonsfenomen var det ingen til å ta over da stress og utslitthet begynte å gjøre seg gjeldende blant de etablerte medlemmene. Overgangen til etableringsfasen kan ha medført motstridende forventninger i fra ulike sosiale relasjoner (Hochschild 1983), samtidig som påvirkningen fra de sosiale relasjonene man hadde utenfor bevegelsen kan ha ført til en større distanse til det politiske prosjektet (Repstad 1984: 76). Flere tok et personlig oppgjør rundt utmeldingstidspunktet hvor de korrigerste eller la en ny kurs for livene sine.

For de som hadde en lang passiviseringsprosess kan den sterke graden av arbeidsmengde og kontroll ha ført til forsvarsstrategier fra medlemmenes side, og en økende

rolledistanse kan ha vært tilfelle for en del. Dette kan nok både ha vært en forutsetning for fortsatt medlemskap, men kan også ha ført til utmelding i et lengre tidsperspektiv.

8 Tap av overbevisning

I dette kapitlet vil jeg fokusere på politiske og ideologiske forhold, internasjonale så vel som nasjonale. Rundt 1980 ble det opplagt for mange at utopien var over; Mao var død, sannheten om kulturrevolusjonen begynte å åpenbare seg, hans etterfølger Deng tok kapitalistiske grep i økonomien og Pol Pots herjinger ble stadig mer veldokumentert¹⁷. Massakrene på Den Himmelske Fredsplass i 1989 ble for dem fleste den siste spikeren i likkisten for Kina- dyrkelsen for de som på dette tidspunktet fremdeles var medlemmer (Sjøli 2005).

8.1 Politisk tvil og utmelding

Laila meldte seg ut i 1991, etter å ha vært i den fløyen som krevde et større oppgjør med den kommunistiske tradisjonen og en mer programforpliktet demokratisk retning for partiet. Helt fra hun og familien for en periode flyttet fra Oslo omkring ti år tidligere, kan man si at den gradvise passiviseringen inntreide:

Det skjedde gradvis, men det skjedde ikke ordentlig før ganske sent, egentlig. Og det var to ting som betydde ganske mye for meg, og det ene var muren i Berlin, og det å se at det ikke var så enkelt som vi alltid hadde sagt, nemlig at ”vi støtter ikke DDR, og vi støtter ikke Sovjet”. Da måtte det bli mye mer sånn... så enkelt er det ikke, for hva kan vi sette opp isteden?

Hun forteller også at hun på denne tiden leste om hvordan det *faktisk* hadde vært i Kina og at dette ble en ”eksistensiell og fæl” opplevelse for henne. Eirik mener at en av de største feilene AKP gjorde var den sterke tilknytningen til Kina. Han mener riktignok at partiet tok høyde for kulturelle og teknologiske forskjeller, men mener at avhengigheten av dette landet ble for sterk:

¹⁷ Når det gjelder partiets offisielle støtte til Pol Pot er det ingen av mine informanter som hevder at de personlig bifalt dette, noe som kan tyde på nok et språk mellom medlemsmassen og partiledelsen. Samtidig er det ingen som heller hevder at partiets støtte til Pot var en direkte grunn for utmeldelse, selv om enkelte understreker at denne støtten var problematisk. Her bør det påpekes at dette nok er blant de mest betente temaene i ml-historien, noe som åpenbarte seg under den såkalte Hagtvedt-debatten i 2003. Selv om jeg ikke har noe belegg for å hevde at mine informanter er mindre enn fullt ut ærlige på dette punktet, kan vi ikke helt utelukke muligheten for at man, naturlig nok, ikke med lett hjerte ønsker å bekjenne en eventuell slik støtte i ettertid.

Og der var vi ikke gode nok til å lage norsk politikk, det mener jeg. Og hadde man vært det ville man ikke vært like sårbar når Kina som fyrtårn raste også, ikke sant. Da hadde det vært lettere å stå på egne bein.

Eirik er helt på linje med Sjøli (2002, 2005) som rett og slett mener at den ideologiske pakkelsen fra Kina var hovedgrunnen til AKP (m-l)s fall. Denne pakkelsen var ikke i overensstemmelse med grunnlaget for at folk meldte seg inn i utgangspunktet. Medlemmene sprang ut av det anti-autoritære ungdomsopprøret med anarkistiske oppfatninger og var "(...) aldri egentlig villige til å kjøpe hele pakken om proletariatets diktatur og nødvendigheten av den voldelige revolusjonen" (Sjøli 2005: 165-166).

Eirik meldte seg ut omkring 1992. I denne perioden stod han på den fløyen som ville gjøre RV til et selvstendig parti. Selv om han ikke dømte AKP nord og ned, trodde han ikke lenger at det kunne bli et ledende parti på grunn av den sentralistiske organisasjonsformen og forhistorien generelt. Utmeldingen kom først og fremst som et resultat av at han ville satse mer på RV. Hans brudd var ikke mer dramatisk enn at han sluttet å betale kontingent, og det var således ingen aktiv utmelding. Mens Eirik vektlegger selvstendighet i forhold til Kina, peker Trine i tillegg på problemet med å være isolert i norsk politikk:

Det tror jeg handler om det å mer kunne ha utviklet AKP mer som et samarbeidsprosjekt, ikke bare være rene og røde, men kanskje ha kompromisset på noe for å få til noe annet som i hovedsak var viktig.

Selv om partiet på mange områder beveget seg mot høyre på 80- og 90-tallet, var det sannsynligvis i for liten grad til at et bredere samarbeid på venstresida kunne muliggjøres. Viktigere er nok at partiet allerede på begynnelsen av 80-tallet ikke lenger var et relevant parti å samarbeide med. Medlemsmessig hadde tilbakegangen vært stor. Et eventuelt samarbeid måtte nok ha inntruffet på et langt tidligere tidspunkt, og man kunne ha fremholdt den mer åpne linjen fra 1971 til 1974, noe som startet under EF-kampen. Denne linjen tok brått slutt med kampen mot revisjonismen og høyreavviket i 1975, da Pål Steigan overtok som partiformann etter Sigurd Allern (Sjøli 2005: 65). Hvis vi skal driste til anslå, ikke bare grunner til at folk meldte seg ut, men grunner til partiets sammenbrudd, kan to viktige grunner ha vært at det ikke greide å knytte bånd nasjonalt, samtidig som de ikke greide å løsrive seg internasjonalt. Samtidig er det viktig å understreke, som Tarrow (1998) gjør, at slike kompromisser som et samarbeid forutsetter, kan vanskeliggjøre partiets bevaring av sin

politiske og ideologiske egenart. Partiet kunne dermed ha mistet medlemmer på dette grunnlaget. Det samme kunne de ha gjort hvis de ikke hadde hatt et ideal å jobbe mot.

Kristine opplevde også en gradvis passivisering, men meldte seg ikke ut før så sent som i 1997. De siste årene var hun ”drittlei møtevirksomheten” (som hun hevder det, i de verste periodene, kunne være helt opp til fem av om dagen), og noe deltakelse i direkte akp-sammenheng gikk sjelden utover lagsmøtene. Samtidig visste hun at den viktigste saken for henne, anti-rasismen, ville hun uansett fortsette å arbeide med, i eller utenfor partiet. Som tidligere nevnt var redaktørskiftet i Klassekampen det som utløste det endelige bruddet, men det var også andre saker som opptok henne:

Jeg kunne like gjerne ha meldt meg ut før også, som handlet om synet på nasjonalstaten. Siden jeg alltid har vært veldig engasjert i anti-rasisme... helt siden tidlig på 70-tallet så har jeg også etter hvert blitt motstander av nasjonalstaten i den forstand at jeg oppfatter at kimen til rasisme ligger i nasjonalismen. Det er den som får oss til å lage sånn ’vi og de andre’, at det ligger i på en måte nasjonalstatens vesen å utelukke folkeslag som blir ansett som uønsket, og undertrykke minoriteter internt. At det blir på en måte en måte å reproducere nasjonalstaten på med nødvendighet (...) Og det er jo et syn som går helt i mot AKP som alltid har sett på nasjonalstaten som nødvendig i kampen mot imperialisme og undertrykking, man må ha et utgangspunkt i nasjonalstaten for å kunne lykkes. Så jeg var jo lenge blitt utskjelt for å være trotskist¹⁸.

Samtidig følte hun et visst ubehag ved å forlate noe hun oppfattet som et synkende skip, men da hun var såpass uenig med partiet var det ingen annen utvei. Her kan vi igjen se at lojaliteten til slutt når sin smertegrense.

Knut sier at han ofte har vært irritert på mye, spesielt på sikkerhetspolitikken på 70- og 80-tallet. Likevel meldte han seg ikke ut før i 2001. Passiviseringen skjedde gradvis, med steinkastingen i Gøteborg i 2001 i forbindelse med det internasjonale toppmøtet i Verdensbanken, som den utløsende faktoren:

Jeg var jævla i mot den steinkastingen, hvor det var en større fraksjon i AKP, og blant de yngre, som mente at det var riktig å... forsvarte det som skjedde der nede, og som mente det var mulig å stoppe toppene, som vi sa at ”nei, det var totalt bak mål”.

Det var kanskje en generasjonsforskjell?

Ja, generasjonsforskjell, og den delen av ungdommen som var... i motsetning til en del av ungdommene der, de meldte seg ikke inn i AKP, det var mer eller mindre den ”militante” delen, det var Blitz.

¹⁸ Trotskismen har sitt utgangspunkt i lederen av Den Røde Armé under Lenin, Lev Trotsky. Et av hovedskillene mellom Trotsky og Stalin var at mens Stalin gikk inn for ”sosialisme i ett land” ønsket Trotsky umiddelbart å spre revolusjonen til andre land (Dziewanowski 1989: 166-170).

Ståle er den eneste av dem jeg har intervjuet som fremdeles er *formelt* medlem, men er ikke aktiv utover det å betale medlemskontingenten. Han feller også en relativt hard dom over dagens AKP [2005]:

Jeg opplevde at AKP for meg døde litt ut, rundt 1990. Da var det egentlig slutt, helt, syntes jeg. Jeg har fortsatt å være medlem, litt sånn ut i fra en sosiologisk betont sak, og litt sånn nostalgi-sak. (...) [Jeg] betaler nødtørftigst til AKP, men opplever at medlemmene i dag enten er gamle hedersmenn som egentlig ikke kommer så mye lenger og som er vel forsynt på en måte, eller ganske spesielle personligheter som vel er mindre enn magnetiske for å si det sånn (...) Hadde den blitt fornyet på en måte som hadde vært overbevisende, tror jeg bevegelsen hadde vært mye mer levende i dag. Det tror jeg helt klart er det viktigste. Altså, det ideologiske prosjektet døde rundt 1980.

Ståle forklarer sitt fortsatte medlemskap delvis ut i fra nostalgi. Det er for øvrig et interessant funn at mange meldte seg ut mange år etter at de hadde mistet troen på prosjektet AKP (m-l). Vi har vært inne på at sosiale kostnader og følgelig sterk grad av lojalitet kan ha vært en viktig årsak (Hirschman 1970: 94). Dette kan ha bidratt til den sterke kollektive identiteten i partiet, noe som igjen kan ha økt terskelen for utmelding. Disse faktorene kan være én god forklaring. En annen forklaring som Hirschman (1970: 101) gir er at man i realiteten har valget mellom å melde seg ut fordi man er uenig med partiet eller bli værende i misnøye. Ved å melde seg ut setter man imidlertid seg selv på sidelinjen, fordi man fremdeles er medlemmer av samfunnet som vil fortsette å gå i feil retning. Dette er et perspektiv som støttes av flere av forfatterne i *Guden som sviktet* (Koestler et. al: 1950), når de hevder at en viktig grunn til å bli værende var å unngå å miste innflytelse, samt erkjennelsen av at om man ønsket å skape endring i partiet måtte dette skje innenfra. Dette var også en viktig faktor for Trine for fortsatt medlemskap på 80-tallet, da hun gjennom denne indre kampen så at partiet var i ferd med å endre seg til det bedre. En tredje mulighet er at mange kan ha gått gjennom en omtolkningsprosess, hvor man har dreiet fokuset vekk fra det store prosjektet og i retning av mer konkrete politiske saker, uten at jeg i intervjumaterialet mitt har tilstrekkelig belegg for å fastslå dette.

Erling konkluderer i sitt tilbakeblikk på virksomheten i AKP (m-l) på en måte som jeg opplever er i overensstemmelse med også mange av mine andre informanter:

Nei, jeg tror nok... det var nok en drøm dette her. Det er klart at realismen i en revolusjon i Norge... Vi bygde i veldig stor grad på gods som vi hentet fra mellomkrigstiden, og den Komintern-tiden (...) Og jeg tror det har spilt ut sin rolle ja, men jeg står på enkelte ting, du ser overalt i verden en kapitalisme som kommer i krise, og det dukker, herregud, altså reaksjonære voldsgrupper i ytterkanten, eller anti-demokratiske krefter i mye bredere front. De vil du se om igjen og om igjen. Og når et system bryter sammen i økonomisk krise så kan alt skje. Men den type politisk hard styring som vi har sett i sosialistiske land, jeg må jo si, det har ikke vært ett godt eksempel dessverre (...) Det som kanskje er mest skremmende for meg hvis jeg skal innrømme ting, det er hva det fører til hvis man eventuelt skal få makten. Hva Sovjetunionen faktisk var fra 30-årene og helt til det gikk i oppløsning, det... nei, jeg har nok lukket øynene for en del. På den andre siden var det et motsvar, en annen verden enn for eksempel USA. Vi har alt for lett for å glemme USAs lange synderegister altså.

8.2 Engasjementet går over i andre former

Som vi tok for oss i kapittel 7.3 var det flere som tok et oppgjør med både seg selv og sine politiske oppfatninger etter endt medlemskap. Tarrow hevder imidlertid at de brutte illusjonene man kan oppleve ofte er høyst forbigående. Det kan føre til en umiddelbar skuffelse eller utslitthet, men etter en stund kan den erfaringen og det sosiale nettverket de har opparbeidet føre til ny aktivitet innenfor andre politiske organisasjoner (Tarrow 1998: 165-166). Flere av mine informanter gikk på ingen måte inn i noen generell politisk passivering etter utmeldelsen av AKP (m-l).

Svein og Tore, som begge meldte seg ut på begynnelsen av 80-tallet, fokuserer ikke først og fremst på direkte feil som ble begått av partiet, men vektlegger at AKP (m-l) ikke lenger hadde mer å gi i de tingene de kjempet for, og anlegger dermed et rasjonelt perspektiv. Kjernen i ressursmobiliseringsteorien er at når ressursene i en organisasjonen øker, vil det de har å tilby medlemmene øke, noe som igjen vil kunne øke medlemsmassen (Zald og McCarthy 1987). For Svein og Tore kan utmeldingen ha vært en reaksjon på det motsatte forløpet. Svein forklarer dette slik:

(...) Jeg har vært ml'er, og organisert ml-er i de sammenhengene hvor det var relevant, men stort sett har jeg vært engasjert i saker og visse temaer, mindre enn det politiske parti som sådan.

Ikke bare hva du kunne gjøre for partiet, men hva partiet kunne gjøre for deg er noe Tore også vektlegger. Han meldte seg ut da han og de andre kollegaene bestemte seg for å legge ned byggelaget rundt 1983. Tore formulerer enda tydeligere enn Svein betydningen av relevans:

For oss så handlet det om du følte at det... på den tiden at de ikke hadde noe å gi deg i den kampen du førte. Altså, de var ikke så revolusjonerende at det var noen vits i å være medlem der. Hvis du ønsket å drive politisk håndverk så kunne du da for eksempel gå inn i Arbeiderpartiet... ja, for å si det sånn. Da var du jo ikke revolusjonær lenger da, men da gjorde du et politisk arbeid. (...) vi ønsket å drive den politiske kampen videre, så da ikke partiet var egnet til det, sånn som det var... det var det det handlet om for oss. Så vi holdt ut til slutt, føler vi. Vi holdt oss gående veldig lenge, selv om vi ble enige om å kutte ut, holdt vi det gående lenge.

Tore og Svein sitt utsagn kan tolkes som at deltakelse i partiet først og fremst var et middel for å få gjennomslag for politiske saker. Da partiet ikke lenger var et slikt middel, ved at de hadde sunket i oppløsning og etter Tores oppfatning ikke lenger var et revolusjonært parti, mistet den samtidig sin attraktivitet. Meningsperspektivet står dermed sentralt hos Tore og Svein, selv om man ikke kan utelukke verken sosiale bånd-perspektivet eller anledningsperspektivet ved at Svein på denne tiden begynte i ny jobb. Dette kan ha ført til nytt miljø og nye impulser som kan ha bidratt til utmeldingen (Repstad 1984: 76). En viss grad av lojalitet til partiet var likevel viktig for Tore, og han understreker gang på gang at de holdt ut til det siste, så det er tydelig at denne beslutningen ikke ble foretatt med lett hjerte. Likevel er det ofte slik at lojalitet til et parti eller en organisasjon er avhengig av om det finnes alternativer eller ikke (Hirschman (1974: 81). For Tore og Svein fantes det alternativer, og Svein opplevde at han fremdeles var like aktiv og engasjert i samfunnet, men ”ikke like direkte *politisk* aktiv”.

Det bør også skytes inn at verken Tore eller Svein opplevde noen nevneverdige sosiale kostnader ved innmeldelse, og derfor kan også utmeldingen ha kostet dem mindre rent personlig enn hva som er gjeldene for de som hadde sterkere opplevelser rundt denne problematikken (Hirschman 1974: 101). For Tore og Erling sin del kom den utløsende årsaken til utmeldelsen som et resultat av nedleggelse av partilaget på jobben og vi kan i stor grad eliminere de sosiale kostnadene i disse tilfellene, noe som for andre kan ha vært et stort tap.

Selv om de årsakene Svein oppgir for sin deltakelse i ml-bevegelsen, som tidligere gjengitt, også rommer eksistensielle dimensjoner, vektlegger han også her betydningen av relevans: ”Jeg var fanget opp av en type ungdomsopprør som var relativt typisk, men den retningen det tok var litt bestemt av hva som tilbød seg.” Svein fremstår således på enkelte områder når det gjelder både tilnærming og utmelding som en av de mer pragmatisk orienterte, og Tarrow (1998: 165-166) hevder at, jo mindre grad av utopiske forestillinger

man har under medlemskapet, jo mindre vil sannsynligheten være for brutte illusjoner etter endt medlemskap:

Nei, jeg har ikke hatt det store sorgarbeidet etter at 'nei, det ble ikke revolusjon i år heller'. Jeg opplever meg egentlig ikke så veldig desillusjonert i forhold til det, jeg opplevde meg mer som... jeg ble gradvis voksen og moden og skjønte vel at så enkelt var det ikke i alle sammenhenger.

I likhet med sin begrunnelse for tilslutning til ml-bevegelsen, forklarer han også sin utmelding som en politisk modningsprosess og berører således livsløpsperspektivet, at endringer i ens liv er påvirket av hvilket alderstrinn man befinner seg på.

Repstad hevder at "en folkelig hypotese går ut fra at når folk først bryter med et syn som har betydd mye for dem, så gjør de det til gagns, og sklir over til den andre ytterlighet. Denne hypotesen er sannsynligvis basert på iøynefallende enkeltteksempler enn på at fenomenet er svært vanlig" (Repstad 1984: 157). Mitt intervjumateriale gir heller ikke inntrykk av noen politisk endring til motsatte ytterlighet. To av informantene mine befinner seg i dag omkring sentrum i norsk politikk, mens de resterende tilhører venstresiden. Fire gikk over til RV etter bruddet med AKP. Disse er også i dag tilknyttet dette partiet, Eirik (som betegner seg fremdeles som revolusjonær) og Tore som medlemmer, og Eli og Kristine som stemmegivere. De fleste jeg har snakket med har dermed fortsatt å arbeide med saker som alltid har vært viktige for dem, eksempelvis kvinnekamp, rasisme og fagforeningsarbeid, slik at energien og engasjementet er blitt transformert til andre politiske kanaler. Og da disse sakene kan sees på som nært beslektet med sakene man kjempet for i AKP (m-l) kan dette ha hatt en dempende virkning i forhold til de personlige oppgjørene enkelte har hatt. En annen faktor som kan ha virket dempende er at engasjementet i partiet gradvis slapp taket over en lengre tidsperiode for flere av mine informanter. Man vil da få en "mykere landing" som gjør at tapet ikke nødvendigvis vil oppleves som så stort.

Det er viktig å ikke tolke det faktum at ingen av dem jeg har intervjuet endret politisk oppfatning radikalt i tiden rundt utmeldingen i retning av at meningsfaktorene ikke kan ha hatt stor forklaringskraft på hvorfor folk meldte seg ut. Selv om de ikke gjorde noen politisk helomvending selv, anså de ikke lenger partiet som relevant på grunn av sunket oppslutning og derav tapt innflytelse. Og, som jeg har åpnet for, selv om man bevarte mange av sine politiske *oppfatninger*, mistet mange likevel troen på det politiske *prosjektet*, både når det gjaldt realismen rundt den, og ens eget ønske om å få den realisert. Det er derfor all grunn til å tro at politiske og ideologiske faktorene kan ha vært viktige.

8.3 Oppsummering

De politiske argumentene for utmelding står sentralt i AKP (m-l). På samme måte som flere hevder at deltakelsen var en modningsprosess kan også utmeldingen ses på samme måte, da det for mange skjedde over en relativt lang tidsperiode. Når det gjelder konkrete politiske årsaker til at folk meldte seg ut gir mitt materiale på ingen måter noe representativt bilde. Til det er antallet jeg har intervjuet for få, samt det faktum at utmeldingene skjedde over en lang tidsperiode, gir få berøringspunkter. Konkrete politiske saker ser likevel ut til å være viktige forklaringer, i alle fall hva gjelder utløsnede årsaker.

På det mer ideologiske plan er det flere som peker på at de mistet troen på det ideologiske prosjektet. Dette kan ses i sammenheng med de utenrikspolitiske komplikasjonene på slutten av 70-tallet. Tilknytningen og avhengigheten av Kina var så sterk, at partiet aldri greide å utvikle noen selvstendig politikk. Da glansbildet av Kina falt, falt også AKP (m-l).

Som et resultat av nedgangen i medlemsmassen, var det også enkelte som meldte seg ut fordi partiet hadde mistet innflytelse. Selv om partiloyaliteten generelt stod svært sterkt i partiet, fører også enkelte rasjonelle argumenter i retning av at, ikke bare hva du kunne gjøre for partiet, men hva partiet kan gjøre for deg, hadde stor betydning for eventuell videre deltakelse i partiet.

En viktig side ved det ideologiske aspektet er at det er få spor av noen radikal politisk endring i etterkant av utmeldingen i mitt utvalg. Det at flere gikk over i RV, tyder snarere på en dreining vekk fra AKP-prosjektet enn en dreining vekk fra den radikale politiske venstresiden.

9 Oppsummering og konklusjon

Mitt fokus i denne oppgaven har vært å oppnå en forståelse av hvorfor medlemmer av AKP (m-l) brøt med partiet. For å finne ut av dette har jeg intervjuet en rekke tidligere partimedlemmer. Disse intervjuene er speilet opp i mot litteratur som omhandler ml-bevegelsen, mens mitt spesifikke bidrag i forhold til denne litteraturen er at jeg har sett på fenomenet i lys av sosiologisk teori med vektlegging på sosiale bevegelser. Jeg vil i dette kapitlet oppsummere hovedfunnene i analysen, samt tidvis antyde et makronivå, ved på bakgrunn av mine intervjuer og litteratur på feltet, gjøre meg noen tanker om årsakene til partiets fall.

Det ble på slutten av 70-tallet og 80-tallet litt av en utfordring for mange medlemmer å ta det ideologiske tankegodset som AKP (m-l) bygde på, og var så avhengig av, i forsvar. Kina-modellen stod så sterkt i partiet at det virket som en umulighet å løsrive seg fra den såfremt partiet ønsket å bevare sin identitet. Partiet ble derfor politisk svært sårbart da glansbildet Kina slo sprekker gjennom blant annet økt innsikt om Mao og kulturrevolusjonen.

Når det gjaldt dette tankegodset var det ikke nødvendigvis samsvar i virkelighetsoppfatning mellom medlemsmassen i AKP (m-l) og partiledelsen. De teoretiske og ideologiske sidene ved ml-bevegelsen var ikke det primære for innmeldingen. Heller ikke Kina. Det var viljen til å forandre verden som var det viktigste; kampen mot Vietnamkrigen, urettferdighet og undertrykking. Og på dette punktet ble ml-bevegelsen ansett for å være de mest tydelige, aktive og handlekraftige. I en slik medvind var det kanskje ikke så vanskelig for medlemmene å akseptere det kravet i partiet som Sjøli (2002, 2005) kaller "Kina-pakken". Her kan det imidlertid ha ligget en latent konflikt, som først manifesterte seg da de ideologiske fyrtårnene i øst raste. Ved at medlemmene i AKP (m-l) passiviserte seg eller løsrev seg fra partiet, kunne de slippe å forsvare dette falmende idealet. Og dermed er vi tilbake til begynnelsen; mange kunne da fortsette å kjempe for mange av de samme *sakene* som gjorde dem til medlemmer i utgangspunktet, men nå gjennom andre politiske kanaler enn AKP (m-l).

Samtidig som partiet aldri greide å utvikle en selvstendig politikk gikk de heller aldri inn i noe samarbeid med noen av de andre politiske partiene på venstresiden i norsk politikk. Selv om dette ville innebære en trussel mot partiets selvstendighet og egenart, og derav kanskje ført til at en del ville meldt seg ut på dette grunnlaget, ville det samtidig gjort partiet mindre sært, og kunne dermed vært med på redusere allmuens reservasjoner. Da

rekrutteringen i partiet stoppet opp kunne dette ha vært en løsning for å fremholde relevans og innflytelse. Man kan dermed spekulere i om ikke manglende samarbeid nasjonalt, kombinert med en manglende løsrivelse internasjonalt, kan være viktige kilder i å forstå partiets fall.

Da disse faktorene er viktige i å forstå nedgangen i medlemsmassen, bidro dette igjen til at enkelte meldte seg ut på det grunnlaget at partiet ikke lenger hadde den samme innflytelsen. Partiet var dermed ikke lenger et relevant svar i forhold å få gjennomført de politiske sakene man ønsket å kjempe for.

Måten AKP (m-l) var organisert på virket til dels fremmed på mange medlemmer. Sammenhengen mellom den formelle strukturen i partiet og det ideologiske grunnlaget var den leninistiske modellen, ”demokratisk sentralisme”. Denne modellen hadde følgelig sitt utspring i en helt annen tid i et helt annet samfunn. Som en del av den kommunistiske tradisjonen med revolusjon for øyet kan man si at valget av en slik organisasjonsform var en naturlig og logisk følge for partiet. Partiets redsel for en ny verdenskrig, med Sovjetunionen og USA som hovedaktører, ble brukt for å legitimere denne modellen ytterligere. Men for mennesker, mange med anarkistiske og pasifistiske sympatier oppvokst på 50- og 60-tallet i Norge, var det nok ekstremt vanskelig å forestille seg en nær forestående revolusjon eller en verdenskrig. Troen på at revolusjonen eller krigen ville komme i overskuelig fremtid var sterkt varierende. Enkelte hadde rett og slett ingen tro på at det ville inntreffe i deres levetid, og etterlevde halvhjertet de gjeldende sikkerhetsprosedyrene i partiet. En dobbel bevissthet rundt dette ser ut til å ha vært gjeldende for andre, hvor sikkerhetskravene ble ansett som viktige symbolhandlinger, selv om de hadde problemer å ta det mulige scenario innover seg. Det må imidlertid understrekes at andre igjen tok krigstrusselen innover seg i sterk grad, og opplevde en betydelig frykt i den forbindelse.

En viss grad av misforhold mellom medlemmer og ledelse var til stede på tre områder i måten partiet var organisert på. Det ene er hemmeligholdet rundt deler av partiets virksomhet og om dens organisatoriske oppbygning. Dette innebar at man i en periode fra midten av 70-tallet ikke visste hvem som satt i partiledelsen, noe som vanskeliggjorde kontroll nedenfra. Det andre er forholdet mellom politiske diskusjoner på den ene siden og direktivene fra partiledelsen på den andre siden. Diskusjonene i partilagene hadde begrenset verdi, da hvilken linje partiet la seg på, som regel allerede var bestemt av partiledelsen. Da møtehyppigheten i tillegg var svært høy virket dette frustrerende på en del.

Det tredje elementet er innblanding i medlemmenes privatliv. Innbakt i dette lå en sterk grad av sosial kontroll og stemping, noe som strakk seg til også å gjelde samliv og

seksualliv. Det må her understrekes at kontrollen og stempelingen ikke kun var noe medlemmene ble utsatt for av ledelsen, men noe de i høyeste grad også utsatte hverandre for. Sosial kontroll kan for øvrig både føre til at man blir værende lenger enn hva man ellers ville ha vært, selv om det sterke presset kontrollen innebærer også kan være svært belastende over tid, og dermed bidra til utmeldinger (Repstad 1984, Portes 1998). Passivisering eller utmelding vil også ofte være en konsekvens i en atmosfære av stempeling og stigmatisering (Goffman 1961, Repstad 1984). På bakgrunn av at den sosiale kontrollen kan ses på som en motvirkende kraft i forhold til utmelding for en del, samtidig med at den, i kombinasjon med stemplingskulturen i partiet, kan ha vært en katalysator for andre, er det naturlig å trekke den slutningen at den autoritære linjen var partiets styrke, men også dens svakhet.

Samtidig som organisasjonsstrukturen og partikulturen var en viktig årsak til utmelding, blir likevel spørsmålet hvorfor medlemmene, aksepterte det fra begynnelsen av, og i en lang tidsperiode, før passiviseringen inntraff? For å forstå dette må det samme eksistensielle kriterium legges til grunn for at man aksepterte ”Kina-pakken”; viktigheten av endring. Man arbeidet for et *helt annet* samfunn. Riktignok fremstår målsettingen som diffus; man visste ikke når en eventuell revolusjon ville inntreffe, hvordan den ville fortone seg og hadde heller ikke et klart bilde av samfunnet *etter* revolusjonen. Men viljen til endring må ha vært enorm, ellers ville man ikke ha investert så mye tid hver dag, gjennom så mange år. De var utålmodige og innså dermed viktigheten av handlekraft. Beslutninger i partiet måtte derfor fattes raskt, og man aksepterte at den intellektuelle dybden i diskusjonene led under det. Mange innså viktigheten av at medlemmene måtte være troverdige og dedikerte, og aksepterte dermed også at autonomien i privatlivet led under det.

Så lenge man er i medvind kan nok slike begrensninger aksepteres. Men samtidig som den intellektuelle dybden i diskusjonene stadig ble mer skadelidende, og inngripen i privatlivet stadig gikk dypere, hadde rekrutteringen rundt 1980 stoppet opp, usikkerheten i forhold til Kina stadig større, og mange var overarbeidet og i etableringsfasen.

For ikke bare å forstå medlemmenes aksept av de organisatoriske forholdene i partiet, men også hvor viktig fleksibilitet og overskudd av tid var for aktiviteten, må det understrekes at AKP (m-l) ikke først og fremst var et politisk parti, men en sosial bevegelse. Medlemmenes virksomhet var mer enn en jobb eller en hobby, det var en livsstil. Dette var hovedgrunnen til den enorme innsatsen som ble lagt ned av hvert enkelt medlem, og da partiet hele tiden hadde meget begrenset oppslutning, var denne arbeidsinnsatsen helt essensiell for at partiet ikke skulle forvitte. Sammenfallende med partiets nedgangsperiode var imidlertid at mange i

partiet gikk fra en fleksibel studenttilværelse til full jobb, ekteskap og barn og endring av bosted. Da arbeidskravene i partiets tjeneste fortsatte med uforminsket styrke, førte dette til overarbeid og utslitthet blant mange av medlemmene. Overgangen til etableringsfasen kan innebære økning av ulike roller, eksempelvis som far/mor, ektefelle, arbeidstaker/giver osv. Disse rollene, i tillegg til rollen som livstils Politiker, kan ha ført til motstridende forventninger som gjorde det belastende eller umulig å oppfylle alle rollene på en tilfredsstillende måte (Hochschild 1983). Man kan på denne måten i langt mindre grad vie brorparten av sitt liv på én ting, nemlig politikk. Her må det også åpnes for at påvirkning fra omgivelsene kan ha spilt en viktig rolle for passiviseringen (Repstad 1984: 76). Impulser fra barn, ektefelle, nye kollegaer og naboer kan føre til at ens oppfatninger blir utfordret og at verden således ikke vil fremstå som like enkel som den kan gjøre i et mer homogent miljø som man kan oppleve i en studenttilværelse.

Mens flere meldte seg aktivt ut og tok et personlig oppgjør i den forbindelse, ble mange værende i partiet i mange år etter at de egentlig hadde mistet troen på det politiske prosjektet. Dette kan ha hatt sammenheng med en sterk grad av lojalitet til partiet delvis på grunn av høye sosiale kostnader for innmeldelse (Hirschman 1970), og derav en tydelig definert identitet i medlemsmassen. Det må likevel understrekes at for de fleste av disse inntraff den gradvise passiviseringen på begynnelsen av 80-tallet, mengden av partiarbeid ble mindre over tid, og også den følelsesmessige intensiteten.

At den første ”medlemsbølgen” blir eldre og passiviserer seg eller melder seg ut er likevel ikke avgjørende for en bevegelse eller et partis fall. En faktor som kunne ha vært til stor hjelp i denne situasjonen var om yngre og friske krefter hadde gjort sin inntreden og dermed lettet trykket på den eldre garde (Gundelach 1988: 284-285). Forsøkene på nyrekruttering til partiet ble imidlertid ingen suksess, og avslørte AKP (m-l) som et generasjonsfenomen. Partiet opplevde dermed en alderseffekt ved at gjennomsnittsleder ble eldre.

Som jeg allerede har antydnet er det svært viktig å se de politiske faktorene, de indre forholdene i partiet og det faktum at medlemmene ble eldre, i relasjon til hverandre. Det er umulig å slå fast hvilken vei årsakssammenhengene går, og derav om det er noen av faktorene som har hatt større betydning enn andre. Førte eksempelvis mangel på politisk overbevisning til at man lettere ble utslitt av alt arbeidet, eller førte alle faktorer i en etableringsfase til at man nødvendigvis fikk en større distanse til det politiske prosjektet? Førte usikkerhet rundt de

politiske forholdene til mindre toleranse overfor indre forhold, eller førte frustrasjon over indre forhold til tvil rundt konsekvensene av ens egne politiske mål?

Likevel kan vi ved hjelp av disse synsvinklene spekulere litt rundt om det ville vært noen mulighet for at partiet kunne ha overlevd. Med *overlevd* mener jeg å opprettholde sin styrke og relevans, samtidig med i hovedsak å bevare sitt politiske fundament. Vi har vært inne på at en løsrivelse fra Kina kombinert med nasjonalt samarbeid kunne ha spilt en viktig rolle, men en slik endring innebærer som nevnt svært mange usikkerhetsmomenter nettopp når det gjelder å bevare egenarten.

Svekkelse av de ideologiske idealene i øst rev bort grunnlaget for en forestilling rundt en bredere oppslutning rundt en slik ideologi. Nå er det imidlertid slett ikke sikkert om partiet hadde overlevd selv om Mao og Kulturrevolusjonen *ikke* hadde slått sprekker. Partiet ville uansett ha vært avhengig av en rik tilførsel av unge medlemmer med en fleksibel arbeidshverdag, idet de daværende medlemmene ble eldre. Og på hvilket politisk grunnlag skulle dette ha skjedd, når dette ikke inntraff, med unntak av under bevegelsens tilblivelsesprosess, i radikal grad *før* Kina ble avslørt?

Det er heller ikke sikkert at partiet hadde opprettholdt sin relevans selv om det hadde utviklet seg mot en større åpenhet og desentralisering som følge av medlemmenes krav. Det kunne ha tiltrukket flere utenforstående, noe som igjen kunne ha ført til at færre meldte seg ut på grunn av indre forhold og for stor arbeidsbyrde. På den annen side er det naturlig å anta at synkende grad av sosial kontroll ville innebære et mindre krav om dedikasjon fra medlemmene, samt lavere terskel for å melde seg ut. Man kan dermed ikke konkludere med at økende demokrati i partiet ville økt den totale aktiviteten.

Det som dermed ser ut til å være den viktigste årsaken til AKP (m-l)s fall var at partiet var et kohort-fenomen. En konsekvens av manglende rekruttering var at gjennomsnittsalderen gradvis økte, noe som igjen førte til at den nødvendige arbeidsinnsatsen og intensiteten ikke kunne opprettholdes.

10 Litteratur

Alberoni, Francesco 1984: *Movement and Institution*, New York: Columbia University Press.

Aubert, Wilhelm 1985: "Den hemmelige organisasjonen – undergrunnsbevegelsen som et sosialt system", s.172-191, i *Det skjulte samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Barnes, Barry 1995: *The Elements of Social Theory*, London: UCL Press.

Bourdieu, Pierre, Louic J.D. Wacquant 1995: *Den kritiske ettertanke: Grunnlag for samfunnsanalyse*, Oslo: Det Norske Samlaget.

Bull, Edvard dy. 1981: *Retten til en fortid*, Oslo: Universitetsforlaget.

Coleman, James S. 1988: "Social Capital in the Creation of Human Capital" i *American Journal of Sociology* **94**, Supplement (1988): Organization and Institution: Sociological and Economics Approaches to the Analysis of Social Structure: 95-120.

Collins, Randall 1988: *Theoretical Sociology*, Harcourt Brace & Co.

Durkheim, Emilé 1984: *The Division of Labour in Society*, London: Macmillan.

Durkheim, Emilé 1995: *The Elementary Forms of Religious Life*, New York: The Free Press.

Dziewanowski, M. K. 1989: *A History of Soviet Russia*, New Jersey: Prentice Hall.

Elder, Glen H. jr. 1974: *Children of the Great Depression: Social Change in Life Experience*, Chicago: The University of Chicago Press.

Elster, Jon 1989: *Nuts and Bolts: For the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

Etzioni, Amitai 1975: *A Comparative Analysis of Complex Organizations: On Power, Involvement and Their Correlates*, New York: Free Press.

Fischer, Louis 1950: "Annen del: Tilbedere på avstand: Louis Fisher", s. 204-235 i A. Koestler et. al *Guden som sviktet*, Oslo: Gyldendal.

Folkvord, Erling 1998. *Rødt!: På barrikadene for AKP og RV*, Oslo: Millenium.

Friedman D., D.McAdam 1992: "Collective Identity and Activism: Networks, Choices and a Life of a Social Movement" i A. Morris og C.M. Mueller (red.), *Frontiers in Social Movement Theory*, London og New Haven: Yale University Press.

Frønes, Ivar, Ragnhild Brusdal 2005: "Generasjon, kohort og livsløp", s. 283-306, i I. Frønes / L. Kjølørød *Det norske samfunn*, Oslo: Gyldendal.

Gerlach, Luther P., Virginia H. Hine (1970): *People, Power, Change: Movements and Social Transformation*, Indianapolis og New York: Bobbs-Merrill.

Gundelach, Peter 1988: *Sociale bevegelser og samfunnsendringer*, Århus: Politica.

Goffman, Erving 1968: *Stigma: Notes on the Management of spoiled Identity*, London: Pelican Book.

Goffman, Erving 1974: *Vårt Rollespill til daglig*, Oslo: Pax.

Haavardsholm, Espen 1975: *Historiens kraftlinjer* (roman), Oslo: Oktober.

Haavardsholm, Espen 1980: *Drift* (roman), Oslo: Oktober.

Hagen, Roar 1989: "68 ml", s. 55-79, i T. Tvedt (red.), *MI*, Oslo: Ad Notam.

Hagtvedt, Bernt 1993: "Det unnvikende oppgjøret", i Dagbladet 16/7 og 17/7 2003.

Hirschman, Albert 1970: *Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge: Harvard University Press.

Hirschman, Albert 1982: *Shifting involvements: Private Interests and Public Action*. Princeton, Princeton: University Press.

Hjellum, Torstein 1989: "Opprøret mot de etablerte og ml-bevegelsens framvekst", s. 27-54, i T. Tvedt (red), *MI*, Oslo: Ad Notam.

Hobsbawm, Eric 1997: *Ekstremismens tidsalder* (norsk oversettelse), Oslo: Gyldendal.

Hochschild, Arlie 1979: "Emotion work, feeling rules and social structure", *American Journal of sociology* **85**: 551-575.

Hochschild, Arlie 1983: *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, Berkeley: University of California Press.

Istad, Anders Holsbø 1992: *Politiske endringar i den norske ML-rørsla 1969-1980*, Hovedoppgave i historie, Universitet i Oslo.

Kjeldstadli, Knut 1999: *Fortida er ikke lenger hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget.

Koestler, Arthur 1950: "Første del: "De innvidde: Arthur Koestler", s. 24-82, i A. Koestler et.al. *Guden som sviktet*, Oslo: Gyldendal.

Knudtsen, Sverre 1989: "Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd. Noen aspekter ved ledelsens rolle i ml-bevegelsen", s. 135-164 i T. Tvedt (red), *MI*, Oslo: Ad Notam.

Landro, Jan H. 2001: *Jeg er ikke ironisk (samtaler med Dag Solstad)*, Oslo: Pax.

Marwick, Arthur 1998: *The sixties*, Oxford: Oxford University Press.

Marx, Gary T., Douglas McAdam 1994: *Collective Behavior and Social Movements: Process and Structure*, New Jersey: Simon & Schuster.

McAdam, Doug 1983: "Tactical Innovations and the Pace of Insurgency", *American Sociological Review* **48**: 735-754.

McAdam, Doug 1986: "Recruitment to High-risk Activity: the Case of Freedom summer", *American Journal of Sociology* **82**: 64-90.

McAdam, Doug, John D. McCarthy, Mayer N. Zald 1996: *Comparative Perspective on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCarthy John D., Mayer N. Zald 1973: "The trends of Social Movements in America: Professionalization and Resource and Ressource Mobilization", s. 273-297, i M. N. Zald og J.D. Mayer (red.) *Social Movements in an Organizational Society*, New Brunswick, N.J. Transaction, 1987.

McCarthy John D., Mayer N. Zald 1977: "Resource Mobilization and Social Movements: a Partial Theory", s. 15-48, i M. N. Zald og J.D. Mayer (red.) *Social Movements in an Organizational Society*, New Brunswick, N.J. Transaction, 1987.

McCarthy John D., Mayer N. Zald 1987: *Social Movements in an Organizational Society*, New Brunswick, N.J. Transaction.

McCarthy John D., Mark Wolfson 1992: "Consensus Movements, Conflict Movements and the Cooptation of civic and State Infrastructures", i Aldon Morris og Carol McClurg Mueller (red.) *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven: Yale University Press.

Mellucci, Alberto 1992: "Frontier Land: Collective Action Between Actors and System" i M. Diani & R. Eyerman (red.) *Studying Collective Action*, London: Sage.

Mellucci, Alberto 1996: *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, Cambridge: University Press.

Mork, Ragnhild 1996: *Kinas raude sol: den norske ml-rørsla og kulturrevolusjonen i Kina 1966-1976*, Hovedfagsoppgave i Historie, Universitetet i Oslo.

Morris, Aldon, Carol McClurg Mueller 1992: *Frontiers in Social Movement Theory*, London: Yale University Press.

Muller, Hanne 1989: "Borgerbarn – og medlem av AKP (m-l)", s. 81-92, i T. Tvedt (red.) *ML*, Oslo: Ad Notam.

Oberschall, Anthony 1973: *Social Conflict and the Social Movements*, Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.

Olson, Mancur 1965: *The Logic of Collective Action: Public of Gods and the Theory of Groups*, Cambridge: Harvard University Press.

Portes, Alejandro 1998: "Social Capital: It's Origin and Applications in Modern Sociology", i *Annual Review of Sociology* **24**.

Repstad, Pål 1984: *Fra asken til ilden: En studie i religiøs passivisering*, Universitetsforlaget, Oslo.

Silone, Ignazio 1950: "Første del: "De innvidde: Ignazio Silone", s. 83-120, i A. Koestler et.al. *Guden som sviktet*, Oslo: Gyldendal.

Silverman, David 2001: *Interpreting qualitative data*, Sage: London.

Sjøli, Hans Petter 2002: *Fra raddis til kader – om ml-bevegelsen og det antiautoritære opprøret*, Hovedoppgave i historie, Universitet i Oslo.

Sjøli, Hans Petter 2005: *Historien om AKPs vekst og fall*, Oslo/Gjøvik: Cappelen.

Solstad, Dag 1971: *Arild Asnes 1970* (roman), Oslo.

Solstad, Dag 1974: *25. septemberplassen* (roman), Oslo: Oktober.

Solstad, Dag 1982: *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjem søkt vårt land* (roman), Oslo.

Solstad, Dag 1987: *Roman 1987* (roman), Oslo: Oktober.

Steigan, Pål 1985: *På den himmelske freds plass: Om ml-bevegelsen i Norge*, Oslo: Aschehoug.

Tarrow, Sidney 1998: *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press.

Thagaard, Tove 1998: *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget: Oslo.

Tvedt, Terje 1989: "Det virkelige Kina i Jens Bjelkesgate", s. 93-104, i T. Tvedt (red.), *MI*, Oslo: Ad Notam.

Tvedt, Terje 1989: "Kadervurderingene som kobling til det totalitære" s. 105-133, i T. Tvedt (red.), *MI*, Oslo: Ad Notam.

Widerberg, Karin 2001: *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, Oslo: Universitetsforlaget.

Øgrim, Tron 1978: *Marxismen – vitenskap eller åpenbaringsreligion?*, Oslo: Oktober Forlag.

Øgrim, Tron 1982: *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*, Oslo: Oktober Forlag.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven er: 41 623

Vedlegg

Intervjuguide

Bakgrunn –

- Alder?
- Når var du medlem?
- Hva var din formelle posisjon i partiet?
- Hvorfor meldte du deg inn (politiske, sosiale, eksistensielle faktorer etc.¹⁹)?
- Var det en brå oppvåkning, eller skjedde det gradvis?

Ideologi –

- Hva var det med marxismen-leninismen som fikk deg til å slutte opp om denne ideologien?
- Hva var forholdet ditt til de ideologiske forbildene – Marx, Lenin, Stalin, Mao...?
- Hva la du i betydningen ”væpna revolusjon”, og ”proletariatets diktatur”? Var dette i overensstemmelse med hva de andre la i det? Var dette noe du var forberedt på, og villig til å delta i?
- Hvordan vurderte du et kommunistisk samfunn i Norge mht. til overførbarhet?

Ulike sider ved partiet –

- Hvilke positive erfaringer fikk du gjennom bevegelsen?
- Var arbeidstempoet stort (møter, organisering, demonstrasjoner, stand, KK-salg etc. ved siden av eventuelt studier, jobb, familie etc.)? Eventuelt, hvordan taklet du ”tidsklemma”?
- Hvordan reagerte venner og familie på ditt engasjement i m-l-bevegelsen? Vanskeliggjorde det eller styrket det sosiale forhold utenfor bevegelsen? Eventuelt, følte du deg som en outsider utenfor ml-miljøet?
- Var bevegelsen primært et arbeiderklasse- eller et middelklassefenomen?
- Hvordan var kjønnsfordelingen i partiet, og hvordan var kvinnenens stilling?
- Hvilket forhold hadde du til den ”borgerlige” presse?
- Hvordan vurderte dere krigsfare?
- Sjølproletariserte du deg? Eventuelt, hvordan opplevde du denne erfaringen?
- Har du noen gang reflektert over mulige likhetstrekk med religiøse bevegelser?

¹⁹ Parentesene viser på hvilken måte jeg spesifiserte spørsmålene mine i de tilfellene hvor dette var naturlig eller nødvendig.

- M-l-bevegelsen har vært beskyldt for en svart/hvitt-tenkning, der dikotomiene enten/eller, riktig/feil, for/mot stod sterkt. Hvordan stiller du deg til denne påstanden, og vil du si at partiet var preget av en intellektuell måte å angripe problemer på, eller var den snarere anti-intellektuell?

Maktforhold –

- Var partiet hierarkisk oppbygd? Eventuelt hvordan? Eventuelt hvordan opplevde du dette hierarkiet?

- Hvordan opplevde du kadervurderingene?

- Hvordan opplevde du betydningen av de sosiale faktorene som drivkraft til videre engasjement når du først var blitt kader (vennskap og/eller sosial kontroll)?

- Tok du noen gang opp eventuelle tvil, problemer og innvendinger med lederne i partiet eller med andre kadere, og hvordan følte du at det ble mottatt?

- Hvordan stiller du deg til oppfatningen som mange har at selv om ml-bevegelsen startet som noe anti-autoritært, utviklet det seg til å bli temmelig autoritært innad, eks. detaljstyring fra ledelsen, sekterisme etc.? Eller var det slik at det autoritære og det anti-autoritære fungerte side om side hele tiden?

1) Hvis ja – Kan du gi noen eksempler? Kan målet om revolusjonen og frykten for krig ha hatt en betydning for denne utviklingen?

2) Hvis nei – Hva tror du har skapt denne oppfatningen?

Partikrisa rundt 1980

- Hvordan var stemningen i partiet rundt krisa i 1979/80? Hva var det man protesterte mot, og hvilke fraksjoner fantes i partiet?

Utmeldelse –

- Hvorfor meldte deg ut av partiet? Når og hva var grunnene (utenrikspolitiske, innenrikspolitiske, indre forhold i partiet, personlige faktorer eller annet)?

- Var bruddet et resultat av en bevisst beslutning eller gled du bare gradvis ut?

- Hvordan reagerte partiet på bruddet?

Oppsummering –

- Sett i etterpåklokskapens lys, er det ting du mener burde vært gjort annerledes, det være seg mht. kultur, organisering, profilering, politiske fundament etc.?

- Hvordan er ditt nåværende forhold til AKP?
- Er du fremdeles engasjert i politikk?
- Hvilke tanker gjør du deg omkring de siste årenes oppgjørsdebatt, er det den tabloide presse på sitt verste, eller er et slikt krav på sin plass? Ønsker du en mer nyansert debatt, og i så fall på hvilken måte?